

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Využití lidové slovesnosti ve výuce hudební výchovy na 1. stupni ZŠ

Diplomová práce

Studijní program: M7503 – Učitelství pro základní školy
Studijní obor: 7503T047 – Učitelství pro 1. stupeň základní školy
Autor práce: **Jana Kratěnová**
Vedoucí práce: MgA. Jana Konvalinková, Ph.D.

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jana Kratěnová**
Osobní číslo: **P11000570**
Studijní program: **M7503 Učitelství pro základní školy**
Studijní obor: **Učitelství pro 1. stupeň základní školy**
Název tématu: **Využití lidové slovesnosti ve výuce hudební výchovy na 1. stupni ZŠ**
Zadávací katedra: **Katedra primárního vzdělávání**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem mé diplomové práce je vytvořit sborník metodických listů, který bude sloužit k rozvoji hudebnosti u dětí na 1. stupni ZŠ, konkrétně u žáků 3. ročníku, s využitím lidových písní a malých folklorních žánrů. Sborník bude sestaven z vokálních, instrumentálních, hudebně pohybových a poslechových činností. Dílčím cílem je seznámení žáků s konkrétními příklady těchto písní a drobných žánrů. Sborník metodických listů se bude ve velkém tematickém celku vztahovat ke čtyřem ročním obdobím. Vybrané části aplikuji v praxi a ověřím tím správnost metodického postupu.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

BENEŠ, B., 1990. Česká lidová slovesnost. 1. vydání. Praha: Odeon. ISBN 80-207-0181-8.

DANIEL, L., 2010. Metodika hudební výchovy. 3. doplněné vydání. Ostrava: Montanex. ISBN 978-80-7225-329-6.

KOUTSKÝ, J., 2008. Didaktika hudební výchovy. 1. vydání. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-372-9.

PLICKA, K., VOLF, F., SVOLINSKÝ, K., 1978. Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách: Jaro. 4. vydání. Praha: Odeon.

PLICKA, K., VOLF, F., SVOLINSKÝ, K., 1979. Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách: Léto. 2. vydání. Praha: Odeon.

PLICKA, K., VOLF, F., SVOLINSKÝ, K., 1980. Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách: Podzim. 2. vydání. Praha: Odeon.

PLICKA, K., VOLF, F., SVOLINSKÝ, K., 1981. Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích, říkadlech a hádankách: Zima. 3. vydání. Praha: Odeon.

SEDLÁK, F., 1985. Didaktika hudební výchovy 1. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

ŠRÁMKOVÁ, M., 2008. Česká prozaická folkloristika v letech 1945 - 2000. 1. vydání. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i. ISBN 978-80-87112-08-3.

Vedoucí diplomové práce:

MgA. Jana Konvalinková, Ph.D.

Katedra primárního vzdělávání

Datum zadání diplomové práce: **9. prosince 2014**

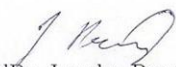
Termín odevzdání diplomové práce: **30. dubna 2016**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

doc. PaedDr. Jaroslav Perný, Ph.D.

vedoucí katedry

dne

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Chtěla bych poděkovat paní MgA. Janě Konvalinkové, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady i připomínky během psaní diplomové práce. Mé poděkování patří i rodině a přátelům, kteří mě podporovali během celého studia.

Děkuji také ZŠ a ZUŠ v Jablonném v Podještědí za poskytnutí zázemí při ověřování metodických materiálů praktické části.

Anotace

Diplomová práce se zabývá činnostmi k rozvoji hudebnosti u žáků prvního stupně základní školy. Jednotlivé aktivity se zakládají na využití lidových písní a drobných folklorních žánrů, vztahují se ke společnému tematickému celku čtyř ročních období.

Teoretická část vysvětluje význam hudby v životě člověka, základy hudebního vývoje od narození k mladšímu školnímu věku dítěte. Seznamuje s pojmy hudebnost, hudební schopnosti a dovednosti. Dále poskytuje poznatky o hudebních složkách, které jsou u žáků rozvíjeny. Přináší stručný přehled o předmětu hudební výchovy a její umístění v Rámcovém vzdělávacím programu. Představuje pojetí ústní lidové slovesnosti, drobné folklorní žánry a lidovou píseň.

Praktická část obsahuje vytvořený sborník z vokálních, instrumentálních, hudebně pohybových a poslechových činností, které rozvíjejí hudebnost, zároveň seznamují s lidovými žánry. Dále shrnuje reflexe některých metodických postupů ověřených v praxi.

Klíčová slova

Hudební výchova, hudebnost, lidová píseň, drobné folklorní žánry, ústní lidová slovesnost, vokální činnosti, instrumentální činnosti, poslechové činnosti, hudebně pohybová výchova.

Annotation

This diploma thesis deals with activities developing musicality of pupils in primary school. Individual activities are based on folk songs and minor folk genres usage, referring to the collective theme of four seasons.

The theoretical part explains significance of music in the human life, the basic musical development from the birth to the age of young learners. It introduces terms like musicality, musical abilities and skills. In addition it provides knowledge of musical components which are developed when teaching pupils. It brings a brief summary of the scope of musical education and its position in frame educational programme. The concept of oral literature, minor folklore genres and folk songs are also presented here.

The practical part contains a created collection of vocal, instrumental and musical movement and listening activities developing musicality and also introducing the folk genres. The reflections of some methodical procedures verified in practise are summarized here.

Key words

Music, musicality, folk song, minor folk genres, oral literature, vocal activities, instrumental activities, listening activities, music and physical education.

Obsah

Obsah	7
Seznam obrázků	11
Seznam symbolů a zkratk	15
Úvod	16
Teoretická část	17
1 Význam hudby a její funkce v lidském životě	17
2 Hudební vývoj dítěte	20
2.1 Před narozením	20
2.2 Kojenec a batole (0 – 3).....	20
2.3 Předškolní věk (4 – 6).....	21
2.4 Mladší školní věk (6 – 11)	21
3 Hudebnost	23
4 Hudební schopnosti	24
5 Hudební dovednosti	25
6 Složky hudební výchovy	27
6.1 Vokální činnosti.....	28
6.2 Instrumentální činnosti	30
6.2.1 Rytmický výcvik	31
6.2.2 Hudební nástroje.....	33
6.3 Poslechové činnosti.....	36
6.4 Hudebně pohybová výchova.....	38
6.4.1 Hudebně výrazové prostředky	39
7 Hudební výchova v Rámcovém vzdělávacím programu	41
7.1 Klíčové kompetence	41
7.2 Vzdělávací oblasti.....	41
7.2.1 Umění a kultura	41
7.2.2 Hudební výchova.....	42
7.3 Očekávané výstupy a učivo	43
8 Ústní lidová slovesnost	44
8.1 Drobné folklorní žánry.....	46
8.2 Lidová píseň.....	48
9 Shrnutí	50

Praktická část.....	51
10 Jaro.....	51
10.1 Jaro – Využití hádanek ve výuce HV	56
10.2 Jaro – Využití pranostik ve výuce HV	59
10.3 Jaro – Využití přísloví a pořekadel ve výuce HV	63
10.4 Jaro – Využití říkadel ve výuce HV.....	66
10.5 Jaro – Využití písní ve výuce HV	72
10.5.1 Učení nové písně	72
10.5.2 Zpěv písně s doprovodem rytmických nástrojů.....	74
10.5.3 „Popletené písničky“	76
10.5.4 Pohybový doprovod písně (průprava tance).....	79
10.6 Jaro – Využití poslechové skladby ve výuce HV	81
11 Léto.....	84
11.1 Léto – Využití hádanek ve výuce HV	86
11.2 Léto – Využití pranostik ve výuce HV	89
11.3 Léto – Využití přísloví a pořekadel ve výuce HV	93
11.4 Léto – Využití říkadel ve výuce HV	96
11.5 Léto – Využití písní ve výuce HV	101
11.5.1 Učení nové písně	101
11.5.2 Zpěv písně s doprovodem rytmických nástrojů.....	102
11.5.3 „Popletené písničky“	105
11.5.4 Pohybový doprovod písně (průprava tance).....	108
11.6 Léto – Využití poslechové skladby ve výuce HV (1).....	110
11.7 Léto – Využití poslechové skladby ve výuce HV (2).....	112
12 Podzim.....	115
12.1 Podzim – Využití hádanek ve výuce HV	117
12.2 Podzim – Využití pranostik ve výuce HV	120
12.3 Podzim – Využití přísloví a pořekadel ve výuce HV	124
12.4 Podzim – Využití říkadel ve výuce HV	127
12.5 Podzim – Využití písní ve výuce HV	131
12.5.1 Učení nové písně	131
12.5.2 Zpěv písně s doprovodem rytmických nástrojů.....	132
12.5.3 „Popletené písničky“	135
12.5.4 Pohybový doprovod písně (průprava tance).....	138
12.6 Podzim – Využití poslechové skladby ve výuce HV	142

13 Zima.....	145
13.1 Zima – Využití hádanek ve výuce HV	148
13.2 Zima – Využití pranostik ve výuce HV	151
13.3 Zima – Využití přísloví a pořekadel ve výuce HV	154
13.4 Zima – Využití říkadel ve výuce HV	157
13.5 Zima – Využití písní ve výuce HV	162
13.5.1 Učení nové písně	162
13.5.2 Zpěv písně s doprovodem rytmických nástrojů.....	163
13.5.3 „Popletené písničky“	167
13.5.4 Pohybový doprovod písně (průprava tance).....	170
13.6 Zima – Využití poslechové skladby ve výuce HV	173
14 Ověření metodických postupů v praxi	176
14.1 Využití pranostik ve výuce HV (léto).....	176
14.2 Zpěv písně s doprovodem rytmických nástrojů (léto)	176
14.3 Využití hádanek ve výuce HV (léto)	177
14.4 Využití říkadel ve výuce HV (podzim).....	177
14.5 Učení nové písně (podzim).....	178
14.6 „Popletené písničky“	179
Závěr	181
Seznam použitých zdrojů	183
Literatura.....	183
Elektronické zdroje	187
Seznam příloh.....	190
Příloha A – Hra Pelíšky a hnízda.....	191
Příloha B – Hra Na zahrádku	191
Příloha C – Hra Míčková	192
Příloha D – Hra Asociace ke slovu	192
Příloha E – Hádanka	192
Příloha F – Obrázky vrby.....	193
Příloha G – Píseň Stojí vrba košatá	194
Příloha H(1) – Píseň Běží liška k Táboru	194
Příloha H(2) – Píseň Kočka leze dírou	195
Příloha H(3) – Píseň Vyletěla holubička	195
Příloha H(4) – Píseň Skákal pes	196
Příloha H(5) – Píseň Pásla ovečky.....	196

Příloha I – Hra Na Škarbala	197
Příloha J – Hra Na šprtanca	197
Příloha K – Hra Hop, bramboro, do košíka!	197
Příloha L – Říkadlo	197
Příloha M – Neúplný text písně Okolo Frýdku cestička.....	198
Příloha N – Píseň Okolo Frýdku cestička	198
Příloha O(1) – Píseň Pec nám spadla	199
Příloha O(2) – Píseň Maličká sú	199
Příloha O(3) – Píseň Kolo, kolo mlýnský	199
Příloha O(4) – Píseň Když jsem já sloužil	200
Příloha O(5) – Píseň Já mám koně.....	200
Příloha P – Báseň.....	200
Příloha Q – Hra na žáby.....	201
Příloha R – Píseň Adámku náš	201
Příloha S(1) – Píseň To je zlaté posvícení	201
Příloha S(2) – Píseň Měla babka.....	202
Příloha S(3) – Píseň Jedna, dvě, Honza jde	202
Příloha S(4) – Píseň Pekla vdolky z bílé mouky	203
Příloha S(5) – Píseň Už je to uděláno	203
Příloha T – Píseň Už ty pilky dořezaly	204
Příloha U – Příběh k narativní pantomimě	204
Příloha V – Hra Hvězdičky na obloze	204
Příloha W – Aktivita Vysypávání chodníčků	205
Příloha X – Hra Ježíšek má zkřehlé ruce	206
Příloha Y – Hra Ježíškův kabátek.....	206
Příloha Z(1) – Píseň Jak jsi krásné neviňátko	206
Příloha Z(2) – Píseň My tři králové	207
Příloha Z(3) – Píseň Veselé vánoční hody.....	207
Příloha Z(4) – Píseň Koleda, koleda, Štěpáne	207
Příloha Z(5) – Píseň Pásli ovce valaši	208

Seznam obrázků

Obrázek 1: Hra na ozvěnu	31
Obrázek 2: Hra na tělo	32
Obrázek 3: Hra na otázku a odpověď	33
Obrázek 4: Hádanka 1, jaro	57
Obrázek 5: Hádanka 2, jaro	58
Obrázek 6: Hádanka 3, jaro	58
Obrázek 7: Hádanka 4, jaro	58
Obrázek 8: Hádanka 5, jaro	59
Obrázek 9: Pranostika 1, jaro.....	60
Obrázek 10: Pranostika 2, jaro.....	61
Obrázek 11: Pranostika 3, jaro.....	61
Obrázek 12: Pranostiky (celé cvičení), jaro.....	61
Obrázek 13: Přísloví a pořekadla, jaro.....	65
Obrázek 14: Opěrná slova (zrytmizované říkadlo pro dívky), jaro	68
Obrázek 15: Opěrná slova (zrytmizované říkadlo pro chlapce), jaro	69
Obrázek 16: Zrytmizované říkadlo pro dívky, jaro	70
Obrázek 17: Zrytmizované říkadlo pro chlapce, jaro	71
Obrázek 18: Rozezpívání, sexta.....	72
Obrázek 19: Píseň Kovář	73
Obrázek 20: Opěrná slova (píseň Stojí vrba košatá), jaro	75
Obrázek 21: Rytmičkový doprovod písně Stojí vrba košatá, jaro	76
Obrázek 22: Popletená písnička (Běží liška k Táboru), jaro	77
Obrázek 23: Popletená písnička (Kočka leze dírou), jaro	78
Obrázek 24: Popletená písnička (Vyletěla holubička), jaro	78
Obrázek 25: Popletená písnička (Skákal pes), jaro.....	78
Obrázek 26: Popletená písnička (Pásla ovečky), jaro	79
Obrázek 27: Píseň Marjánko, Marjánko	81
Obrázek 28: Hádanka 1, léto.....	88
Obrázek 29: Hádanka 2, léto.....	88
Obrázek 30: Hádanka 3, léto.....	88
Obrázek 31: Hádanka 4, léto.....	89

Obrázek 32: Hádanka 5, léto.....	89
Obrázek 33: Pranostika 1, léto	91
Obrázek 34: Pranostika 2, léto	91
Obrázek 35: Pranostika 3, léto	91
Obrázek 36: Pranostiky (celé cvičení), léto	92
Obrázek 37: Přísloví a pořekadla, léto	95
Obrázek 38: Opěrná slova (zrytmizované říkadlo), léto	99
Obrázek 39: Zrytmizované říkadlo, léto	100
Obrázek 40: Rytmická figura k písni Beskyde, Beskyde	101
Obrázek 41: Píseň Beskyde, Beskyde.....	102
Obrázek 42: Opěrná slova (píseň Okolo Frýdku cestička), léto	103
Obrázek 43: Rytmický doprovod písně Okolo Frýdku cestička, léto	104
Obrázek 44: Popletená písnička (Pec nám spadla), léto	106
Obrázek 45: Popletená písnička (Maličká sú), léto	106
Obrázek 46: Popletená písnička (Kolo, kolo mlýnský), léto	106
Obrázek 47: Popletená písnička (Když jsem já sloužil), léto	107
Obrázek 48: Popletená písnička (Já mám koně), léto	107
Obrázek 49: Rytmizace textu k písni Boleslav, Boleslav, léto	108
Obrázek 50: Píseň Boleslav, Boleslav	109
Obrázek 51: Hádanka 1, podzim.....	118
Obrázek 52: Hádanka 2, podzim.....	119
Obrázek 53: Hádanka 3, podzim.....	119
Obrázek 54: Hádanka 4, podzim.....	119
Obrázek 55: Hádanka 5, podzim.....	120
Obrázek 56: Pranostika 1, podzim.....	122
Obrázek 57: Pranostika 2, podzim.....	122
Obrázek 58: Pranostika 3, podzim.....	122
Obrázek 59: Pranostiky (celé cvičení), podzim	123
Obrázek 60: Přísloví a pořekadla, podzim.....	126
Obrázek 61: Opěrná slova (zrytmizované říkadlo), podzim.....	129
Obrázek 62: Zrytmizované říkadlo, podzim	130
Obrázek 63: Píseň Až já pojedu přes ten les.....	132

Obrázek 64: Opěrná slova (píseň Adámku náš), podzim	134
Obrázek 65: Rytmický doprovod písně Adámku náš, podzim	135
Obrázek 66: Popletená písnička (To je zlaté posvícení), podzim.....	136
Obrázek 67: Popletená písnička (Měla babka), podzim	137
Obrázek 68: Popletená písnička (Jedna, dvě, Honza jde), podzim.....	137
Obrázek 69: Popletená písnička (Pekla vdolky), podzim	138
Obrázek 70: Popletená písnička (To je zlaté posvícení), podzim.....	138
Obrázek 71: Rytmické figury, doprovod živé kapely.....	140
Obrázek 72: Píseň A já sám	140
Obrázek 73: Schéma tance (průprava kvapíku), podzim	141
Obrázek 74: Hádanka 1, zima	149
Obrázek 75: Hádanka 2, zima	150
Obrázek 76: Hádanka 3, zima	150
Obrázek 77: Hádanka 4, zima	150
Obrázek 78: Hádanka 5, zima	151
Obrázek 79: Pranostika 1, zima	152
Obrázek 80: Pranostika 2, zima	152
Obrázek 81: Pranostika 3, zima	153
Obrázek 82: Pranostiky (celé cvičení), zima	153
Obrázek 83: Přísloví a pořekadla, zima	156
Obrázek 84: Opěrná slova (zrytmizované říkadlo), zima	160
Obrázek 85: Zrytmizované říkadlo, zima	161
Obrázek 86: Rozezpívání (staccato, legato)	162
Obrázek 87: Píseň Já malý přicházím.....	163
Obrázek 88: Píseň Dej Bůh štěstí	165
Obrázek 89: Opěrná slova (píseň Dej Bůh štěstí), zima	166
Obrázek 90: Rytmický doprovod písně Bej Bůh štěstí, zima	167
Obrázek 91: Popletená písnička (Jak jsi krásné neviňátko), zima	168
Obrázek 92: Popletená písnička (My tři králové), zima	169
Obrázek 93: Popletená písnička (Veselé vánoční hody), zima.....	169
Obrázek 94: Popletená písnička (Koleda, koleda, Štěpáne), zima	169
Obrázek 95: Popletená písnička (Pásli ovce valaši), zima.....	170

Obrázek 96: Píseň Slyšte, slyšte, pastuškové173

Seznam symbolů a zkratk

a dal. – a další

aj. – a jiné

apod. – a podobně

atd. – a tak dále

HV – hudební výchova

L – levá

P – pravá

r. – roku

s. – strana

stol. – století

sv. – svazek

tzv. – tak zvaně

RVP – Rámcový vzdělávací program

ŠVP – Školní vzdělávací program

ZŠ – základní škola

ZUŠ – základní umělecká škola

Úvod

„Hudba velmi prospívá zdraví, když ji náležitě užíváme.“ Pythagoras

Hudba je významným aspektem v životě člověka. Neustále nás obklopuje. Záleží na každém, jaký postoj si k ní vytvoří. Vztah k hudbě vzniká od malička, velkou roli v něm hraje výuka na základní škole.

Moje osobní vzpomínky na hodiny hudební výchovy nejsou příliš šťastné. Jen díky vedení rodičů a návštěvám základní umělecké školy mám k hudbě krásný vztah a je nedílnou součástí mého života.

Lásku a zájem o hudbu bych chtěla probudit i v mých budoucích žácích. Prostředkem k tomu je aktivně zapojit žáky do výuky prostřednictvím zpěvu, hraní na nástroje, pohybu a poslechu. Pomocí těchto činností rozvíjíme u žáků celoživotní kladný vztah k hudbě, hudební schopnosti a dovednosti.

Cílem práce je vytvořit soubor metodických listů, prostřednictvím kterých budeme u žáků rozvíjet zájem o hudební činnosti, celkový kladný vztah k hudbě, hudební schopnosti a dovednosti. Pro větší atraktivitu budou listy tematicky rozčleněny dle čtyř ročních období. Dílčím cílem bude seznámení s drobnými folklorními žánry a lidovými písněmi, které při tvorbě aktivit využijeme. Připravený materiál bude přizpůsoben psychickému a hudebnímu vývoji žáků třetího ročníku.

Teoretická část

V teoretické části mé práce se zaměřím na otázky významu hudby a její funkce v lidském životě, na hudební vývoj dítěte od narození do 11 let. Dále se budu zabírat vysvětlením pojmů hudebnost, hudební schopnosti a hudební dovednosti. Popíši jednotlivé složky hudební výchovy. V rámci instrumentálních činností zmíním rytmický výcvik a hudební nástroje využívané v praktické části. Dále se zaměřím na klíčový dokument – Rámcový vzdělávací program. Shrnu jeho význam, budu se soustředit na základní pojmy, například klíčové kompetence. Uvedu, kde v tomto odborném spisu nalezneme předmět hudební výchovy, jaké má cíle.

V druhé části se zaměřím na českou lidovou slovesnost, lidovou píseň a drobné slovesné žánry, které využiji v praktické části.

1 Význam hudby a její funkce v lidském životě

Podle mnohých je hudba pro člověka bezvýznamná, neúčelná. Toto tvrzení je však klamné. Hudební projevy i zájem o její přijímání nalezneme u všech národů na světě. Již staří antičtí filosofové v čele s Platónem věděli, že význam hudby je pro nás obrovský, hlavně pro rozvoj lidské osobnosti. Hudba působí na člověka mocně a všestranně – rozvíjí jeho psychickou, ale i fyzickou stránku. Podle samotného Platóna je hudba nejcennějším druhem umění. Vážil si ji kvůli jejímu smyslu pro vytváření řádu, harmonii rytmu, zvukům.

Hudba je neodmyslitelně spojena s přirozeností člověka, zušlechťuje ho a vede k poznání krásy. Po stránce psychické rozvíjí a stimuluje hlavně oblast emocionální, vyvádí nás ze starostí a stresu každodenního rutinního života, zklidňuje nás, navozuje příjemnější pocity a stimuluje vnitřní rozpoložení člověka. Dále příznivě působí na rozvoj naší představivosti a fantazie. Již od doby Pythagorejců je hudba využívána k úspěšným psychoterapiím. Pro někoho možná překvapivě působí hudba i na oblast fyzických funkcí. Ovlivňuje náš krevní tlak a srdeční tep, má vliv na přeměnu v oblasti hormonů, zejména adrenalinu v krvi.

Každý člověk má vrozený smysl pro rytmus a melodii. Rozšířenost hudby v dnešní době nás utvrzuje v tom, že hudba je pro náš život nepostradatelná.

Kromě psychického a fyzického rozvoje potřebujeme hudbu k uspokojování našich vnitřních potřeb, například k tělesnému pohybu a sluchovému vjemu. Při zpěvu se zase zlepšuje funkce hlasového ústrojí, zrychlují se nervové přenosy, ale také přináší estetický prožitek, který se váže ke stimulaci psychiky člověka.

Hudbou rozvíjíme naše vlohy a schopnosti, tedy vrozené předpoklady k tvorbě a reprodukci hudby, také naše zdravé sebevědomí. V hudebních kolektivních činnostech posilujeme kontakty s druhými lidmi, sociální citění a týmového ducha.

Podle Sedláka (1985, s. 8) rozlišujeme několik nejdůležitější základních funkcí hudby:

- I. Estetickou, která nám přináší příjemný zážitek a uvolnění při poslechu hudby.
- II. Výchovnou neboli etickou, která formuje mravní stránku člověka i jeho světový názor.
- III. Specifické osvojování světa, chápeme ji jako individuální poznávání světa každého z nás prostřednictvím hudby. Toto poznání pak zprostředkujeme ostatním. Hudba tímto přebírá roli prostředku mezilidské komunikace.
- IV. Terapeutickou, díky které dochází v nitru člověka k psychickému odreagování. Lékařskými výzkumy bylo dokonce zjištěno, že je hudba schopna snižovat nebo úplně léčit některé lehčí duševní a neurotické poruchy. Tato léčba je nazývána psychoterapií.

Dále je možné uvést, pro pedagogy neméně významné, další funkce (Sedlák 1985, s. 8):

- hédonistickou, která způsobuje člověku rozkoš, potěšení
 - rekreativní, zprostředkující nám zábavu a rozptýlení
 - sociální; která je významná v oblasti našeho národa a tradic.
- V dřívějších dobách za nás hudba vyslovovala naše názory, tužby a byla naší oporou.

A kde hudbu nacházíme dnes? Obklopuje nás všude kolem. Je nedílnou součástí našich rituálů, náboženských i každodenních, je spojena se zpěvem,

poslechem i tancem při našem společenském družení, provází nás volným časem i pracovními povinnostmi.

Je třeba si ale uvědomit, že ne vždy může hudba působit jen kladně. Přemíru hudby, špatný výběr nebo příliš velké dávkování pojmenováváme spíše „organizovaným hlukem“, než hudbou. V dnešní době se s takto „znehodnocenou“ hudbou setkáváme často. V tomto případě se však funkce hudby minou svým účinkem a působí spíše opačně. S negativním dopadem se pak shledává nejen estetika, ale i duševní zdraví člověka.

2 Hudební vývoj dítěte

2.1 Před narozením

Víme, že nenarozené dítě již od 6. měsíce těhotenství dokáže vnímat zvuky z okolí. Ty rozdělujeme na dvě skupiny – zvuky těla matky, kdy dítě slyší funkci trávicí soustavy, tlukot srdce, dýchání, matčinu řeč, chůzi atd., a zvuky, které přicházejí z vnějšku (Franěk 2007, s. 127 – 128).

2.2 Kojenec a batole (0 – 3)

Dítě začíná vnímat první sluchové podněty již několik dní po porodu. O rychlosti rozvoje vnímání sluchových podnětů se odborníci dohadují. Je prokázáno, že mezi druhým a pátým měsícem začíná dítě vnímat mluvený hlas a matčin zpěv.

V období prvních sedmi měsíců si dítě postupně vytváří vztah k jedné osobě, dochází k tzv. sociálnímu připoutání, kdy se kojenec ve většině případů připoutá právě k matce. Nápomocí je její hlas, který dítě slychalo v prenatálním období. Narušení této vazby může mít fatální následky na celkový vývoj dítěte.

S postupným rozvojem sluchového aparátu začíná dítě vnímat rozdíly jednotlivých tónů, hlavně díky zpěvu matky. V šesti měsících rozlišuje základní intervaly, ve dvanácti měsících diferenciaci tónů a půltónů. Hudební vnímání je zpřesňováno pomocí zraku, kdy se dítě zároveň soustředí na pohyby úst při mluvení svých příbuzných.

Zvuky jsou pro děti přitažlivé. Uklidňují je, vyhledávají je, sami se snaží je vyluzovat. Kojenecké období odborníci nazývají fází křiku. Křik je nepodmíněný reflex, kterým dítě vyjadřuje jakoukoliv nežádoucí změnu svého stavu. Hlasový rozsah čerstvě narozeného dítěte je nevelký – pohybuje se v rozmezí kolem tónu a¹. Po třetím měsíci se začíná zvětšovat.

Kolem šestého měsíce začíná dítě používat více druhů zvuků. Začíná si broukat a vnímat výšky tónů díky mluvení ostatních členů rodiny. Sledujeme první pokusy o zpěv, které se mísí s řečí.

O zpěvu jako takovém můžeme hovořit ve druhém roce života. Melodie písně ještě není přesně zachycena, vychází z melodizace dětských říkadel. Dítě zvládá intonovat celé melodické úseky, jednotlivé tóny mu činí problém.

Ve třetím roce se s prudkým rozvojem řeči rozvíjí i dovednost zpěvu. Děti se dostávají na rozsah kvinty ($es^1 - g^1$). Zpěv bývá výsledkem vyjádření pocitů a nálady.

Pro celkový rozvoj zpěvu této fáze života je nejdůležitější dostatek pěveckých podnětů od matky a okolí (Sedlák, Váňová 2013, s. 359 – 362).

2.3 Předškolní věk (4 – 6)

V období od čtyř do šesti let navštěvuje většina dětí mateřskou školu. Na vývoji dětí se začíná odrážet i působení kolektivní výchovy, která přebírá částečnou zodpovědnost za rozvoj dětí, a to i v oblasti hudebního vývoje, plynule tedy navazuje na výchovu rodinnou.

V tomto věku dochází k rychlejšímu rozvoji sluchového ústrojí a hlasivek, které ovšem nepracují naplno jako u dospělého člověka, proto mají děti při zpěvu svůj typický jasný hlásek, dále k rozvoji pěveckých dovedností díky snadnějšímu rozlišování výšek tónů a jejich automatické produkci. Postupně dokážou rozlišovat různé emocionální naladění písně.

V mateřské škole se většina dětí poprvé setkává s živou instrumentální hudbou, zejména s klavírem či kytarou. Děti samy se dostávají k jednoduchým rytmickým a melodickým nástrojům Orffova instrumentáře. V tomto věku je pro jedince většinou obtížné imitovat přesný rytmus, ovšem hrou na nástroje se tato dovednost značně zlepšuje.

Předškolní věk je také obdobím rozvoje koordinace a souhry pohybů, které se zdokonalují díky pravidelným pohybovým cvičením a tanečkům, se kterými se většina dětí setká poprvé ve školce (Sedlák, Váňová 2013, s. 362 – 364).

Sedlák a Váňová (2013, s. 364) uvádějí, „že jde o jednu z nejdůležitějších etap hudebního vývoje, která, je-li zanedbána, ovlivní negativně celkový vztah dítěte k hudbě i možnosti jeho úspěšného hudebního rozvoje v základní škole.“

2.4 Mladší školní věk (6 – 11)

K rozvoji hudebních schopností a dovedností v tomto období dochází prostřednictvím výuky hudební výchovy na prvním stupni základní školy. Zde vývoj dítěte v hudební oblasti ovlivňuje zejména pojetí a kvalita samotné výuky HV. „Jejím úkolem je všestranný hudební rozvoj dítěte prostřednictvím široce

založené hudební aktivity (souboru hudebních činností)“ (Sedlák, Váňová 2013, s. 364).

Pojetím této výuky je zanést do činností jistou organizovanost – žáci společně upevňují řadu návyků – řádné rozezpívání, pěvecké návyky samotné, umět se soustředit při poslechu, vhodně vyjadřovat hudbu pohybem a rozvíjet motoriku atd. Snadnou oporou je v tomto případě kvalitní předškolní výchova, na kterou učitel na základní škole snadněji navazuje.

Celkový hudební rozvoj žáka je v tomto věku bouřlivý. Souvisí s rozvojem psychických funkcí, jako je vnímání, pozornost, myšlení. Vnímání začíná mít analytickou povahu, žák je schopen rozlišit u poslechu část od celku, zvládá snadněji vokálně intonovat. Pozornost je již úmyslná. Rozvíjí se i paměť, která dovoluje žákovi snadněji uchovat jednotlivé melodie, snáze reprodukovat ty neznámé.

Díky organizované výuce zpěvu dochází k hlasovému vývoji a zvětšování pěveckého rozsahu.

Zejména díky psaní se rozvíjí jemná motorika. Mnoho dětí se právě v tuto chvíli seznamuje s nějakým hudebním nástrojem či se na něj učí hrát.

S nástupem dalšího období – pubescence dochází u žáků k prudkým biologickým a psychickým změnám, které ovlivňují hudební vývoj a vztah k hudbě (Sedlák, Váňová 2013, s. 364 – 365). Typickým příznakem je chlapecká mutace.

Práce se zabývá aktivitami pro žáky 3. ročníku, přibližně osmi až devítiletými. Dle vymezení v RVP hovoříme o žácích prvního období I. stupně ZŠ. Při sestavování výukových činností je důležité zohlednit úroveň fyzických, psychických a sociálních stránek této věkové skupiny.

3 Hudebnost

Hudebností je obecně nazýván vztah k hudbě, který je spojován s jistou úrovní hudebních schopností.

Dle pedagogů je hudebnost soubornou složkou všech hudebních předpokladů, což jsou schopnosti a dovednosti, které vedou žáka ke styku s hudbou prostřednictvím hudebních činností (Sedlák, Váňová 2013, s. 86).

Daniel uvádí velmi širokou teorii Vladimíra Helferta: „Hudebnost je vlastnost určující poměr našeho psychického života k hudebnímu umění“ (2010, s. 10). Dále upřesňuje, že je u žáků třeba rozvíjet její jednotlivé složky – hudební schopnosti a dovednosti, ne hudebnost jako takovou.

Pojetí hudebnosti se upíná nejen k celým skupinám – národům, kulturám, generacím, ale i k jedinci samotnému. „V našem pojetí považujeme hudebnost za psychologickou kategorii, která se váže k osobnosti jedince a k jeho hudebnímu vývoji“ (Sedlák, Váňová 2013, s. 80 – 81).

Sedlák a Váňová (2013, s. 82 – 83) dále uvádějí, že hudebnost je podřazeným pojmem hudebního nadání. Představuje se jako nutný předpoklad hudebních aktivit, tvoří ji jednotlivé hudební schopnosti. Zároveň se shledáváme s názorem, že hudebnost je kompaktní vlastností osobnosti člověka.

Dále uvádí, že se skládá se ze tří složek:

- I. Předpokladové neboli výkonové. Jde o soubor hudebních schopností, dovedností a znalostí, které musíme ovládat, abychom mohli provádět dílčí hudební činnosti.
- II. Aktivační, dynamizující. Jde o složku motivace k hudebním aktivitám, vůle, zájmu a postojům k hudbě, potřeb a dalších.
- III. Sociální, neboli působení sociokulturního prostředí, ke kterému se řadí rodina, přátelé, činnosti školní i volnočasové, média atd. (2013, s. 86 – 87).

O rozvoji hudebnosti jsou dodnes vedeny spory. Někteří odborníci přikládají největší váhu dědičnosti, talentu, jiní výchovnému působení a částečně i motivaci. Například B. M. Těplov tvrdí, že hudebnost závisí na vrozených vlohách, ale zejména se opírá o výchovu a vzdělání. Hudebnost považuje za prvek

hudebního nadání, na kterém jsou vystavěny všechny typy hudebních aktivit (in Holas 2013, s. 30 – 31).

Pojmem hudebnosti se lidé zabývají více než sto let. Často je špatně definován a jeho význam je zaměňován s významem pojmů, jako je muzikálnost, hudební nadání, talent nebo hudební schopnosti.

4 Hudební schopnosti

Od narození dostane každý člověk do vínku nějaké množství vnitřních dispozic, které jsou u každého individuální. Tyto dispozice, tzv. vlohy, ovlivňují průběh celoživotního formování schopností, které nadále rozvíjíme prostřednictvím prováděných činností různého druhu. Budeme-li konkrétně hovořit o schopnostech hudebních, rozvíjíme je prostřednictvím hudebních činností.

Díky těmto schopnostem můžeme nadále zvládat další hudební činnosti. Jak už bylo zmíněno, hudební schopnosti jsou snadněji nebo hůře rozvíjeny dle úrovně vrozených dispozic, zároveň je ovlivňují další faktory – věk člověka, sociální a kulturní podmínky, apod. (Holas 2013, s. 39 – 40).

Klasifikaci jednotlivých hudebních schopností se zaobíralo mnoho autorů. Současnou hudební psychologii nejvíce ovlivnila koncepce B. M. Těplova, který uvádí pouze tři hudební schopnosti – tonální citění, hudební představivost a smysl pro hudební rytmus (in Holas 2013, s. 41).

- I. „Tonální citění je schopnost, díky které dokážeme vnímat, rozlišovat a emocionálně prožívat tonální funkce jednotlivých tónů v melodii.“ Souvisí s rozvojem rytmického citění a hudební paměti. Stává se předpokladem pro vývoj harmonického citění (Holas 2001).
- II. Hudební představivost je schopnost, díky které dokážeme vytvářet sluchové představy výšek tónů (Holas 2013, s. 41).
- III. Smysl pro hudební rytmus chápeme jako schopnost vnímat a reprodukovat jednotlivé rytmické figury nebo metrum (Holas 2001).

5 Hudební dovednosti

Hudebními dovednostmi jsou návyky, které si osvojujeme prostřednictvím učení. Díky získaným dovednostem dokážeme správně, úsporně a efektivně provádět konkrétní činnost (Dovednost 2015). Rozvíjíme je prostřednictvím hudebních činností.

Základem rozvoje dovednosti je spolupráce smyslových orgánů, centrální nervové soustavy a pohybového aparátu, díky kterým si osvojujeme mechanismy podmíněných reflexů, jež jsou jádrem hudebních dovedností. Postupně se učíme jednotlivé mechanické prvky, které se pomalu přeměňují na samočinné pohyby uložené do paměti. Ty poté využíváme k učení složitějších prvků.

S prováděním obtížnějších hudebních činností se na bázi podmíněných reflexů rozvine systém reflexů, který nazýváme dynamickým stereotypem (Holas 2013, s. 50 – 51).

Sedlák, Váňová (2013, s. 78 – 79) uvádí hudební dovednosti, které jsou potřebné k provádění hudebních činností na prvním stupni ZŠ. Jsou to dovednosti sluchové, rytmické, pěvecké, intonační, nástrojové, hudebně pohybové, hudebně tvořivé a poslechové.

- I. Sluchové dovednosti – rozlišování vlastností tónů, melodií stoupavé a klesavé, ukončenost či neukončenost melodie, rozpoznání chyby ve známých melodiích, počtu tónů souzvuku, užívání správných pojmů z oblasti dynamiky, tempa atd.
- II. Rytmičné dovednosti – vnímání a reprodukce rytmických figur, metra, změn metra a tempa, taktování či zatančení dvou a třídobého metra, porozumění termínům pro rytmus atd.
- III. Pěvecké dovednosti – znalost správného sedu a postoje při zpěvu, získání návyku správného dýchání, frázování, správné výslovnosti atd.
- IV. Intonační dovednosti – intonovat píseň z not, seznámit se se základními pojmy nauky, poznat tóninu hrané melodie atd.
- V. Nástrojové dovednosti – ovládat hru na nástroje Orffova instrumentáře, pomocí nástrojů vytvořit doprovod písně či pohybu, realizovat hrou své tvořivé nápady atd.

- VI. Hudebně pohybové dovednosti – ovládání prvků hry na tělo, pohybové napodobení povahy hudby, vnímání změny tempa atd.
- VII. Hudebně tvořivé dovednosti – nápodoba rytmických, melodických či pohybových figur učitele, schopnost tvořivě je obměňovat atd.
- VIII. Poslechové dovednosti – rozeznávání výrazových prostředků, žánrů, emocionálního naladění poslechové skladby atd.

6 Složky hudební výchovy

Upneme-li pozornost na prvopočátky výuky hudby, jen těžko bychom hledali propracovanost obsahu HV, jako je dnes. Původně se tento předmět nazýval zpěvem, protože měl čistě vokální povahu. Mluvíme o období do konce minulého století. S rozvojem hudební pedagogiky se v první polovině tohoto století začal předmět rozšiřovat. Postupně začaly přibývat složky hudební nauka, intonace, poslech hudby, hra na hudební nástroj, improvizace a hudebně pohybová výchova.

Daniel (2010, s. 12) rozlišuje pět složek HV:

- I. zpěv s hlasovým výcvikem, intonací, rytmem a hudební teorií
- II. hra na hudební nástroje
- III. improvizace
- IV. hudebně pohybová výchova
- V. poslech hudby.

Sedlák a Váňová (2013, s. 49) chápou hudební složky jako soubor činností:

- I. činnosti pěvecké (vokální)
- II. poslechové
- III. instrumentální (nástrojové)
- IV. hudebně pohybové.

RVP (2013, s. 66) koresponduje s rozdělením Sedláka a Váňové. Uvádí čtyři druhy činností, pomocí kterých vedeme žáky k celkovému seznámení s hudebním uměním a jeho porozuměním, nazývají se:

- I. vokální
- II. instrumentální
- III. hudebně pohybové
- IV. poslechové.

V praktické části diplomové práce vycházíme z tohoto rozdělení.

6.1 Vokální činnosti

Zpěv je považován za nejpřirozenější hudební projev žáků na prvním stupni základní školy. Je základem každé jejich činnosti v celkovém pojetí hudebně výchovného působení (Dobrotová, aj. 1991, s. 2).

Prof. Daniel staví tuto složku na přední místo. Tvrdí, že dílčí dovednosti jako správná intonace, rytmus, upevněné návyky poslechu, osvojená teorie jsou žákům k ničemu, neumějí-li kultivovaně zpívat a zpěv pro ně není příjemným estetickým zážitkem.

Ze strany učitele je důležitý hlasový výcvik a užití správných vyučovacích metod. Dobrý učitel hudební výchovy by měl být především dobrým zpěvákem, který má zajistit $\frac{3}{4}$ podílu zpěvu v hodině. Sám autor cituje: „Cílem hlasového výcviku na základní škole je dát žákům základní pěvecké dovednosti a návyky, odstranit případné závady ve zpěvu i v řeči a uchovat zdravě tvořený hlas pro celý život nebo pro případný pozdější výcvik.“ (Daniel 2010, s. 12).

Hlavním cílem hlasového výcviku je naučit žáky základní pěvecké dovednosti, které se správným formováním a vhodným opakováním mění na návyky. O hodnotném zpěvu dětí můžeme hovořit ve chvíli, když dojde k návyku. Žáky učíme především správnému dýchání, vhodnému způsobu tvoření tónu, poctivé artikulaci a pozvolnému zvětšování hlasového rozsahu. Dle Daniela (2010, s. 13 – 20) je třeba rozvíjet tyto oblasti prostřednictvím patnácti základních dovedností. Na začátku každé hodiny bychom měli věnovat čas jejich rozvoji formou cvičení a her, poté zařadit další vokální činnosti k dokonalejšímu upevnění.

Žáci se musejí nejprve naučit správně sedět, protože je to důležité pro správné dýchání. Tím je zároveň zaručeno kvalitnější a zdravější zpívání.

Povinností učitele je naučit žáky nekřičet, ale zpívat. Základem je schopnost vyluzovat hlavový tón, který vzniká chvěním dutiny nad hlasivkami a jejich okrajů. Je to tón, který není fyziologicky namáhavý, je čistý, má příjemnou barvu a zpěváci se jím neunaví. Křik navíc škodí hlasovému ústrojí a je esteticky nepřijatelný.

Dalším aspektem je správné otvírání úst při zpěvu, zejména na samohlásky. Tuto dovednost průběžně osvojujeme se správným rozvojem řeči

v celkovém vývoji. Je tedy možné, že při rozvoji této dovednosti ve škole, bude muset učitel užít výraznější individuální přístup.

Později se zaměříme konkrétně a důsledně na jednotlivé samohlásky. Správné místo tvorby vokálu v ústech je pro správný zpěv klíčové. Hovoříme zde o tzv. vokalizaci.

Další oblastí je výslovnost koncovek slov. Je nutné si uvědomit, že při běžné řeči koncové hlásky vynecháváme. Je to chyba, která se při zpěvu podepíše na srozumitelnosti zpívaného textu.

Je třeba se zaměřit i na souhláskové shluky, které jsou v češtině bohatě obsazené. Zařazujeme je prostřednictvím jazykolamů i složitějších písňových textů.

V oblasti dýchání klademe důraz na nádech. Žáci musejí pokročit k hlubšímu nehlasitému nadýchnutí. Správný nádech navíc ovlivní kvalitní spotřebu a hospodaření se vzduchem. Kontrolou učitel je neslyšný nádech do břicha bez zvedání ramen, na začátku písně nosem, poté vždy ústy.

K dokonalejšímu přednesu patří správné frázování. Člověk si často ani neuvědomí, že dělá chybu, když se nadechuje na nevhodném místě v písni, a tím se kazí celkový dojem z poslechu. Je důležité s žáky jednotlivé písně procházet, nacvičovat po frázích a na jednotlivá místa možného nádechu upozorňovat.

Dalším krokem je délka výdechu. Postupně pomocí cvičení zlepšujeme hospodaření s dechem dětí, respektive prodlužujeme počet frází, na které vystačí s jedním nadechnutím.

Můžeme objevit písně, které se skládají z dlouhých frází, které děti nedokážou zazpívat na jeden nádech. Je potřeba si osvojit dovednost přidechu, což je kratoučké nadechnutí v průběhu fráze. Způsobem nácviku je nadměrné zpomalení tempa požadované písně.

Měli bychom se pozastavit u správného nasazování měkkých samohlásek na začátku slov. Nesprávné tvrdé nasazování, tzv. s rázem, je nepříjemné na poslech, zhoršuje intonaci a nepříznivě působí na zdraví hlasivek, které vysušuje. Na nácvik měkkého nasazení existuje mnoho cvičení. Zprvu je žádoucí, aby si žáci vyzkoušeli oba způsoby pro lepší pochopení a osvojení dovednosti.

„Říkává se, že kdo neváže, nezpívá“ (Daniel 2010, s. 19). Proto další dovedností je vázání. Vázání tónů napomáhá celkovému dojmu z poslechu. Pro žáky je obtížné, protože většina písní určených jejich věkové kategorii je založena na veselých melodiích a staccatu.

Náročné je i osvojení si správného dělení slov. Dělení slov při zpěvu neprobíhá stejným způsobem jako v pravopisu. V textech písní jsou písně děleny na tzv. slabiky otevřené (např. sa - mo - sta - tný), výjimku tvoří souhlásky j, l, m, n (např. man -da - rin - ka).

V neposlední řadě nejde opomenout tzv. deklamaci. „Deklamací se ve zpěvu rozumí shoda melodie a textu v přízvuku a délce“ (Daniel 2011, s. 19). Je důležité ji důsledně dodržovat. V několika českých lidových písních toto pravidlo neplatí. Poté je třeba dodržovat správný rytmus příslušného textu, ne rytmus melodie. Slovům písně by bylo hůře rozumět.

6.2 Instrumentální činnosti

Jsou jednou z nejdůležitějších složek hudební výchovy. Do výuky byly začleněny koncem 60. let minulého století. Přítomnost hudebních nástrojů ve výuce měla zvýšit zájem žáků o hudbu. Tato idea se objevila již v Komenského Informatoriu školy mateřské.

Do praxe byly myšlenky aplikovány až německým skladatelem a pedagogem Carlem Orffem, který začal učit rytmiku pomocí jednoduchých a snadno ovladatelných nástrojů. Učil děti, jak hrát a vymýšlet si vlastní doprovody k písním. Tyto přelomové plány přinesl přibližně ve 20. letech minulého století, k nám se dostaly v 60. letech. V rámci vzniklého Orffova institutu vznikaly kurzy modernizace HV a nové představy se začaly realizovat v dobových osnovách. Čeští skladatelé pro děti Eben a Hurník rozpracovali tyto myšlenky a vydali Českou Orffovu školu (Daniel 2010, s. 67 – 68).

Přínosem hudebních nástrojů v HV není pouze prohloubený zájem dětí o výuku. Pomocí nich rozvíjíme u žáků mnoho aspektů. Dle Koutského (2008, s. 24) se jedná o rytmické cítění, sluch, hudební tvořivost a představy, pohybové činnosti ruky i celého těla, správnou intonaci při zpěvu. Dávají žákům možnost samostatně se doprovázet při vokálním projevu. V neposlední řadě spolu se

zájmem o výuku podporují odstranění trémy a strachu u dětí, které nejsou příliš hudebně nadané.

Přes všechny své klady by instrumentální činnosti neměly být prováděny na úkor pěveckého projevu žáků (Dobrotová, aj. 1991, s. 57).

6.2.1 Rytmický výcvik

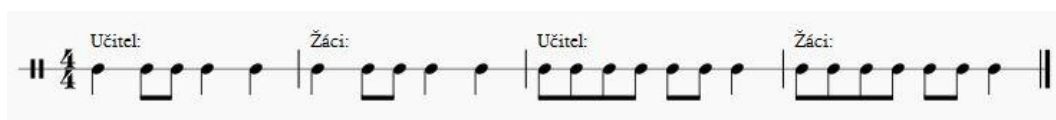
Hry pro rozvoj rytmičkých dovedností

Je to soubor her, kterými rozvíjíme rytmičké dovednosti žáků. Slouží jako průprava pro hru na hudební nástroje. Zároveň podporujeme tvořivost a estetické vnímání. Důležité je probudit v žákovi zájem o aktivitu zajímavou motivací. Hry jsou určeny na úvod hodiny. Jejich funkce je průpravná, zároveň složí k upoutání pozornosti a naladění žáků k hudebním činnostem.

Hra na ozvěnu

Hra na ozvěnu je rytmičká aktivita, kdy žák opakuje předvedený rytmičký model učitelem. Nejprve využíváme tleskání, poté zařazujeme pleskání, dupání, nakonec kombinaci všech metod.

Na začátku uvádíme krátké jednoduché motivy v pomalejším tempu, pomalu ztěžujeme. Vyžadujeme od žáků přesnou rytmičkou odpověď. V pokročilejším stádiu může roli učitele převzít některý žák.

Obrázek 1: Hra na ozvěnu

Hra na tělo

Tato rytmičká hra je rozšířenou hrou na ozvěnu. Zařazujeme pohyby, kterými se dotýkáme vlastního těla. Učitel předvede rytmičký motivek, který doprovodí slovním vysvětlením, žáci opakují. Můžeme začlenit i pohybové a taneční prvky. Rozvíjíme jemnou a hrubou motoriku, prostorovou představivost. Funkce je zábavná. Je možné aktivitu začlenit do jiného předmětu v rámci relaxace.

Během pohybů končetin a celého těla střídáme strany (pravou – levou). U cvičení „*Poťukám si nosík*“ poklepeme střídavě pravým a levým ukazováčkem na střed nosu.

Učitel: Po - hla - dím si bříš - ko. Žáci: Po - hla - dím si bříš - ko.

Učitel: Po - řu - kám si na no - sík. Žáci: Po řu - řu - kám si na no - sík.

Obrázek 2: Hra na tělo

Rytmické rondo

Rytmické rondo je průpravná hra, která vychází z hudební formy rondo. Vyznačuje se tím, že má vždy jeden společný díl A a další díly B, C, D,..., kdy díl A náleží celé třídě, ostatní díly sólistům nebo skupinám. Nejčastěji se provádí formou A – B – A – C – A – D – A. Délka všech motivů je stejná. Hru doprovázíme volnými pohyby, tleskáním, pleskáním, dupáním nebo hrou na tělo.

Tuto hru můžeme využít v mnoha variantách, nejčastěji naučením motivu společného dílu A, který se střídá s volnou improvizací žáků. Tato aktivita může probíhat formou „hada“ (díl A /hlava – skupina 1 – skupina 2 – skupina 3 – skupina 4 – další), pomocí využití prostorového schématu (A – B – C – A,...) → po řadách, křížem, po kruhu aj.

Rytmickým rondem rozvíjíme u žáků schopnost udržet pravidelný rytmus, paměť, rytmicky ztvárnit konkrétní hudební motiv, improvizovat. Zároveň žáky aktivizujeme, stále musejí dávat pozor, kdy přijdou na řadu. Dbáme po celou dobu na udržení přesného metra, které vytleskává učitel.

Cílem je dokončit celé cvičení bez přerušení. Pokud se nějaký žák zadrhne, nestihne nastoupit, je rytmicky nepřesný, tak nezastavujeme hru, pokračujeme, opět se všichni sjednotíme na společném dílu A.

Rondo je vícedílná hudební forma, která obsahuje jednu myšlenku hlavní, která se opakuje, a další myšlenky, které jsou k ní kontrastní. Rondo ve většině případů tvoří tři myšlenky A, B, C, kdy A je hlavní a třikrát se opakuje. Nejčastější rondové schéma je tedy A – B – A – C – A. Vedlejších myšlenek může být více, různé druhy rond se rozlišují podle specifických znaků (Zenkl 2010, s. 126).

Hra na otázku a odpověď

Tato aktivita vychází z rytmického ronda. Dílem A je nějaká připravená rytmicky vytleskaná otázka, ostatní díly představují odpovědi žáků opět ve správném rytmickém taktu. Nejčastěji ji provádíme ve schématu A – B – A – C – A.

Otázky můžeme směřovat do konkrétních oborů v rámci mezipředmětových vztahů (do českého jazyka, matematiky, vlastivědy atd.) nebo do situací z běžného života.

Učitel: Co jsi dě-lal v so-bo-tu? Žák: Jez - dil na ko-le. Učitel: Co jsi dě-lal v so-bo-tu? Žák: Po-má-hal ro - di-čům.

Učitel: Řek-ni ná-zev po-ho-ří. Žák: Or-lic-ké ho - ry. Učitel: Řek-ni ná-zev po-ho-ří. Žák: Kr - ko - no - še.

Obrázek 3: Hra na otázku a odpověď

6.2.2 Hudební nástroje

Mezi tradiční nástroje používané ve výuce na prvním stupni ZŠ zařazujeme klavír, keyboard, housle, kytaru nebo zobcovou flétnu.

Klavír je strunný úderný hudební nástroj. Zpěv žáků je nejčastěji doprovázená právě tímto nástrojem. Jeho doprovodné funkce lze hojně využívat při hudebně pohybových činnostech. Učitel dokáže při hře dostatečně korigovat činnost dětí a okamžitě na ni reagovat. Velice platný je při osvojování rytmu a intonace. Při hodině ho nemusí využívat pouze učitel, ale i žáci. Díky velikosti nástroje a sedmi oktávové klaviatuře může hrát na klavír více dětí najednou. Ve

školách se můžeme setkat s oběma druhy klavíru – s křídlem, které se obvykle nachází v hudebnách nebo s pianinem, které často bývá vybavením tříd prvního stupně.

Nástroj, kterým lze klavír dobře nahradit, je keyboard. Jedná se o elektronickou podobu klavíru. Jeho výhody shledáváme ve snadné manipulaci, lehkosti a cenové dostupnosti. Na rozdíl od klavíru ho můžeme umístit přímo mezi děti tak, aby všechny viděly na klaviaturu. Můžeme využít několika druhů intonačních opor, mnoha rytmů, nastavit ideální hlasitost a rychlost rytmického podkladu. Některé nástroje jsou obohaceny i pamětí. Můžeme tedy ve výuce použít kombinaci předem nahraného doprovodu s živým hraním (Koutský 2008, s. 24 – 25).

Dalšími nástroji jsou nástroje netradiční. Řadíme k nim orffovský instrumentář, který obsahuje nástroje rytmické a melodické (zvonkohra, metalofon, xylofon). Dále je možné žáky seznámit s nástroji lidovými nebo si vlastní nástroje vyrobit.

6.2.2.1 Rytmičné nástroje

(Koutský 2008, s. 27 – 37; Crha 1991, s. 114 – 115; Pecháček, aj. 1995, s. 194 – 196)

Seznámíme se s nástroji, které použijeme v praktické části diplomové práce.

Bubínek

Bubínek je nástroj s dřevěným rámem potaženým pevnou blánou, na kterou hrajeme údery plstěnou paličkou nebo prsty. Vydává výrazný tón s delší dobou doznění. Bubínek většinou užíváme k doprovodu těžkých dob, např. pochodových písní.

Činely

Lidově je označujeme jako „talíře“. Existuje několik velikostí činelů a dva způsoby hry na ně. Lze jimi udeřit o sebe nebo k úderu využít plstěnou paličku či kovovou metličku.

Činelky prstové

Oproti velkým činelům mají jemnější zvuk, více se užívají ve výuce na ZŠ. Opět můžeme hrát úderem činelků o sebe na plochu nebo úderem jednoho shora o okraj druhého. Kvůli delšímu dozvuku užíváme činelky k doprovodu zejména těžkých nebo posledních dob. Nejsou vhodným nástrojem k držení pravidelné rytmické pulzace.

Dřevěný blok

Jedná se o dřevěnou dutou krabičku. Provádíme údery o její slabší stěnu dřevěnou paličkou, tím vyluzujeme krátké úderné tóny s různou dynamikou.

Dřevěný blok rourkový, dvojitý

Lidově označujeme tento nástroj jako tzv. „koníčky“. Jedná se o dva spojené dřevěné válečky s různým průměrem, které mohou být připevněné na držadle. Tón vydáme úderem dřevěnou paličkou. Hraní pravidelného dvoučtvrtového rytmu připomíná chůzi koně.

Existuje ještě obdobná varianta tohoto nástroje, kterému říkáme **drhlo**. Válečky nástroje jsou vroubkované, hrajeme na ně dřevěnou tyčkou a to tak, že s ní drhneme přes vroubky směrem od držadla.

Chřestítka

Do této skupiny spadají všechny nástroje, které se vyznačují skořepinou, která je vyplněna drobnými předměty – pískem, rýží, apod. Zvuk těchto nástrojů je tlumený, chřestivý. Docílíme ho třesením. V praktické části je využita **rumba-koule**. Jedná se o skořepinu s držadlem, která nám umožňuje dva druhy hry – třesení nebo údery o dlaň druhé ruky. Dále využíváme **rytmické vajíčko**. Jeho název plně vystihuje tvar nástroje.

Ozvučná dřívka

Jsou označovány také jako hůlky nebo claves. Jedná se o nejužívanější rytmický nástroj na základních školách. Jsou to dva dřevěné špalíky, jeden držíme přes dlaň, která uzavírá tvar mističky, druhým ťukáme do středu první připravené hůlky. Dřívka jsou vhodná ke hře rytmických motivů.

Rolničky

Rolničky můžeme najít v několika variantách. Nejčastěji se setkáváme s prkénkem, na kterém jsou připevněné kovové talířky. Dále můžeme použít tvar

klasických rolničků, které jsou připevněny k pevnému rámu tvaru písmene D, k dřevěné tyčce nebo k textilnímu pásku. Všechny druhy nástroje rozeznáme stejným způsobem, a to chřestěním.

Řehťačka

Řadíme ji mezi nástroje lidové. Děti dříve o Velikonocích běhávali po vsi a řehťali. Podobným nástrojem je kladívko. Ve škole ji používáme jen výjimečně pro oživení výuky a seznámením s tímto dnes už tolik neznámým nástrojem.

Tamburína

Je to podobný nástroj jako bubínek, kdy jsou v dřevěném rámu umístěny páry kovových činelků. Existují dva druhy tamburíny – s blánou nebo bez ní. Nástroj rozeznáme poklepáváním konečků prstů nebo dlaní na blanku. Pokud jde o variantu bez blány, nástrojem třese.

Triangl

Jde o kovový trojúhelník zavěšený na struně, který rozeznáme úderem kovové tyčinky. Nejjasnější zvuk triangl vyluzuje, pokud údery provádíme u jeho vrcholu. Tóny vycházejí zvučné a dlouhé, proto zařazujeme triangl na konec frází a písniček.

6.3 Poslechové činnosti

Poslechové činnosti jsou veškeré aktivity, kterými v hudební výchově rozvíjíme zájem žáků o hudbu prostřednictvím poslechu.

Zprvu můžeme zařadit drobná cvičení na rozvoj soustředěnosti, paměti, schopnosti vnímat jednotlivé výrazové prostředky. V hudební výchově probíhá zejména prostřednictvím sluchu, lze využít i zrak, pohyb a hmat. S propojením co nejvíce smyslů docílíme kvalitnějšího kulturního zážitku žáků a pevnějšího zapamatování skladby. Proto je třeba, aby měl učitel poslechové aktivity dokonale promyšlené a připravené, proces musí být uvědomělý a řízený (Koutský 2008, s. 117).

Hlavním cílem učitele v této oblasti je vychovat v žácích budoucí posluchače, kteří budou mít touhu samostatně vyhledávat tyto aktivity. Samostatně projeví zájem cíleně naslouchat skladbě, aktivně ji vnímat a poté dokážou vyjádřit svůj názor a pocity z hudby.

K poslechu hudebního díla napomáhají i pojmy z hudební nauky, které si žáci osvojují, a konkrétní skladbou se poučí i o hudebních formách, hudebních nástrojích nebo o dějinách hudby.

Zvolená skladba musí mít tři aspekty: umělecký – je hodnotným dílem a vychovává žáka k estetice, didaktický – prostřednictvím skladby by se měl něco naučit, přiměřenosti – náročnost a délka skladby musí odpovídat individuálním zvláštnostem skupiny posluchačů (Daniel 2010, s. 83).

Sám Koutský (2008, s. 118) radí, že pokud chceme, aby žáci dokonale pochopili hudební jazyk, je důležité užití činnostního principu – propojit poslech s dalšími činnostmi, například vokálními, instrumentálními, hudebně pohybovými, výtvarnými.

Každé zdravé dítě vnímá zvuky ze svého okolí. Nejprve nějaký zvuk slyší, uloží ho do své paměti, pojmenuje ho, při opakovaném poslechu se mu znovu vybaví. Pokud zvolíme správný metodický postup poslechu, dojde ke stejnému vštípení skladby (Koutský 2008, s. 118).

Pouhých 20 minut jednou za měsíc, které věnujeme poslechu, dá žákům základy pro jejich další posluchačský rozvoj. Aktivita by ale neměla přesáhnout zmíněných 20 minut a měla by být detailně promyšlená. Seběmenší chyba může zapříčinit, že nedá skladba žákům to, co učitel zamýšlel.

Seznámíme se se základními body činnosti dle Daniela (2010, s. 84 – 85). Primární je precizní motivace, během které se žáci stručně seznámí se skladbou a jejím autorem. Učitel spojí žákům vybraný poslech s bezprostřední zkušeností, žáci jsou aktivizováni, udržují pozornost a mají chuť si skladbu poslechnout. Následuje první poslech, do kterého nezasahuje ani učitel ani žáci. Vyučující by je měl vyzvat, aby se předtím pohodlně usadili a plně jej vnímali. Poté následuje rozbor skladby formou rozhovoru se správně kladenými otázkami, po kterých budou žáci schopni alespoň částečně pochopit úmysl autora. Zároveň učitel nabádá žáky ke správnému vyjadřování, opravuje je a doplňuje poznatky z hudební nauky. Po společném shrnutí následuje zápis do sešitu a druhý poslech, do kterého už je dovoleno vstupovat.

K upevnění skladby a poznatků z nauky nám pomáhá opakování, které lze provádět různými formami. Žáci rádi ocení aktivitu na konci hodin jako je koncert na přání nebo soutěž na poznávání skladeb.

6.4 Hudebně pohybová výchova

Hudebně pohybová výchova je žákům prvního stupně velice blízká a příjemná. Žáci vítají pohyb, který kompenzuje klidové činnosti v lavicích, přináší jim radost.

Tyto aktivity jim slouží jako velký zdroj uvolnění a duševního odpočinku, díky nim si neuvědomují, jak moc je pro ně pohyb prospěšný. Hudebně pohybové aktivity podporují nejen duševní pohodu, ale rozvíjí nervosvalovou soustavu a zrychlují její procesy, rozvíjí smysl pro orientaci v prostoru, koordinaci pohybů, celkovou obratnost a pohyblivost, zlepšují držení těla, mimiku a gestikulaci. Účinně díky nim žáci vybijí přebytečnou energii, nevědomě rozvíjí mezilidské vztahy prostřednictvím nonverbální komunikace (Sedlák 1985, s. 200).

Hlavně učitelé hudební výchovy by měli vycházet z poučení Františka Sedláka (1985, s. 200): „Smyslem hudebně pohybové výchovy ve škole je kultivovat tělesné pohyby dětí a usměrňovat je tak, aby prohlubovaly a umocňovaly hudební vnímání a hudební prožitek, rozvíjely hudební představy, fantazii a obohacovaly hudební fond dětí a vedly k rychlejšímu poznávání hudebně výrazových prostředků a jejich funkcí.“

Význam pohybových aktivit dětí mladšího školního věku je obrovský. Pohyb vychází z určité spontaneity, přirozenosti, děti nemají zábrany, ostych.

Prvotní pohybování dětí vychází z přirozeného rytmu. To je výrazový prostředek, na který děti reagují nejprve. S touto věkovou skupinou nejčastěji provádíme komplexní hudební hry a činnosti, které nejčastěji vycházejí z folklóru, kde je rytmus společný pro řeč, hudbu i pohyb (Sedlák 1985, s. 201).

K pohybům, které vycházejí z hudby, předchází osvojení si některých pohybových dovedností. Hovoříme o tzv. základní pohybové přípravě, do které patří například hra na tělo, správné provádění chůze, pérování, běh, poskoky, různé pohyby rukou a paží a průprava k základním tanečním krokům (Pecháček, aj. 1995, s. 222 – 224).

6.4.1 Hudebně výrazové prostředky

Žáci se učí postupně vnímat hudební výrazové prostředky, na které reagují pohybem. Prvotní je rytmus, který je pro ně přirozený. Celý jejich život je založen na pravidelném rytmu, jmenujme příklady jako je tlukot srdce, tikot hodin, pravidelný režim dne, střídání dne a noci, koloběh života, odbíjení kostelních hodin atd. Rytmus je doprovází neustále, je zaznamenán ve zvuku i pohybu. Uvedme příklad Stanislava Pecháčka (1995, s. 225) na obyčejné chůzi. Nacházíme v ní pravidelný rytmus pohybu nohou i paží, k tomu pravidelný zvuk našich kroků.

Rytmický pohyb lze zjednodušit za pomoci hudebního podkladu. Proto je rytmus neodmyslitelně spjat s dalšími hudebně výrazovými prostředky, jako je tempo, dynamika, melodie a celkový hudební výraz.

K danému rytmu se váže určité tempo, které by mělo být vhodně zvoleno. „Umět zvolit správné tempo je znakem přirozené hudebnosti i jisté muzikální inteligence jak hudebního interpreta, tak tanečníka“ (Pecháček, aj. 1995, s. 236). Z počátku je volba správného tempa na učiteli, který ho nadále i udržuje po celou dobu tance hrou na rytmický nástroj. Ideálním cvičením nácvičení vnímání změn tempa je postupný přechod z chůze do běhu dle hry na bubínek. S postupným zrychlováním či zpomalováním žáci mění styl pohybu. Ten, kdo tempo udává je nejprve učitel, později některý z žáků.

Dalším výrazovým prostředkem je dynamika. Jde o sílu hraných tónů. Nejprve rozlišujeme kontrast slabě – silně, později přidáváme i drobné nuance středně silně, středně slabě atd. Žáci se učí dynamiku prostřednictvím cvičení, kdy oni sami vydávají různě silné zvuky (dupání, chůze po špičkách) nebo pohybem těla na místě (nahlas – stoj ve vzpažení, potichu – dřep) dle hry učitele na nástroj.

Budeme-li hovořit o melodii, jedná se o prostředek ve výuce takřka opomíjený. Melodie je založena na různých výškách tónů, jde tedy o složku čistě hudební, ve skladbě je velice důležitá. Určuje její náladu, emoci a základní charakter, tedy i styl a žánr. Nelze ji z pohybové výchovy zcela vyčlenit. Základními cvičeními jsou například hra na ozvěnu a hra na otázku a odpověď, které jsou prováděny s využitím určitých melodických motivů. Dále mohou žáci

kopírovat melodii hranou učitelem pohyby paží – vysoké tóny nahoře, nízké dole
(Pecháček, aj. 1995, s. 236 – 244).

7 Hudební výchova v Rámcovém vzdělávacím programu

Rámcový vzdělávací program (RVP) je kurikulární dokument, který společně s Národním programem vzdělávání definují nejvyšší závazné rámce vzdělávání. Rámcový vzdělávací program se zaměřuje na jednotlivá vzdělávací období. Oba dokumenty jsou postaveny na státní úrovni, na školní úrovni se vyskytuje Školní vzdělávací program (ŠVP) (RVP ZV 2013, s. 5).

7.1 Klíčové kompetence

V úvodu je nutné vysvětlit, co jsou klíčové kompetence. „Klíčové kompetence představují souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti.“ „Smyslem a cílem vzdělávání je vybavit všechny žáky souborem klíčových kompetencí na úrovni, která je pro ně dosažitelná, a připravit je tak na další vzdělávání a uplatnění ve společnosti“ (RVP ZV 2013, s. 10). O osvojování klíčových kompetencí hovoříme jako o dlouhodobém a náročném procesu, který se začíná utvářet v prvních etapách školního vzdělávání, pokračuje dalšími obdobími, dokončuje se v průběhu života. Klíčové kompetence jsou navzájem provázané, nestojí každá odděleně. Na úrovni základního vzdělávání hovoříme o kompetencích k učení, k řešení problémů, komunikativních, sociálních a personálních, občanských, pracovních (RVP ZV 2013, s. 10).

7.2 Vzdělávací oblasti

V Rámcovém vzdělávacím programu se nachází celkem devět vzdělávacích oblastí, které vymezují obsah základního vzdělávání. V každé oblasti se nachází jeden nebo více vzdělávacích oborů.

7.2.1 Umění a kultura

Prostřednictvím této vzdělávací oblasti by se měl žák naučit vnímat kulturu jako určitý proces nebo duchovní činnost, měl by se seznámit s historií daných oblastí, měla by mu být usnadněna socializace do dané společnosti a do dění každodenního života. Dále by se měl seznámit s uměním a chápat ho jako určitý způsob dorozumívání, které nelze provést jinak než skrze umělecké prostředky. Díky vzdělávací oblasti se žák naučí vnímat své okolí, rozvíjí

specifické cítění, estetičnost, tvořivost, seznamuje se s jednotlivými vazbami mezi druhy umění, chápe kulturní potřeby ostatních, vnímá kulturní hodnoty. Prostřednictvím praktických tvořivých činností a výrazových prostředků rozvíjí neverbální schopnosti. Na 2. stupni základního vzdělávání dochází k celkovému prohloubení dovedností a poznatků, dochází k širšímu průhledu do obou oborů. Vztahy mezi obory jsou těsnější. Žák dokáže hlouběji porozumět uměleckému dílu (RVP ZV 2013, s. 66).

Prostřednictvím vzdělávání v této vzdělávací oblasti vedeme žáky k rozvoji klíčových kompetencí.

7.2.2 Hudební výchova

Hudební výchova je vzdělávacím oborem, který spadá společně s výtvarnou výchovou do vzdělávací oblasti Umění a kultura. Patří sem i doplňující vzdělávací obor dramatická výchova.

„Hudební výchova vede žáka prostřednictvím vokálních, instrumentálních, hudebně pohybových a poslechových činností k porozumění hudebnímu umění, k aktivnímu vnímání hudby a zpěvu a jejich využívání jako svébytného prostředku komunikace“ (RVP ZV 2013, s. 66). Tyto činnosti rozvíjejí celkovou osobnost žáka a jeho hudební schopnosti, které se promítají do hudebních dovedností. Mluvíme o dovednostech sluchových, rytmických, pěveckých, intonačních, instrumentálních, hudebně pohybových, hudebně tvořivých, poslechových (RVP ZV 2013, s. 66).

Prostřednictvím vokálních činností žák zdokonaluje svůj pěvecký a mluvní projev, pracuje se svým hlasem, učí se náležité pěvecké návyky. Instrumentálními činnostmi se seznamuje s jednotlivými hudebními nástroji, učí se na ně správně hrát. Díky hudebně pohybovým činnostem dokáže interpretovat hudbu pomocí pohybu, reagovat na ní tancem nebo gesty. Pomocí poslechových činností dokáže vnímat a rozeznat druh, žánr a styl poslouchané hudby, dokáže ji vokálně, pohybově ztvárnit (RVP ZV 2013, s. 66 – 67).

7.3 Očekávané výstupy a učivo

V závěrečné části kapitoly Umění a kultura v RVP ZV nalezneme očekávané výstupy a učivo vzdělávacích oborů hudební a výtvarné výchovy.

„Očekávané výstupy mají činnostní povahu, jsou prakticky zaměřené, využitelné v běžném životě a ověřitelné. Vymezují předpokládanou způsobilost využívat osvojené učivo v praktických situacích a v běžném životě“ (RVP ZV 2013, s. 14). Očekávané výstupy jsou rozděleny do dvou období. Na konci prvního období (1. - 3. ročník) hovoříme o očekávaných výstupech orientačních, nezávazných, s ukončením 2. období (4. – 5. ročník), o očekávaných výstupech závazných.

Učivo je považováno za prostředek k dosažení očekávaných výstupů. Je rozděleno do tematických celků a činností, je podstatnou složkou vzdělávacího obsahu. Učivo uvedené v RVP ZV je pouze doporučené, na jeho základě tvoří škola Školní vzdělávací program, ve kterém se již nachází učivo závazné (RVP ZV 2013, s. 14).

„Ve vzdělávacím obsahu RVP ZV je učivo chápáno jako prostředek k osvojení činnostně zaměřených očekávaných výstupů, které se postupně propojují a vytvářejí předpoklady k účinnému a komplexnímu využívání získaných schopností a dovedností na úrovni klíčových kompetencí“ (RVP ZV 2013, s. 10).

8 Ústní lidová slovesnost

(Brouček, Jeřábek 2007, 3. sv., s. 488 – 490)

Pojem ústní lidové slovesnosti v sobě zahrnuje komplexní pojmenování pro tradiční typy lidového slovesného umění. Je částí lidové kultury, vyznačuje se anonymitou autora, spontánním vznikem a tím, že není písemně zaznamenávána, předává se tedy ústně.

Bývá někdy zaměňována s pojmy folklor, ústní lidová tvorba, prstonárodní tradice, národní poezie nebo ústní tradice.

K lidové slovesnosti řadíme lyrické, epické, prozaické, veršované a dramatické žánry, které se dělí různým způsobem.

Česká folkloristika je rozčleňuje na pět skupin:

- I. lidová próza – pohádky, legendy, pověsti, povídky ze života atd.
- II. malé folklorní formy, též žánry – přísloví, pranostiky, pořekadla, hádanky, zaříkání a zaklínání
- III. textová složka lidové písně
- IV. lidové divadelní hry
- V. dětský folklor – říkadla, rozpočítadla, dětské hry atd.

S dalším dělením nás seznamuje H. Jasonová, která nazývá lidovou slovesnost jako ethnopoezie, dělí žánry:

- I. realistické – příběh, balada, lyrická píseň, epika, historická píseň
- II. fabulové – mýtus, legenda, pověst, pohádka
- III. symbolické – přísloví, pořekadla, hádanky atd.
- IV. kvazi-žánry – lidové divadlo
- V. přechodové žánry.

Žánry lidové slovesnosti jsou pomyslně spojovány několika znaky, jsou vázány s mimojazykovými prostředky, kterými jsou gesta a mimika, hudba, pohyb a tanec, obřady a magie. Jsou přenášeny ústně, nezapisují se. Jsou závislé na individualitě a interpretaci vypravěčů a šířitelů – podléhají změnám dle místa, času a společenských situací.

Folklorní skladba je tedy neodmyslitelně spojena s interpretem a interpretační situací. Hlavní funkce jsou informativní, poznávací a ceremoniální. Funkce estetická stojí až na druhém místě.

Některé žánry i přesto byly zaznamenány, objevíme je ve starých kronikách, životopisech či jiných historických pramenech, jsou to hlavně písně, pohádky a pověsti. Z konkrétních děl můžeme jmenovat Kosmovu kroniku z 12. století, Dalimilovu kroniku ze 14. stol., kroniku V. Hájka z Libočan ze 16. stol., kde jsou jednotlivé prvky upravovány samotným autorem. Útržkovitě se objevují ve starých dílech i lidová přísloví. Nebyly zapisovány cíleně, byly však podstatné jako důkazy významných historických událostí, zároveň udávaly osnovu svého vývoje.

Cíleně se lidé začali obracet k těmto žánrům až v polovině 18. stol., kdy se pozornost navracela k lidové kultuře. Důkazem jsou sbírka České národní písně z roku 1825 J. Rittersberka a myšlenky Herdera, který se zabíral lidovým básnictvím jako přirozeným uměleckým projevem českého národa. Na jejich práci navazovali obrozenci F. L. Čelakovský, F. Palacký a další. Do popředí byly stavěny zejména pohádky, pověsti, bajky, přísloví, v nichž byly nacházeny stopy po české národní minulosti. Lidová slovesnost získala novou funkci: „měla se stát nositelem znaku obrozujícího se národa a jeho umělecké tvorby měla být inspirací a vzorem“ (Brouček, Jeřábek 2007, 3. sv., s. 489). Kromě toho byla národní památkou.

Za uchování jednotlivých žánrů vdčíme lidovým sběratelům, kteří je zapisovali do sbírek, jmenujme například K. J. Erbena, B. Němcovou, F. L. Čelakovského, F. Sušila a další. Na ně navazovala generace v čele s F. Bartošem a Č. Holasem.

Povědomí o lidové slovesnosti pomohlo vzniku novodobého českého písennictví.

Dnes už je lidová slovesnost chápána jako nezávislý prvek lidové kultury. Obecně se folklor dostává do popředí zejména díky šíření masmédií. Z toho důvodu mizí tradiční pojetí lidové slovesnosti. Ústní předávání je nahrazováno hromadnými sdělovacími prostředky, skupina příjemců, posluchačů se také rozšiřuje. Časový a místní faktor je stírán. Masové prostředky jako televize či

rozhlas přizpůsobují jazyk současnému divákovi či posluchači, vynechávají dialekt, typickou stavbu vět. Dále je mísen se slovesností jiných národů.

Prvky lidové slovesnosti, a to tradiční i soudobě upravené, můžeme dnes najít v mnoha knížkách, školních učebnicích, v reklamě, časopisech a novinách. R. Schenda zastává názor: „nikdy se folkloru nedařilo tak dobře jako pod praporem masové kultury“ (Brouček, Jeřábek 2007, 3. sv., s. 490).

8.1 Drobné folklorní žánry

Hádanka

Hádanku definujeme jako nevelký lidový žánr v podobě hříčky. Neokázale uvádí problém, který lze vyřešit pomocí zdravého rozumu, důvtipu. Hádanka nabádá k přemýšlení. K jejímu řešení vede pochopení metafory, slovní hříčky či vyřešení početního problému. Může být postavena na vážném nebo žertovném základu.

Hádanky jsou řazeny mezi drobné žánry díky nevelké stavbě – bývají jedno až dvouvěté. Zaobírají se životem lidí, tématy přírody, rostlin, zvířat (Brouček, Jeřábek 2007, 2. sv., s. 231 – 232).

Princip hádanek vychází z různých základů – z obrazného vyjádření, z žertu, personifikace, protikladného srovnání, asociace. Nejčastěji je prezentována rytmizovanou řečí s nádechem rýmu (Beneš 1990, s. 239 – 240).

Žánr hádanky přišel z východních zemí, známe hádanky např. indické, sumerské, syrské. Naše první česká hádanka se objevila v nejstarším českém dramatu Masticák ze 14. století.

Nejvíce jich známe díky lidovým sběratelům K. J. Erbenovi, F. Bartošovi a dalším. První novodobou sbírkou byla „Hádanky ku prospěchu mládeže dospělejší“ J. V. Rozuma vydána r. 1850, ve které se objevily hádanky české i cizí, lidové i umělé (Brouček, Jeřábek 2007, 2. sv., s. 231 – 232).

Hádanku často nalezneme i jako motiv začleněný do jiných žánrů – do pohádky, pověsti, vyprávění ze života atd. S hádankou se setkáme v lidové pohádce Chytrá horákyně či v moderně zpracované televizní pohádce Nejkrásnější hádanka na náměty J. Drdy.

Pranostika

Pranostiky jsou tvrzení, které nás seznamují s lidskou zkušeností, která byla získána dlouhodobým stykem s přírodou. Poukazují na skutečnosti související s ročními dobami, počasím a úrodou. Bývají spojovány s obdobím, konkrétními daty či jednotlivými svěťci (Beneš 1990, s. 239).

I přesto, že se pranostiky nezakládají na odborných poznatcích, pouze na zkušenosti obyčejných lidí, mívají racionální, logické jádro. Díky pranostikám se lidé dříve dokázali snadněji orientovat v ročních dobách a jejich rozhraních, rozeznali správnou dobu k zahájení či ukončení prací na poli, vyznali se v meteorologickém i astronomickém cyklu.

Dle obsahu je dělíme na pranostiky hospodářské, meteorologické, singularitní – ty, které vypráví o dlouhodobém sklonu k povětrnosti, fenologické – seznamují s termíny vegetačními, kalendářní, časoměrné.

Nejstarší pranostiky byly zaznamenávány do staročeského veršovaného kalendáře tzv. cisiojanu. Pranostiky se vytvářely v průběhu několika století, korespondují s juliánským i gregoriánským kalendářem. V roce 1584 došlo ke kalendářní reformě, tedy o posunutí kalendáře o jedenáct dní. To byl důvod k pochybnostem o pravdivosti starších pranostik. Přesto se některé z nich předávají dodnes (Brouček, Jeřábek 2007, 3. sv., s. 803).

Současné nepřesnosti pranostik jsou dány dlouhodobými změnami podnebí způsobenými globálním oteplováním a dalšími zásahy člověka do přírody.

Přísluví a pořekadlo

Jsou to krátká lidová úsloví, která vycházejí z lidské zkušenosti. Hranice mezi příslovími a pořekadly se často stírají. Mnohdy jsou uspořádány do jednoho celku. Oběma druhy výroků se zabývá vědní obor paremiologie.

Zásadním rozdílem mezi nimi je takový, že přísloví obsahuje nějakou mravní zkušenost, ponaučení. Bývá vyjádřeno přirovnáním, metaforou. J. A. Komenský definuje: „Přísluví neb připovídka jest krátké a mrštné nějaké propovědění, v němž se jiné praví a jiné rozumí“ (in Brouček, Jeřábek, 3. sv., s. 825). Nalezneme ho v každodenní běžné řeči jako svérázné zrcadlení lidového přemýšlení, chytrosti a mravních hodnot, dále včleněné v lidových textech –

bajkách, pohádkách atd. Oproti tomu pořekadlo postrádá mravní poučku, nevynechá však bystrý postřeh.

Obé jsou často ve formě rýmovaného dvojverší, které usnadňuje posluchači jejich zapamatování (Brouček, Jeřábek 2007, 3. sv., s. 779, 824 – 825).

Říkadlo

Říkadlo řadíme spolu s ukolébavkami, říkankami, rozpočítadly, jazykolamy a dalšími žánry k lidové poezii. Ta se vyznačuje esteticky obtížnějším zněním než próza. Přiřazujeme jí několik znaků – rytmus, rým či asociace, použití méně častých vyjadřovacích prostředků. Dětská říkadla mívají jasnou kompozici. Důležitá hesla bývají často opakována.

Veršovánky pro nejmenší jsou mnohdy obohaceny zdobnělinami a líbivými slovíčky, která s věkem posluchačů postupně mizí. Říkadla a básně pro starší mívají skrytou funkci – připravit dítě na svět dospělých. Nevědomě ho seznamují s morálkou, společenskou podmíněností (Beneš 1990, s. 25 – 26).

Verše jsou skládány k určitému účelu – pobavit, rozptýlit, přimět se soustředit, uklidnit malého posluchače.

Říkadlo je často propojeno s pohybem, dětskou hrou či prací. Veršování je pro dítě přitažlivé, prodlouží dobu jeho soustředění u prováděné činnosti (Říkadlo 2013).

8.2 Lidová píseň

Píseň je žánrem nejčastěji lyrickým, stojí na pomezí slovesného a hudebního umění (Soukal 2006, s. 113).

Lidová píseň se vyznačuje zejména anonymitou autora, ústním předáváním, proměnlivostí, syntetičností – mísením prvků a směrů, váže se ke svátkům a obyčejům, zrcadlí se v ní dané kulturní prostředí.

Písně často podléhaly změnám způsobeným ústním předáváním, proto čítají některé až několik variant. V současnosti je obtížné rozlišit prvotní verzi od druhotné.

Lidové písně jsou jedno i vícehlasé, často doprovázené nástroji, doplňují lidový tanec. Vznikaly na základě přesného či volného rytmu, pomocí parlanda.

Jejich vznik je podmíněn tématy práce, přírody, lásky (i nenaplněné), společenského života, historických událostí, náboženských obřadů atd.

Lze je dělit dle několika hledisek:

- I. dle místa původu – písně lidové, zlidovělé, společenské, kramářské atd.
- II. dle úrovně dějové složky textu – písně lyrické, epické, lyricko-epické
- III. dle míry obsahu zbožnosti – písně světské, duchovní, kostelní atd.
- IV. dle funkce – písně k obřadu (svatební), k tanci, k práci, k doprovodu lidových her, vánoční, velikonoční, masopustní atd.
- V. dle prostředí vzniku – venkovské, městske, chrámové, hospodské, vojenské atd.

Styl, obsah a typičnost konkrétních písní jsou určovány danou společností, kde písně vznikly, a ústním předáváním. „Lidová píseň respektuje, přejímá a obměňuje vzory v lidovém společenství již zabydlené; je nezávislá na bezprostředních stylových proměnách, a pokud na ně reaguje, mísí se v ní nové s tradičním“ (Brouček, Jeřábek 2007, 2. sv., s. 485).

Lidové písně odrážely znaky doby, ve které vznikaly – známe písně středověké, barokní či klasicistní, šlechtické, kramářské atd. Jejich vznik ovlivnilo konkrétní prostředí, sociální podmínky, nadání původců.

Jejich melodie se často stávaly inspirací hudebních skladatelů. Z českých významných můžeme jmenovat například Bedřicha Smetanu, Antonína Dvořáka, Leoše Janáčka či Bohuslava Martinů (Brouček, Jeřábek 2007, 2. sv., str. 485 – 487).

9 Shrnutí

Získané poznatky teoretické části diplomové práce využijeme nadále v části praktické. Při tvorbě aktivit k rozvoji hudebnosti bychom měli mít na paměti úroveň hudebního vývoje dané skupiny, konkrétně zde žáků třetího ročníku základní školy. Přizpůsobíme mu obtížnost jednotlivých cvičení, přiměřený výběr písní, rytmických figur instrumentálního doprovodu, výběr žánrů lidové slovesnosti atd.

Kapitoly o jednotlivých složkách hudební výchovy seznamují se základy, ze kterých při práci vycházíme. Oddíl o vokálních činnostech popisuje zejména zásady, díky kterým se žáci naučí správně zpívat. Část věnující se instrumentálním činnostem představuje způsoby rytmického výcviku, jehož znalost je podstatná k činnostem zakládajících se na rytmu a hře na nástroje. Nadále nástroje, které mohou být využity, jednotlivě popisuje. Podkapitola o poslechových aktivitách seznamuje zejména s možnostmi rozvoje hudebního sluchu u žáků prostřednictvím průpravných cvičení, poté prací s klasickými poslechovými skladbami. Vysvětluje základní postup potřebný k probuzení zájmu žáků o vážnou hudbu i hudbu celkově. Část o hudebně pohybové výchově pobízí učitele k tvorbě aktivit pohybových a tanečních, které jsou velmi prospěšné pro tělesný rozvoj a zdatnost žáků. Zároveň je pro ně pohyb formou relaxace. V tomto věku žáci necítí ostych, pohyb je pro ně přirozený. Kapitola dále seznamuje s hudebně výrazovými prostředky, které se žáci učí vnímat a reagovat na ně pohybem. Mluvíme o rytmu, tempu, dynamice, melodii.

Dále zmiňujeme RVP, který je klíčovým dokumentem, vychází z něho každý Školní vzdělávací program.

V poslední kapitole se seznamujeme s drobnými žánry lidové slovesnosti a lidovou písní, na kterých budou vystavěny jednotlivé metodiky.

Praktická část

Praktická část navazuje na poznatky části teoretické. Na jejich základě je vytvořen sborník metodických listů, který slouží k rozvoji hudebnosti u žáků třetího ročníku, zároveň využívá drobných žánrů lidové slovesnosti a lidových písní. Protože drobné žánry vycházejí z ústní lidové slovesnosti, mnohé z nich si neseme od dětství v paměti, neuvádíme v práci zdroj jejich původu. Lidové písně byly přepsány v notačním programu MuseScore 2.

Metodické listy jsou rozděleny do čtyř skupin dle ročních období. Každé roční době předchází úvod popisující tradice a zvyky dané periody v dřívějších dobách.

Jednotlivým přípravám náleží podrobný metodický postup, promyšlená motivace, která často přesahuje do jiných vyučovacích předmětů či seznamuje s lidovými hrami a tradicemi. Pomocné materiály potřebné k motivacím a samotným aktivitám jsou podrobně zaznamenány v přílohách (viz příloha A – Z). Praktickou část uzavírají reflexe vybraných metodických postupů ověřených v praxi.

10 Jaro

Jaro je prvním ze čtyř ročních období. V oblasti mírného pásu, kde žijeme i my, se jarem nazývá fáze roku, kdy začíná vegetativní aktivita rostlin a je zesílená činnost živočichů, a to v pohybu celkově a v rozmnožování.

Dle meteorologů datujeme začátek jara na 1. března, konec na 31. května. Jarními měsíci jsou březen, duben a květen.

Astronomické jaro však začíná jarní rovnodenností. U nás k tomu dochází zpravidla mezi 19. a 21. březnem. Končí letním slunovratem okolo 21. června. Jedno až dvoudenní nepřesnost způsobuje přestupný rok.

Pro některé je tato roční doba jednou z nejkrásnějších. Odkládáme po zimě teplé oblečení, máme lepší náladu díky ústupu zimy, provádíme jarní úklidy – získáváme pozitivní energii a dobrou náladu, nastává čas lásky, pohody a naděje šťastné budoucnosti.

V lidové tradici je jaro spojováno se svátky Masopustem a Velikonocemi, známými zvyky pálením čarodějnic, stavěním máje nebo dalšími méně známými.

Lidé na jaře prováděli různé zvyklosti, kterými přivolávali léto a zajišťovali si dobrou úrodu na celý nadcházející rok. Příkladem byl tanec prováděný o masopustu. Tak vysoko, jak tanečníci vyskakovali, měly vyrůst i plodiny jako len a konopí, které byly potřebné k výrobě plátna. Dalším příkladem je zvyk z jižních Čech, kde se chlapci v masopustních maskách váleli v bahně vypuštěného rybníku. Tento rituál měl přinést v přicházejícím roce velké množství ryb.

Významnými slavnostními dny je masopust. Ten rozdělujeme na dvě období. První začíná 7. ledna po svátku Tří králů a trvá až do Popeleční středy. V této etapě lidé prováděli bujaré oslavy, bály, zabíjačky, hostiny atd. Loučili se takto se zimou. Období gradovalo šest dní před Popeleční středou. Stoly s tučnými jídly se prohýbaly, lidé neodolali ani alkoholu. Konali tak z důvodu, aby lépe přestáli nadcházející postní dobu. V úterý před ukončením veselí probíhaly na vesnicích maškarní průvody. Lidé v legračních maskách se svými divadelními představeními bavili diváky z celé vsi. Za svá vystoupení dostávali cukroví, koláče, ale třeba také slivovici.

Historie masek sahá do dávných dob. Nosívali je kouzelníci a kněží, kteří prováděli magické obřady. Pohané si jejich nošení oblíbili pro oživení světských oslav. Postupem času se dostaly i do masopustu. Vymýšlely se masky nové, ale zároveň nesměly v průvodu chybět již tradiční postavy jako Žid, Turek, medvěďák s medvědem, kostlivec a jiné.

Popeleční středou následně začal čtyřicetidenní půst, který byl ukončen na Boží hod velikonoční. Z jídelníčků zmizely veškeré živočišné produkty – nejen maso, tučná jídla, ryby. Byly zakázané také světské zábavy, tancovačky, svatby atd. V některých oblastech se půst dodržuje dodnes. Je oceňovaný pro tělesnou a duševní očistu.

Od zahájení půstu do Velikonoc následuje za sebou šest postních nedělí. Toto období bylo doprovázeno množstvím zvyků a tradic.

Samotné Velikonoce patřily v minulosti k nejvýznamnějším svátkům. U nás tomu tak zůstalo jen v některých oblastech, například na Moravě. Mnohé lidové tradice se dochovaly do současnosti i v městských rodinách.

Na Velikonoce nahlížíme ze dvou hledisek – jako na svátky křesťanské, při kterých oslavujeme vzkříšení Ježíše Krista tři dny po ukřižování a jako na svátky pohanské oslavující konec nevlídné zimy, příchod jara, rozvoj úrody a zemědělství po zimních měsících.

Velikonoce jsou svátky pohyblivé. Slavíme je mezi 22. březnem a 25. dubnem. Přesné datum je určeno prvním úplňkem po jarním slunovratu. S posunem Velikonoc se logicky posouvá i doba masopustu.

Oslavy Velikonoc se rozkládají do tzv. Svatého týdne. V tomto období si věřící připomínají smrt a vzkříšení Ježíše Krista – čtou si pašije, příběhy o Kristovi. Podle nich se tento Svatý neboli Pašijový týden nazývá.

Začíná Květnou nedělí, kdy Ježíš Kristus přijel do Jeruzaléma. Jedním ze zvyků tohoto dne bylo, že lidé trhali větvičky jívy, světili je a ovazovali červenou mašlí. Těmto svazkům byla přisuzována kouzelná moc, která měla rodinu chránit před pohromami a nemocemi.

Během Modrého (Žlutého) pondělí a Šedivého úterý, nejméně významných velikonočních dní, se jen lidé modlili, uklízeli a chystali se na vrcholící Velikonoce.

Škaredá středa získala svůj název kvůli zradě Jidáše, který vyzradil, kde se Ježíš skrývá. Podle lidové tradice se lidé nesměli v tento den mračit, jinak se budou mračit po celý rok.

V Zelený čtvrtek se sešel Ježíš se svými dvanácti apoštoly a sdělil jim svůj osud. Požádal je, aby neustali ve svém úkolu a dále šířili jeho myšlení. Tento den získal svůj název podle barvy Olivové hory, kde se uskutečnilo Ježíšovo utrpení. Zvykem lidí bylo připravit v tento den jídlo ze zelené zeleniny nebo bylin, například ze špenátu nebo kopřiv. Díky tomuto rituálu měli být lidé celý nadcházející rok zdraví.

Velký pátek byl dnem ukřižování Ježíše Krista, den velkého smutku. Lidé se omývali v potoce, aby byli ochráněni proti nemocem. Také nebylo dovoleno prát prádlo. Nemácelo by se do vody, ale do Kristovy krve.

V den Bílé soboty bylo Kristovo tělo uloženo do hrobu, proto je tento den určen k tichým modlitbám a rozjímání. Všechny hospodyně by měly uhasit v domě ohniště, donést polínka do kostela na posvěcení a pak z nich znovu rozdělat nový oheň.

Velikonoční neděle neboli Boží hod velikonoční je den oslav Kristova zmrtvýchvstání. Končí postní období, vrcholí velikonoční oslavy. Světilo se jídlo, které bylo rozděleno mezi členy rodiny, kousek dostala i návštěva, další byl dán zvířatům a troška zanesena do sadu, aby byla podpořena hojnost plodin a plodnost všech lidí i zvířat.

Svátky uzavírá Velikonoční pondělí. K němu se již neváží žádné bohoslužebné úkony, pouze lidové zvyky. České Velikonoce jsou typické tím, že chlapani obcházejí domy, mají pomlázky z vrbových proutků, které jsou ovázané barevnými mašlemi, a říkají koledy. Pomlážkou ošlehají ženy a dívky, kterým je tímto rituálem předána síla, zdraví a mladost. Oplátkou ony dají chlapcům malovaná vajíčka. V dřívějších dobách obcházeli domy všichni mladí a neprovdaní. S vykoledovanými vajíčky hráli v odpoledních hodinách různé hry. Později se na koledu soustředili pouze chlapani a přibližně v polovině 20. století se k tradiční výslužce přidaly i různé dobroty a alkohol.

Další z významných jarních tradic je pálení čarodějnic. Přesně nevíme, od kdy je zvyk datován. Existuje mnoho teorií vzniku svátků, ze kterých naše tradice vychází. Jedna náleží Keltské mytologii a jejímu svátku Beltine. Keltové v dřívějších dobách rozdělovali rok na dvě období – na období života, rozkvětu a plazení, a na období smrti, temna a zimy. Předělem těchto dvou epoch byl právě tento svátek. Lidé pálili ohně, přeskakovali je, aby sebe a svůj dobytek zbavili všeho zlého. Zde objevíme podobnost s naší tradicí.

Další teorie pochází ze středověku, kdy se věřilo, že lidi ohrožuje ďábel prostřednictvím zlých čarodějnic. Ty měly největší moc právě této noci. Za čarodějnice byly považovány i některé ženy, zejména kořenářky, porodní báby a léčitelky.

Čarodějnice se údajně slétávaly na německé hoře Brockem u hrobu svaté Walpury. Podle ní se tento svátek nazývá Walpuržina noc. Je označována také

jako Filipojakubská noc, protože do roku 1969 měli 1. května svátek Filip a Jakub.

Velkou roli v oslavách tohoto svátku hrál vždy oheň a jeho ochranná moc. Čarodějnice byly symbolem zla a nebezpečí. Pálení vyrobených figur, které je představovaly, charakterizovalo očistění lidí i přírody. Lidé tančili kolem ohňů, aby zahnali zlé síly, vyhazovali do vzduchu hořící košťata, aby srazili letící čarodějnice. Proti zlým silám se chránili i dalšími způsoby, například nosili škapulíře s bylinkami, používali zařikadla a modlitby, svěcenou vodu nebo jívové kočičky.

Velmi starou tradicí 1. května je stavění máje. Dodnes ji ještě některá menší města či vesnice dodržují. Máj je vysoký kůl z pevného dřeva, například smrkového, na kterém je připevněný menší stromek, většinou břízka. Horní zelená část je zdobena pentlemi, šátky a střapci. K ní je pomocí fábora připevněn věnec z chvojí. Máj se umísťuje na návsi před radnicí nebo kostelem, kde stojí až do svatodušních svátků, které jsou 50 dní po Velikonocích. Úkolem chlapců z vesnice bývalo uhlídat máj před krádeží mladíků z jiné vsi. Pokud byl máj ukraden, dostalo se jim největší potupy, kterou si uměli představit. Navíc za trest nesměli pořádat zábavu k příležitosti kácení máje.

Někteří mládenci ještě stavěli tzv. májky před domy dívek, kterým tím chtěli vyznat lásku. Později se celý měsíc květen začal považovat za období lásky. Rozšířil se zvyk, při kterém každá dívka musela být na 1. máje políbena mužem pod nějakým rozkvetlým stromem, jinak do roka „uschnula“. Tento zvyk zamilovaných se přenesl až do současnosti.

10.1 Jaro – Využití hádanek ve výuce HV

K této aktivitě vybíráme pět hádanek, které patří k období jara. Týkají se zvířat a rostlin. Tyto motivy jsou pro žáky s jarní tematikou snadno spojitelné.

Aktivitu lze s žáky provádět pouze za předpokladu, že znají a zvládají rytmická cvičení jako je hra na tělo, hra na ozvěnu, rytmické rondo a hra na otázku a odpověď.

1. *Chodí panna po městě, má sukýnek na dvě stě. (Slepice)*
2. *Chodí to po dvoře, hned leží, hned oře. (Vepř)*
3. *Čtyři rohy, žádné nohy, chaloupkou to pohne. (Hlemýžď)*
4. *Neseje se ani nesází, a přece všude roste. (Tráva)*
5. *Sedí pán na blátě v zeleném kabátě. (Žába)*

Jednotlivé texty hádanek a odpovědí jsou upraveny do příslušného rytmu pro potřeby výuky.

Metodický postup:

1. Motivace – Diskusní kroužek, hry
 - a. Vytvoříme s žáky diskusní kroužek, povídáme si o významu jara pro lidi (odkládáme zimní oblečení, máme lepší náladu, uklízíme lyže, připravujeme kola) i pro přírodu (ústup zimy, taje sníh, je teplo, kvetou květiny – první jarní jsou sněženky, bledule, prvosenky neboli petrklíče, rodí se mláďata). Navážeme otázkami, žáci odpovídají: Jaká zvířata žijí na dvoře? Jaká zvířata máme doma? Jaká můžeme potkat u vody? Jaká žijí v trávě?
 - b. Diskusní kroužek uzavřeme dvěma hudebními lidovými hrami *Pelišky a hnízda, Na zahrádku* (viz přílohy A, B).
2. Představíme žákům postupně všechny hádanky, které můžeme doplnit i dramatickým ztvárněním. Necháme je hádat správné odpovědi.
3. Na tabuli je připravená první hádanka s odpovědí ve verzi, která je upravená pro hru na otázku a odpověď s příslušným rytmem. Je zaznamenána pomocí not a prostřednictvím opory TY-TY-TY-TY-TÁ-TÁ

podle Z. Kodályho. Slabice TY náleží osminová nota a slabice TÁ čtvrt'ová nota (viz obrázek 4 – 8).

4. Rytmicky předneseme a vytleskáme první hádanku (otázku), žáci hned naváží a zopakují ozvěnou.
5. Stejným způsobem předvedeme její odpověď, žáci hrou na ozvěnu opakují.
6. Předneseme rytmizovanou hádanku (otázku) a žáci na ní rytmicky odpovídají.
7. Tímto způsobem je naučíme všech pět hádanek.
8. Závěrečná podoba tohoto cvičení ve formě hry na otázku a odpověď bude nejobtížnější. Každý žák dostane jinou otázku a reaguje samostatně.
 - a. Určíme pořadí žáků ve třídě.
 - b. Rytmicky předneseme a vytleskáme jednu z hádanek, žák, který je na řadě, vytleská a přednese její odpověď, hned na nás navazuje.
 - c. Tážeme se dalšího žáka, ten rytmicky odpovídá, atd.
9. Hru lze provést v dalších variacích. Jednu z nich nazveme had: Učitel tleská metrum, žáci tvoří hada tím způsobem, že jeden položí hádanku (otázku), druhý odpoví, třetí položí jinou hádanku, čtvrtý odpoví atd.

1. hádanka:

Cho - dí pan - na po měs - tě, má su - ký - nek na dvě stě.
 TY TY TY TY TY TY TÁ TY TY TY TY TY TY TY TY TÁ

odpověď:

Na to já ti od - po - vím: Je to sle - pi - ce.
 TY TY TY TY TY TY TÁ TÁ TÁ TY TY TÁ

Obrázek 4: Hádanka 1, jaro

2. hádanka:

Vy - kra - ču - je po dvo - ře, hned le - ží a hned o - ře.
 TY TY TY TY TY TY TÁ TY TY TY TY TY TY TÁ

3
 odpověď:

Na to já ti od - po - vím: Je to vepr̃.
 TY TY TY TY TY TY TÁ TÁ TÁ TÁ

Obrázek 5: Hádanka 2, jaro

3. hádanka:

Čty - ři ro - hy, žád - né no - hy cha - loup - kou si za - hý - bá.
 TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TÁ

3
 odpověď:

Na to já ti od - po - vím: Je to hle - mýžd̃.
 TY TY TY TY TY TY TÁ TÁ TÁ TÁ TÁ

Obrázek 6: Hádanka 3, jaro

4. hádanka:

Ne - sá - zí se, ne - ros - te, a pře - ce všu - de ros - te.
 TY TY TY TY TY TY TÁ TY TY TY TY TY TY TÁ

3
 odpověď:

Na to já ti od - po - vím: Je to trá - va.
 TY TY TY TY TY TY TÁ TÁ TÁ TÁ TÁ

Obrázek 7: Hádanka 4, jaro

5. hádanka:

Se - dí pán na blá - tě v ze - le - ním ka - bá - tě.
 TY TY TÁ TY TY TÁ TY TY TÁ TY TY TÁ

odpověď:

Na to já ti od - po - vím: Je to žá - ba.
 TY TY TY TY TY TY TÁ TÁ TÁ TÁ TÁ

Obrázek 8: Hádanka 5, jaro

10.2 Jaro – Využití pranostik ve výuce HV

K jarnímu období jsou vybrány 3 pranostiky. Každá z nich se vztahuje k jednomu měsíci. Zvolili jsme takové, ve kterých se objevují běžná jména, se kterými se lze ve třídě setkat. Žáci si snadněji zapamatují pranostiku, ve které vystupuje jejich jméno nebo jméno kamaráda. Dále vybrané pranostiky hovoří o skutečnostech, které jsou dětem bezprostředně blízké.

1. O svatém Tomáši sníh bředne na kaši. (březen)

Tato pranostika náleží datu 7. 3. Kolem tohoto data začíná sníh tát a zima ustupuje.

2. Na svatého Jiří vlaštovky už víří. (duben)

Pranostika se váže k měsíci dubnu, tedy k 24. dni tohoto měsíce. Seznámíme žáky s termínem stěhovaví ptáci. To jsou ti, kteří na zimu odlétají do teplých krajín. Vlaštovky jsou už odpradávná nazývány jako poslové jara. Vždy, když se vrací, víme, že už se blíží jaro a zima končí. Bývá to kolem svátku Jiřího.

3. Před Servácem není léta, po Serváci s mrazy veta. (květen)

Poslední pranostika připadá na 13. 5. Označuje hraniční období, kdy končí ranní mrazíky. Můžeme se tedy pomalu těšit na příchod léta.

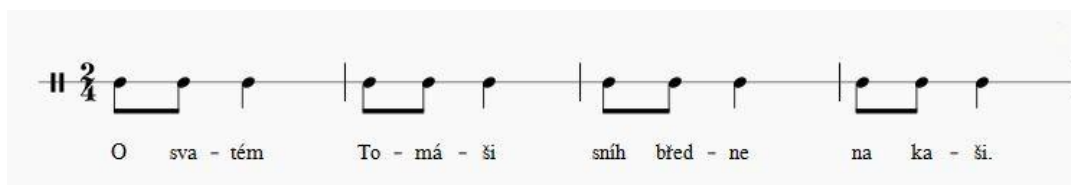
Ze tří zvolených pranostik vytvoříme jedno říkadlo, které doplníme o dramatizaci. Pro žáky to bude příjemná aktivita, kdy mohou vyjít z lavic

a protáhnout se. Zároveň si díky pohybovému vyjádření pranostiky lépe osvojí, podpoříme rozvoj hrubé a jemné motoriky a spolupráci levé a pravé mozkové hemisféry.

Před touto aktivitou počítáme s tím, že žáci ovládají rytmická cvičení představená v kapitole *Hry pro rozvoj rytmických dovedností*. Využijeme zde zejména hru na ozvěnu.

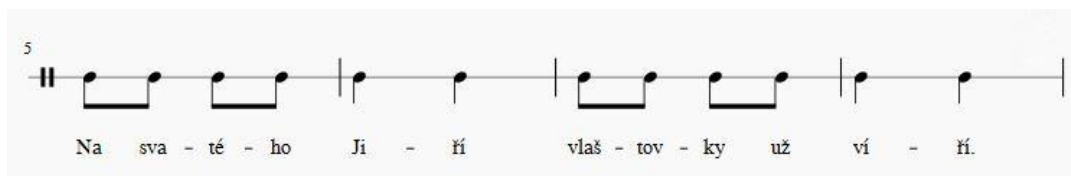
Metodický postup:

1. Motivace – Diskusní kroužek, hra na předpověď počasí
 - a. Žáci už z podzimní aktivity vědí, co je to pranostika. Znovu si pojem zopakujeme (Je to krátké povídání o počasí nebo ročním období. Určuje, jaké počasí přibližně bude nebo jaký jev se v přírodě odehraje). Žáci jmenují různé pranostiky, které znají. Vědí, že se užívaly k předpovědím dříve. Dnes už mají meteorologové moderní přístroje. O jejich výsledcích nás informují televizní a rozhlasoví moderátoři.
 - b. Zadáme žákům domácí úkol: Podívají se v televizi na jednu předpověď počasí, namalují k ní obrázek. Poté si v hodině prvouky zahrají na televizní rosničky – každý žák se postaví před tabuli se svým obrázkem, jako televizní moderátor seznámí ostatní s počasím. Na tuto hru navážeme v HV aktivitou s pranostikami.
2. Seznámíme žáky se zvolenými jarními pranostikami. Mohou být napsané na tabuli. Společně si je přečteme, vysvětlíme jejich význam.
3. Jednotlivé pranostiky se žáci naučí formou hry na ozvěnu.
 - a. Rytmicky předneseme a vytleskáme první pranostiku (viz obrázek 9), žáci hned opakují.

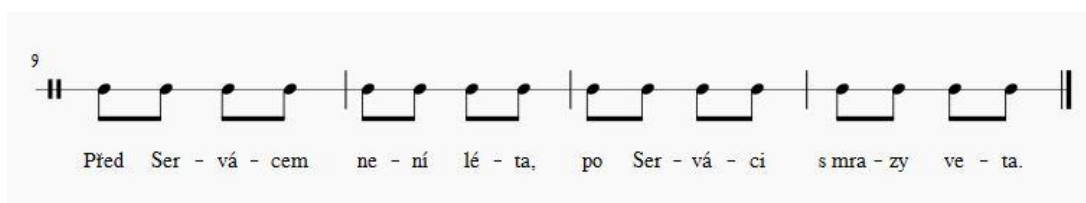
Obrázek 9: Pranostika 1, jaro

- b. Můžeme zopakovat i s obměnami hry na ozvěnu (s pleskáním, dupáním) nebo s různými modulacemi hlasu (říkáme hrozivě, jemným hláskem, jako medvěd, jako přísná paní učitelka atd.). Poté jeden zvolený žák přednese, ostatní opakuji.
- c. Stejným způsobem se žáci naučí i druhou pranostiku (viz obrázek 10).

Obrázek 10: Pranostika 2, jaro

- d. Poté spojíme první a druhou pranostiku do jednoho celku.
- e. Naučíme žáky třetí pranostiku opět stejným způsobem (viz obrázek 11).

Obrázek 11: Pranostika 3, jaro

- f. Spojíme dohromady všechny tři v jedno říkadlo (viz obrázek 12).

2/4
O sva - tém To - má - ši sníh břed - ne na ka - ši.

5
Na sva - té - ho Ji - ří vlaš - tov - ky už ví - ří.

9
Před Ser - vá - cem ne - ní lé - ta, po Ser - vá - ci s mra - zy ve - ta.

Obrázek 12: Pranostiky (celé cvičení), jaro

4. Po osvojení říkadla naučíme žáky pohybové ztvárnění. Můžeme se přemístit do prostoru na koberec ve třídě. Vhodné je postavení do kruhu. Nebo mohou zůstat stát vedle lavic, pohyb není příliš prostorově náročný. Tuto část aktivity můžeme využít i v rámci tělesné výchovy.
 - a. Předvedeme žákům pohybové ztvárnění první pranostiky, které doprovodíme ústním projevem, žáci hned opakují. Toto provedeme dvakrát.
 - b. Stejným způsobem je naučíme pohyb druhé pranostiky.
 - c. Spojíme první a druhou pranostiku dohromady.
 - d. Doplníme třetí pranostiku opět shodným postupem.
 - e. Nakonec spojíme všechny tři dohromady.
5. Pro upevnění můžeme několikrát zopakovat nebo dát prostor pro dobrovolné předvedení jednotlivým žákům či skupinkám.

Dramatické ztvárnění:

<i>O svatém Tomáši</i>	Dlaně si dáme na hlavu tak, že se jí dotýkáme jen bříšky dlaní, prsty směřují nahoru (představují korunu); provádíme krátké pohyby dlaněmi nahoru, dolů.
<i>sníh bředne na kaši.</i>	Jednou rukou naznačujeme před sebou hrnec (paže představuje jeho obrubu), druhou rukou držíme jako vařečku a mícháme v hrnci kaši.
<i>Na svatého Jiří</i>	Ruce upažíme skrčmo, dlaněmi vzhůru, provádíme kývavé pohyby trupem zprava doleva.
<i>vlaštovky už víří.</i>	Dlaně dáme na ramena, vzniknou nám křídélka, kterými třepetáme.
<i>Před Servácem není léta, po Serváci s mrazy veta.</i>	Ruce v bok, točíme hlavou zprava doleva („ne, ne“). V pravé ruce jako držíme tužku, touto rukou uděláme před tělem dva pomyslné kříže.

10.3 Jaro – Využití přísloví a pořekadel ve výuce HV

Vybrali jsme 4 přísloví, která úzce souvisí s tématem lásky a přátelství. Jaro je období, kdy se rodí mláďata, příroda se probouzí a lidé se těší z hezkého počasí. 1. května slavíme nejen Svátek práce, ale významný den mají i všichni zamilovaní.

Při seznámení s jednotlivými příslovími bychom si s žáky vysvětlili jejich význam:

1. *Láska kvete v každém věku.*

S žáky budeme hovořit o tom, že nezáleží na tom, jak je člověk starý. Každý má někoho blízkého a chce jím být milován.

2. *Co v srdci nosíme, o to se bojíme.*

Protože nás mají rodiče rádi, bojí se o nás (když se jim dlouho neozveme, neví, kde jsme atd.). Každému žákovi bude tato situace známá.

3. *Pro přítele nového, neopouštěj starého.*

Necháme žáky, aby se nad tímto příslovím zamysleli. Často se setkávají ve škole a v zájmových kroužcích s novými vrstevníky. Zajímají se o ně, hned se s nimi chtějí kamarádit. Neměli by však zapomínat na své věrné kamarády, kterým by případným nezájmem mohli ublížit.

4. *Vrána k vráně sedá, rovný rovného si hledá.*

S žáky si budeme povídat o tom, že každý člověk se podvědomě druží s lidmi, kteří jsou stejní jako on, mají stejné názory, vyhledávají stejnou zábavu, shodné záliby atd. V podstatě si hledáme sobě rovného, tedy vrána svoji vránu.

Ke každému přísloví je vytvořen krátký hudební motivek, který je doplněn dramatickým ztvárněním. Pomocí této hudební aktivity budeme u žáků rozvíjet hrubou a jemnou motoriku, spolupráci levé a pravé mozkové hemisféry, paměť. Díky pohybu si tato přísloví lépe osvojí, ocení pohybovou složku cvičení, při němž mohou opustit lavice a protáhnout se.

Metodický postup:

1. Motivace – Povídání, taneční karnevalová hra
 - a. Navodíme ve třídě téma jara jako období plození mlád'átek, květen – období lásky. Ptáme se dětí, koho nosí ve svém srdci, koho mají rádi? (Rodiče, kamarády atd.). Upozorníme je na to, že láska má mnoho podob (láska milenecká, kamarádská, rodičovská).
 - b. Na povídání navážeme společenskou karnevalovou hrou *Míčková* (viz příloha C). Nerozdělíme žáky do dvojic chlapec – dívka, ale necháme je, aby si našli kamaráda sami. Dvojici mohou tvořit i dvě děti stejného pohlaví.
2. Seznámíme žáky se všemi příslovími. Budeme si povídat o jejich významu a souvislosti s jejich životem.
3. Jednotlivá přísloví a hudební motivy se naučíme formou nápodoby (viz obrázek 13).
 - a. Předneseme první přísloví a zároveň vytleskáme jeho rytmus. Žáci formou hry na ozvěnu hned opakují.
 - b. Seznámíme žáky s příslušným hudebním motivem. Zahrajeme na klavír jeho melodii a zazpíváme. Žáci následně opakují.
 - c. Předvedeme jim pohybové ztvárnění přísloví doplněné zpěvem, opět opakují.
 - d. Tímto způsobem se naučíme i ostatní přísloví. Je vhodné aktivitu rozdělit do čtyř vyučovacích hodin, každou hodinu přidáme jedno přísloví. Během výuky jednotlivá přísloví stále opakujeme pro snadnější upevnění.
4. Závěrečná podoba tohoto cvičení bude vypadat tak, že zahrajeme libovolný motiv jako predehru, žáci okamžitě reagují zpěvem a pohybovým ztvárněním daného přísloví.
5. Cvičení můžeme provádět v několika variacích, například předvádí pouze jednotlivci nebo skupinky žáků.

C G C
Lás - ka kve - te v kaž - dém vě - ku.

4 C G C G C
Co v srd - ci no - sí - me, o to se bo - me.

8 C F G C
Pro pří - te - le no - vé - ho ne - o - pou - štěj sta - ré - ho.

15 C G C
Vrá - na k vrá - ně se - dá, rov - ný rov - né - ho si hle - dá.

Obrázek 13: Přísloví a pořekadla, jaro

Pohybový doprovod:

Láska kvete v každém věku.

Před trupem ve vzduchu nakreslíme velké srdce pomocí ukazováčků.

Co v srdci nosíme, o to se bojíme.

Obě dlaně přitiskneme k srdci, mírně otáčíme trupem zprava doleva.

Pro přítele nového neopouštěj starého.

Předpažíme ruce poníž, pokrčíme v loktech, točíme zápěstím („ne, ne, ne“).

Vrána k vráně sedá, rovný rovného si hledá.

Dlaně dáme na ramena, vytvoříme tak malá křídélka, třepetáme s nimi.

10.4 Jaro – Využití říkadla ve výuce HV

Nejvýznamnějšími svátky jara, které dodnes slaví mnoho českých rodin, jsou Velikonoce. Chlapci i dívky mají v těchto dnech svou roli. Proto jsme vybrali po jednom říkadle pro každého z nich. Volíme méně známá říkadla, pro chlapce koledu a pro dívky takové, které popisuje činnosti související s přípravou na Velikonoční pondělí. Zaobírá se aktivitami známými i dnešním dívkám, které vyrůstají ve městech.

1. Pro dívky: *Kropenatá slepička snesla bílá vajíčka,
obarvím je, vymaluji, všechny chlapce podaruji,
pentličky si nastříhám, na pomlázku jim je dám.*
2. Pro chlapce: *Upletl jsem pomlázku, je hezčí než z obrázku,
všechny holky, které znám, navštívím a vymrskám,
než mi dají vajíčko, vyplatím je maličko.*

Obě říkadla jsme doplnili o doprovod rytmických nástrojů. Doprovod dívčího říkadla je opatřen zvučnou tamburínou, která je u dětí velmi oblíbená, dřívky, která nám udávají pravidelný rytmus osminových dob, a rytmickým vajíčkem, které nám svým tvarem připomíná jeden ze symbolů velikonoce – vejce. Chlapci ke svému doprovodu využijí bubínek, který zdůrazní těžkou dobu, tradiční velikonoční nástroj řehtačku a dřevěný blok rourkový, dvojitý, který bude udávat pravidelný rytmus. Tento nástroj označujeme lidově jako tzv. koníčky. Pod tímto názvem bude v práci dále uváděn. Záměrně volíme zvukově odlišné nástroje.

Při této činnosti si žáci zdokonalí dovednost rytmu, naučí se správně hrát na rytmické nástroje nebo se i s novými nástroji seznámí. Zároveň je aktivita průpravným cvičením pro zpěv písně s doprovodem rytmických nástrojů. Současně se naučí říkadlo, které mohou využít při oslavách Velikonoc.

Metodický postup:

1. Motivace – Hra Asociace ke slovu, povídání o Velikonocích
 - a. Sedíme společně v kruhu na koberci. Vysvětlíme žákům pravidla hry, společně si ji zahrajeme (viz příloha D).
 - b. Poté s žáky navážeme na povídání o Velikonocích u nich doma. Ptáme se jich, jaké velikonoční tradice znají a jaké zvyky provádějí doma s rodiči. Využijeme vajíčko z předešlé hry. Každý žák má možnost se vyjádřit. Mluví ale jen ten, kdo má vajíčko v ruce. Docílíme toho, aby se žáci nepřekřikovali a tolerovali jeden druhého. Poté se žáků zeptáme, zda znají některá velikonoční říkadla. Postupně dojdeme k dílčímu cíli aktivity – dívky i chlapci se naučí nové říkadlo.
2. Seznámíme žáky se zvolenými říkadly. Ta jsou předepsaná na tabuli. Společně si je přečteme. Vysvětlíme si, o čem vypráví. Nyní nastává možnost několika variant dalšího postupu.
 - a. Každý žák dostane říkadlo okopírované na listu papíru – dívky svoje, chlapci také svoje.
 - b. Žáci si říkadlo samostatně přepíší z tabule do sešitu. V rámci mezipředmětových vztahů zapojíme přepis z českého jazyka.
3. Učení říkadla můžeme pojmut také několika způsoby.
 - a. Rozdělíme žáky do homogenních skupin po třech až čtyřech. Říkadlo se naučí společně ve skupině. Následně se každé seskupení představí se svým přednesem před tabulí.
 - b. Zadáme žákům naučení říkadla nazpaměť jako domácí úkol.
 - c. Naučíme žáky říkadlo frontální metodou v hodině. Budeme však pracovat se skupinami odděleně – nejprve jen s dívkami, poté s chlapci. Je nutné, abychom si připravili samostatnou práci pro druhou skupinu, například malování obrázku k říkadlu, tajenku, čtení o Velikonocích atd.
Naučíme žáky říkadlo formou hry na ozvěnu. Postupujeme po částech, po čtyřech taktech.

- i. Předneseme a rytmicky vytleskáme první část, žáci hned opakují.
 - ii. Stejným způsobem se naučí i druhou část.
 - iii. Spojíme první a druhou část do jednoho celku.
 - iv. Naučíme žáky třetí část, opět stejným způsobem.
 - v. Spojíme celé říkadlo dohromady.
 - vi. Pro snazší upevnění říkadla můžeme opakovat s obměnami hry na ozvěnu (pleskání, dupání) nebo s různými modulacemi hlasu, které jsme využili již u aktivity s pranostikami.
4. Pro osvojení doprovodu rytmických nástrojů (viz obrázky 16, 17) zvolíme tento metodický postup. Seznámíme žáky s jednotlivými nástroji.
- a. Napíšeme na tabuli opěrná slova tamburíny pro dívky (bubínku pro chlapce) s jejím rytmickým vyjádřením (viz obrázky 14, 15). Zahrajeme rytmickou figuru tamburíny (bubínku) se slovní oporou. Po předvedení hrají všichni žáci dohromady. Pokud nemáme dostatek nástrojů, můžeme využít variantu vlastního těla (místo bubínku dlaňový bubínek atd.) nebo si nástroje vyrobíme sami.

The image shows a rhythmic notation for three instruments in 2/4 time. Each instrument has a staff with notes and rests, and corresponding syllables written below.

- Tamburína:** Staff with notes and rests. Syllables: BUM, nic, BUM, nic.
- Dřívka:** Staff with notes and rests. Syllables: PO - DA - RU - JI, PO - DA - RU - JI.
- Ryt. vajíčko:** Staff with notes and rests. Syllables: nic, nic, ZA - CHŘES - TÍM.

Obrázek 14: Opěrná slova (zrytmizované říkadlo pro dívky), jaro

The image shows a musical score for a rhythmic exercise in 2/4 time. It consists of three staves: Bubínek (snare drum), Řehtačka (xylophone), and Koničky (clackers). The lyrics are 'NA KO - LE - DU NA KO - LE - DU'. The Bubínek staff has notes labeled 'BUM' and 'nic'. The Řehtačka staff has notes labeled 'ŘEH' and 'TÁM'. The Koničky staff has notes labeled 'NA', 'KO', 'LE', and 'DU'.

Obrázek 15: Opěrná slova (zrytmizované říkadlo pro chlapce), jaro

- b. Po osvojení rytmu doprovodíme celé říkadlo tamburínou (bubínkem), žáci opěrná slova recitují v duchu, říkadlo recituje učitel.
- c. Dalším krokem je samostatná hra a přednes žáků.
- d. Stejným způsobem se naučíme doprovod dřívky (řehtačky). Poté rozdělíme skupinu na dvě poloviny, každá doprovodí říkadlo současně jinými nástroji – tamburínami a dřívky (bubínky a řehtačkami).
- e. Tímto způsobem přidáme i rytmické vajíčko (koničky). Je vhodné aktivitu rozdělit do několika vyučovacích hodin. V jedné hodině by se žáci měli naučit vždy doprovod jednoho nástroje.
- f. Pokud budou žáci schopni samostatně přednést říkadlo a doprovodit ho současně po skupinách na všechny nástroje, mluvíme o závěrečné podobě tohoto cvičení.

Říkadlo $\text{H } \frac{2}{1}$ \times \times \times \times | \times \times \times \times | \times \times \times \times | \times \times \times \times |

Tamburína $\text{H } \frac{2}{1}$ \bullet ~ | \bullet ~ | \bullet ~ | \bullet ~ |

Dřívka $\text{H } \frac{2}{1}$ \bullet \bullet | \bullet \bullet | \bullet \bullet | \bullet \bullet |

Ryt. vajíčko $\text{H } \frac{2}{1}$ — | \bullet \bullet | — | \bullet \bullet |

1
 Řík. $\text{H } \frac{2}{1}$ \times \times \times \times | \times \times \times \times | \times \times \times \times | \times \times \times \times |

Tam. $\text{H } \frac{2}{1}$ \bullet ~ | \bullet ~ | \bullet ~ | \bullet ~ |

Dřív. $\text{H } \frac{2}{1}$ \bullet \bullet | \bullet \bullet | \bullet \bullet | \bullet \bullet |

Vaj. $\text{H } \frac{2}{1}$ — | \bullet \bullet | — | \bullet \bullet |

5
 Řík. $\text{H } \frac{2}{1}$ \times \times \times \times | \times \times \times \times | \times \times \times \times | \times \times \times \times |

Tam. $\text{H } \frac{2}{1}$ \bullet ~ | \bullet ~ | \bullet ~ | \bullet ~ |

Dřív. $\text{H } \frac{2}{1}$ \bullet \bullet | \bullet \bullet | \bullet \bullet | \bullet \bullet |

Vaj. $\text{H } \frac{2}{1}$ — | \bullet \bullet | — | \bullet \bullet |

9
 Řík. $\text{H } \frac{2}{1}$ \times \times \times \times | \times \times \times \times | \times \times \times \times | \times \times \times \times |

Tam. $\text{H } \frac{2}{1}$ \bullet ~ | \bullet ~ | \bullet ~ | \bullet ~ |

Dřív. $\text{H } \frac{2}{1}$ \bullet \bullet | \bullet \bullet | \bullet \bullet | \bullet \bullet |

Vaj. $\text{H } \frac{2}{1}$ — | \bullet \bullet | — | \bullet \bullet |

Kro - pe - na - tá sle - pič - ka snes - la bí - lá va - jíč - ka,
 o - bar - vím je, vy - ma - lu - ji, všech - ny chlap - ce po - da - ru - ji,
 pent - lič - ky si na - stří - hám, na pom - láz - ku jim je dám.

Obrázek 16: Zrytmizované říkadlo pro dívky, jaro

Říkadlo

U - ple - tl jsem po - mláz - ku, je hez - čí než z ob - ráz - ku,

Bubínek

Řehačka

Koníčky

5

Řík.

všech - ny hol - ky, kte - ré znám, na - vští - vím a vy - mrs - kám,

Bub.

Řeh.

Kon.

9

Řík.

než mi da - jí va - jíč - ko, vy - pla - tím je ma - lič - ko.

Bub.

Řeh.

Kon.

Obrázek 17: Zrytmizované říkadlo pro chlapce, jaro

10.5 Jaro – Využití písní ve výuce HV

V hudební výchově nejvíce pracujeme s písničkami. Klasickým způsobem jejich nácvičku je nápodoba. V této části se budeme zamýšlet nad různými způsoby práce s písněmi, s netradičním pojetím jejich nácvičky a tím, jak práci s nimi v hodině dále rozvíjet. Každá píseň nám jiné způsoby sama nabízí.

Protože se zaměřujeme na žánry lidové slovesnosti, budeme vycházet z písní lidových. Tyto písně jsou úžasným učebním materiálem, jsou významné svou melodikou, rytmem, textem atd.

Díky lidovým písním můžeme snadno rozvíjet hudebnost, učit obtížná rytmická i melodická místa.

10.5.1 Učení nové písně

Lidové písničky žáky velice obohacují. Nejen že jsou pro ně líbivé, ale mohou se z nich hodně naučit. Jedním z obtížných pěveckých úkonů je zpěv velkých intervalů, například sexty. Vybrali jsme písničku *Kovář*, na které si můžeme tento nepříjemný skok lehce procvičit. Zároveň jsme se zamysleli nad zajímavým a neotřelým způsobem učení písně.

Píseň je veselá, skvěle podpoří naši jarní náladu. Když jsme veselí a dobře naladěni, více se nám chce do práce po dlouhé zimě.

Metodický postup:

1. Rozezpívání – cvičení na sextu (viz obrázek 18)

The image contains two musical staves. The first staff is in 4/4 time and shows a melody starting on a middle C (C4), moving up stepwise to G4 (a sixth interval), and then holding the note. The lyrics below are 'Má - me hez-ké po-ča - sí.' The second staff is in 3/4 time and shows a melody starting on a middle C (C4), moving up stepwise to G4 (a sixth interval), and then holding the note. The lyrics below are 'Roz - ví-jej se pou - pát -ko. Roz - ví-jej se pou - pát -ko.'

Obrázek 18: Rozezpívání, sexta

2. Motivace – pantomima, povídání
 - a. Pantomimicky předvedeme povolání kováře, žáci hádají.

b. Vyprávějí, co vědí o tomto povolání, další informace doplníme (viz Kulhánková 2009, s. 52).

3. Předneseme po částech text písně jako říkadlo, zároveň předvádíme dramatizaci, žáci opakují. Celé ještě jednou zopakujeme.

Kovář kuje, kovář kuje, Předpažit L, dlaň směřuje vzhůru, úder P pěstí do L dlaně (jako náraz kladiva na kovadlinu). Vyměníme ruce.

kovářka mu pofukuje, Stoj mírně rozkročný, dlaně k ústům, fukáme, úklon v L, úklon v P.

kovář kuje, kovář kuje, Předpažit L, dlaň směřuje vzhůru, úder P pěstí do L dlaně (jako náraz kladiva na kovadlinu). Vyměníme ruce.

kovářka mu fuká. Stoj mírně rozkročný, dlaně k ústům, fukáme, úklon v L, úklon v P.

4. Melodii celé písně zahrajeme na klavír a zazpíváme (viz obrázek 19), žáci opakují zpěvem a pohybem.

5. Na dohru už jen žáci předvádí naučený pohybový doprovod.

G D G

Ko - vář ku - je, ko - vář ku - je, ko - vář - ka mu po - fu - ku - je,

5

D7 G

ko - vář ku - je, ko - vář ku - je, ko - vář - ka mu fou - ká.

Dohra

9 G D G

13 D7 G

Obrázek 19: Píseň Kovář

(Kulhánková 2009, s. 53)

10.5.2 Zpěv písně s doprovodem rytmických nástrojů

Pro tuto aktivitu volíme píseň *Stojí vrba košatá*. Je to písnička nenáročná, krátká, bez složitého rytmu i textu. Zvolili jsme jednoduchou písničku proto, aby se ji žáci snadno naučili a mohli se více zaměřit na její rytmický doprovod. Z nástrojů vybereme dřevěný blok, tzv. koníčky (dřevěný blok rourkový, dvojitý), drhlo a tamburínu.

Metodický postup:

1. Motivace – Hádanka, obrázky
 - a. Dětem položíme motivační hádanku. Její odpovědí je něco, o čem se naučí písničku (viz příloha E). Když děti neuhádnou, snažíme se jim napovědět (Co stojí u vody a má dlouhé vlasy – větve? Který strom?). Když žáci uhodnou, jsou pochváleni. Za odměnu je naučíme veselou jarní písničku o vrbě.
 - b. Můžeme žákům ukázat obrázky vrby, protože ji nemusí všichni znát (viz příloha F).
2. Jelikož je tato písnička krátká a má jednoduchý text, naučíme se ji formou hry na ozvěnu (viz příloha G).
 - a. Žákům předříkáme celý text písně, aby jí dobře porozuměli.
 - b. Zahrajeme a zazpíváme první sloku, žáci opakují.
 - c. Navážeme druhou slokou, opět opakují.
 - d. Poté spojíme první a druhou sloku dohromady.
 - e. Zahrajeme a zazpíváme sloku třetí, žáci opakují.
 - f. Spojíme první až třetí sloku dohromady.
 - g. Stejným způsobem přidáme i čtvrtou.
3. Po osvojení písničky se žáci učí doprovod na rytmické nástroje (viz obrázek 21). Nejprve se seznámíme s vybranými nástroji, společně si zopakujeme, jak se na ně hraje a jak se správně drží.
 - a. Napíšeme na tabuli opěrná slova dřevěného bloku s jeho rytmickým vyjádřením (viz obrázek 20). Předvedeme žákům hru na nástroj. Pak hrajeme všichni společně.

Dřevěný blok

Koníčky

Drhlo

3. + 7. takt
Tamburína

VR - ba VR - ba

NA - ŠE KO - ZA, NA - ŠE KO - ZA

Sto - jí vr - ba KO - ŠA - TÁ

HEJ, HEJ, HEJ, HEJ

Obrázek 20: Opěrná slova (píseň Stojí vrba košatá), jaro

- b. Když si rytmus zažijí, doprovodí písničku na dřevěný blok, slovní oporu si přeřikávají v duchu, učitel hraje na klavír melodii písně a zpívá.
- c. Poté již sami žáci zpívají text písně a hrají na rytmické nástroje.
- d. Stejným způsobem se žáci naučí hrát na tzv. koníčky. Poté rozdělíme skupinu na dvě poloviny, každá doprovodí říkadlo současně na jiný nástroj.
- e. Tímto způsobem přidáme i drhlo. Je vhodné tuto aktivitu rozdělit do několika vyučovacích hodin. V jedné hodině by se žáci měli naučit vždy doprovod jednoho nástroje.
- f. Pokud budou schopni samostatně zpívat píseň a doprovodit ji současně po skupinách na všechny nástroje, mluvíme o závěrečné podobě tohoto cvičení. Pokud bude pro žáky obtížné zpívat a zároveň hrát na nástroje, můžeme využít variantu tzv. orchestru a sboru (část třídy hraje, část zpívá).

The image shows a musical score for the song "Stojí vrba košatá, jaro". The score is in 2/4 time and D major. It features a piano accompaniment and a vocal line. The piano part includes staves for Piano, Dřev. blok, Koničci, Drhlo, and Tamburína. The vocal line includes staves for Pno., Blok, Kon., Drh., and Tamb. The lyrics are: "Sto - jí vr - ba ko - ša - tá, hej, hej, ko - le - da, na ní ko - za ro - ha - tá, hej, hej, ko - le - da." The score is divided into two systems, with the second system starting at measure 5.

Obrázek 21: Rytmický doprovod písně Stojí vrba košatá, jaro

10.5.3 „Popletené písničky“

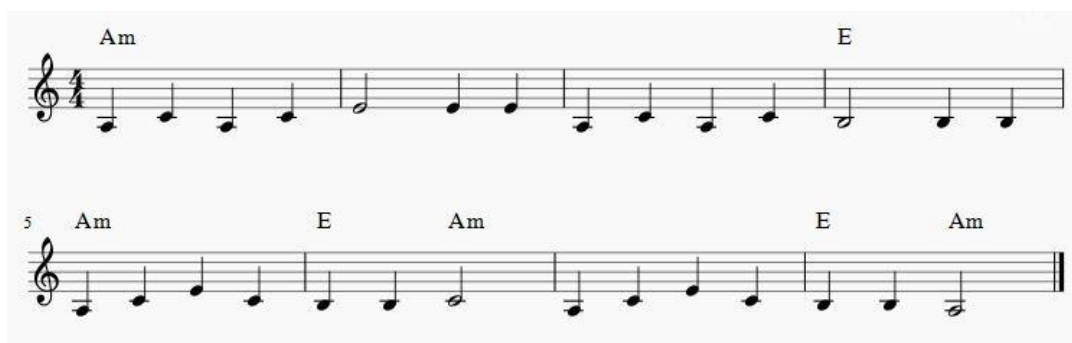
Děti mají velice rády různé druhy hádanek a záhad. Proto jsem vytvořila tuto poslechovou aktivitu. Cílem žáků bude poznávat známé lidové písničky, které budou v upravené podobě. Činnost vyžaduje od žáků velkou pozornost a soustředěnost.

Míra obtížnosti závisí na tom, jak moc písničky znají. Vybíráme jednoduché lidové písně, které mohou znát již z mateřské školy či z předešlých ročníků ZŠ.

Aby nebyla aktivita zdlouhavá, volíme optimální počet písniček pět. Pro období jara jsou upraveny písně *Běží liška k Táboru*, *Kočka leze dírou*, *Vyletěla holubička*, *Skákal pes*, *Pásla ovečky*. Zpívá se v nich o zvířátkách. Téma zvířat a rození mláďat zapadá do našeho předešlého vyprávění k tématu jara.

Metodický postup:

1. Motivace: „*Děti, představte si, co se mi stalo. Večer jsem si připravila zpěvník s písničkami, který jsem chtěla vzít na hudební výchovu, ale nějaký šibalský skřítek ten zpěvník očaroval, vymazal některé notičky, některé vyměnil za pauzy, změnil rytmus u písniček, ... Já se ve svém zpěvníku teď nevyznám, nepoznám jednotlivé písničky. Pomůžete mi je rozpoznat? Je potřeba, abyste se pečlivě zaposlouchali do jednotlivých melodií, které budu hrát. Když písničky poznáte, můžeme si je správně zazpívat.*“
2. Žáci se dle pokynů učitele pohodlně posadí v lavici, zavřou oči, aby se lépe soustředili na svůj sluch.
3. Zahrajeme na klavír první melodii (viz obrázek 22). Hrajeme pomalu, pokud je potřeba, několikrát ji zopakujeme. Žáci se během hry hlásí, nikdo název písničky nevykřikuje!

Obrázek 22: Popletená písnička (Běží liška k Táboru), jaro

4. Když písničku poznají, ptáme se: „*V čem je tato písnička jiná od té normální? Jak zní?*“ (zní velice smutně)
5. Společně si ji správně zazpíváme (viz příloha H).
6. Tímto způsobem poznávají žáci i zbylé čtyři písničky (viz obrázky 23 – 26).
 - a. U druhé písničky žákům poradíme: „*Myslím, že u této písničky skřítek vzal nějaké notičky a vyměnil je za pomlky.*“

Musical notation for 'Popletená písnička (Kočka leze dírou), jaro'. The piece is in 4/4 time. The first staff shows measures 1-4 with chords C, F, C, F, C, G, C. The second staff shows measures 5-6 with chords G, C, G, C, G, C.

Obrázek 23: Popletená písnička (Kočka leze dírou), jaro

b. U třetí písničky řekneme: „U této písničky si skřítek pohrál zřejmě s rytmem.“

Musical notation for 'Popletená písnička (Vyletěla holubička), jaro'. The piece is in 3/4 time. The first staff shows measures 1-5 with chords C, G, Am, Em, F, C, Dm. The second staff shows measures 6-7 with chords C, G, C, Dm, C, G, C.

Obrázek 24: Popletená písnička (Vyletěla holubička), jaro

c. U čtvrté písničky jim napovíme: „Zdá se mi, že skřítek písničky pozměnil melodii. Když mají noty postupovat nahoru, tak jdou dolů a naopak.“

Musical notation for 'Popletená písnička (Skákal pes), jaro'. The piece is in 4/4 time. The first staff shows measures 1-2 with chords C, F, G. The second staff shows measures 3-4 with chords G, F, G, C.

Obrázek 25: Popletená písnička (Skákal pes), jaro

d. U páté písničky vysvětlíme: „Tato písnička je tedy oříšek! Skřítek celou melodii převrátil naruby. Poznáte jí i tak?“

Obrázek 26: Popletená písnička (Pásla ovečky), jaro

7. Na závěr se žáků zeptáme, proč si myslí, že se zrovna tyto písničky zpívají na jaře? Co je navzájem pojí s tímto obdobím? (Jsou to písně o zvířátkách, na jaře se rodí mláďata).

10.5.4 Pohybový doprovod písně (průprava tance)

V rámci hudební výchovy rozvíjíme také pohybové dovednosti žáků. Můžeme jim přiblížit základní taneční kroky, docílit toho, aby získali k tanci kladný vztah. Tato aktivita je průpravným tanečním cvičením.

K období jara zvolíme průpravu valčíku. Je to třídobý tanec, proto jeho kroky podložíme písní *Marjánko, Marjánko*.

Žáky motivujeme vyprávěním o plesích a tanečních zábavách, které se každý rok v období jara pořádají. Můžeme mluvit o plese hasičském, mysliveckém, maškarním, maturitním atd. Tato aktivita žákům přiblíží způsob tance na plese dospělých.

Metodický postup:

1. Motivace – povídání
 - a. Ptáme se žáků, jestli vědí, co je to ples nebo bál. Zajímá nás, co se na takovém plese dělá? Jestli chodí i jejich rodiče? Jak se na ples oblékají?
 - b. Vysvětlíme žákům, že plesy jsou zábavy většinou pro dospělé. Aby nám to nebylo líto, uspořádáme si svůj vlastní ples ve třídě a naučíme se tančit.

2. Učení písni pohybem

- a. Mechanicky pomocí dob naučíme žáky pohybový doprovod. Můžeme ho graficky nakreslit na tabuli.
- b. Žáci stojí v kruhu, každý má šátek.

3 doby	<i>Marjánko,</i>	krok P vpřed, L k ní, P (krůček na místě) + šátek máme na hlavě jako stařenky, držíme rohy šátku pod bradou
3 doby	<i>Marjánko,</i>	krok L vzad, P k ní, L
3 doby	<i>Marjánko</i>	krok P vpřed, L k ní, P
3doby	<i>má,</i>	krok L vzad, P k ní L
6 dob	<i>zavaž mi šáteček</i>	točíme se dokola
6 dob	<i>na uzle dva,</i>	šátek si přehodíme před sebe
3 doby	<i>zavaž, za-</i>	krok P vpřed, L k ní, P (krůček na místě) + šátek máme volně před tělem, držíme ho za cípy
3 doby	<i>važ, zavaž,</i>	krok L vzad, P k ní, L
3 doby	<i>dítě zla-</i>	krok P vpřed, L k ní, P
3 doby	<i>tý,</i>	krok L vzad, P k ní L
6 dob	<i>aby se nemohl</i>	točíme se dokola
6 dob	<i>rozvázati.</i>	uděláme dřep

3. Několikrát zopakujeme.

4. Pohybové ztvárnění doprovodí učitel zpěvem písni, tím si žáci osvojí její text a melodii (viz obrázek 27).

5. V konečné podobě žáci tančí a zpívají, doprovodíme je na klavír.

Marjánko, Marjánko

Mar-ján - ko, Mar-ján - ko, Mar-ján - ko má, za - važ mi šá - te - ček na u - zle dva,
za - važ, za - važ, za - važ dí - tě zla - tý, a - by se ne - mo - hl roz - vá - za - ti.

Obrázek 27: Píseň Marjánko, Marjánko

(Šimanovský, Tichá 2013, s. 87)

10.6 Jaro – Využití poslechové skladby ve výuce HV

K této aktivitě zvolíme skladbu významného autora Bohuslava Martinů. Jeho tvorba se v průběhu celého života značně vyvíjela. Prošel několika styly přes impresionismus, neoklasicismus, jazz a další, postupně se dopracoval k vlastnímu osobitému stylu. Nechal se inspirovat i svými světovými kolegy. Jedním z nich byl Igor Stravinskij, který promítal do své tvorby část ruského folkloru. Martinů se též začal obracet ke zdrojům české lidové hudby. Později se odklonil k jiným žánrům, ale komponování skladeb vycházejících z lidových námětů zůstal věrný.

Jedno z jeho nejvýznamnějších děl je Otvírání studánek. Autor pobýval krátký čas v malé vesničce Tři Studně na Vysočině, kde se seznámil s lidovým zvykem otevírání studánek. Každé jaro přicházeli lidé ke studánkám a symbolicky je otevírali po zimě, čistili je, zaháněli zlé síly a neštěstí. Básník Miloslav Bureš napsal o tomto zvyku báseň s názvem Píseň o studánce Rubínce, kterou poslal Bohuslavu Martinů, aby ji zhudebnil. Ten svému příteli vyhověl a vznikla tak dvacetiminutová kantáta Otvírání studánek, která popisuje tento každoroční zvyk a vztah autora k jeho milovanému kraji.

Metodický postup:

1. Motivace – cesta ke studánce, povídání o lidovém zvyku
 - a. V Národním registru pramenů a studánek (dostupný na internetu) najdeme studánku, která se nachází nejbližší naší škole, půjdeme k ní s žáky na vycházku v rámci prvouky nebo tělesné výchovy.
 - b. U studánky žákům povíme, proč a jak se takový zvyk prováděl:
„Otvírání studánek je lidový zvyk, který dělávali lidé na vesnicích v dřívějších dobách. Oslavovali jím studánky, otvírali je a čistili po zimě. Vážili si jich, protože dříve to byl pro ně jediný zdroj pitné vody. To my neznáme, my bereme vodu z vodovodů, kterou čerpáme z podzemních pramenů. Jsou lidé, kteří se snaží tento lidový zvyk znovu oživit, hledají ztracené studánky a znovu je probouzejí k životu.“
 - c. Otevírání studánek: *„Když po zimě roztál sníh, lidé chodívali do lesa ke studánce v čele s královnou, kterou byla mladá dívka. Ta poklekla před studánku na rozprostřený šátek, nabrala vodu do džbánu a rozlila ji do všech světových stran. Tento rituál měl zajistit, aby byli všichni zdraví. Poté vzala do dlaní loňské listí, hodila ho za sebe se slovy ‚Zlý moci zaháním, nemoci vyháním‘. Všechny děti pak kolem studánky tančily, zpívaly a pramen společně vyčistily.“* Můžeme vybrat jednu žákyni – královnou, společně si předvedeme, jak celý rituál vypadal. V tom případě je nutné zajistit džbánek a šátek.
2. V hodině hudební výchovy navážeme vyprávěním o Bohuslavu Martinů a o vzniku kantáty Otvírání studánek.
3. Skladbu žákům pustíme, společně si část poslechneme.
4. Klademe otázky:
 - i. Vypovídá skladba opravdu o tom, co jsme si vyprávěli u studánky?
 - ii. O čem se ještě zpívá?
 - iii. Jak na vás skladba působí? Líbí se vám?

- iv. Soudíte dle povahy melodie, že to byl veselý zvyk? Že ho lidé prováděli rádi? Proč se na něj mohli těšit?
 - v. Líbí se vám tento lidový zvyk? Chtěli byste ho každoročně provádět, proč?
5. Můžeme skladbu pustit ještě jednou, žáci se rozmístí v prostoru, tančí jako děti při oslavách kolem studánky.
 6. Po nějakém čase pustíme žákům skladbu znovu jako hádanku, žáci vzpomínají na název, jméno autora.

11 Léto

Léto je druhé roční období. V mírném pásu, kde žijeme, je létem nazývána část roku, kdy je nejtepleji. Teploty většinou neklesají pod 15 °C. Letními měsíci jsou červen, červenec a srpen.

Astronomické léto začíná 21. června a končí podzimní rovnodenností kolem 23. září. Během léta se zkracují dny a prodlužují noci.

Charakteristickou vlastností léta je, že přináší vyhovující podmínky pro zrání většiny našich plodin, jako je obilí, brambory, ovoce a další. Proto bylo léto v dřívějších dobách velmi významné období. Lidé trávili nejvíce času prací na polích, v sadech a na dalších zemědělských plochách. Na kvalitě a množství letní úrody závisel jejich osud, čerpali z ní po celý nadcházející rok. Věřili, že nejen dobré počasí a tvrdá práce „přinesou ovoce“. Důvěřovali také modlitbám a mnohým obřadům a rituálům. Modlili se za úrodu, vlastní zdraví, za zdárné zvládnutí prací při sklizni atd.

Po těžké dřině vždy následoval zasloužený odpočinek a oslavy k příležitosti ukončení prací, které byly doprovázeny mnohými rituály. Některé z nich se přenesly do současnosti.

Nejvýznamnější slavností jsou dožínky. Již z názvu je zřejmé, že se jedná o oslavu sklizně obilí. Ta začínala při odvozu posledního snopu z pole. Pracovníci ho vezli na vyzdobeném voze a zpívali doprovodné písně. Důležitou zvyklostí bylo plést dožínkový věnec, který obsahoval všechny druhy obilných klasů, byl zdoben bylinkami, květinami a stuhami. Pletení věnce mělo zajistit dobrou úrodu na další rok. Dožínkové slavnosti se také pojily s hostinou, zábavou a tancem.

Méně známou oslavou byla dočesná. Její průběh byl podobný, jen lidé slavili sklizeň chmele. Z této plodiny se dodnes vyrábí pivo. Jeho výroba byla jedním z nejvýznamnějších příjmů financí pro české rolníky již od 18. století.

Třetí významnou plodinou je víno. Oslava jeho sklizně se nazývá vinobraní. Vinná réva se u nás pěstuje již od dob Karla IV. Původně byla vysazována v různých oblastech, nakonec lidé zjistili, že nejpříznivější podmínky jsou v okolí jižní Moravy. Pěstujeme ji hlavně kvůli výrobě oblíbeného nápoje. O rozmach výroby vína se zasloužila zejména církev, která ho používala při bohoslužbách.

Kromě oslav sklizně úrody lidé prožívali další sváteční dny, které souvisely s jistými magickými rituály. Takovým dnem byl 21. červen, den letního slunovratu, kdy se Slunce dostane na obloze nejvýše a má největší sílu. Pohané věřili, že zapalováním ohňů mohou Slunci dodat potřebnou sílu do dalších dní. Zapálené hranice přeskakovali, aby upevnili své zdraví.

Po západu Slunce nastala magická noc. Lidé si vyprávěli, že tajemné bytosti, jako čarodějnice, bludičky a divoženky, chrání poklady země, ke kterým se lze této noci dostat. Člověk, který chtěl poklad najít, musel nejprve utrhnout kapradí rozkvétající o půlnoci. Díky jeho čarovné síle se země otevřela a on poklad našel. Musel však počítat s přítomností nadpřirozených sil. Zlé lidi nechaly bludičky v lese zabloudit, divoženky je utancovaly k smrti a následně roztrhaly na kusy. Dobrý člověk se nemusel ničeho bát, jemu k pokladu pomohly.

Oslava slunovratu byla pro pohany tak významná, že ustála i odmítání církve. Té se nepodařilo ji úplně zničit, pouze ji přejmenovala na Svatojánskou noc podle světce Jana Křtitele.

Lidé také trhali čarovné byliny, které je chránily proti zlým silám, nebo z nich připravovali magické nápoje. Děti měly vlastní tradice. Večer dávaly pod stůl malý polštářek s bylinkami a na něj obrázek Jana Křtitele. Věřily, že v noci přijde, odpočine si na připraveném polštářku a na oplátku jim pod stolem nechá nějakou dobrotu. Mluvíme o zvyku s názvem svatojánská postýlka.

Mnoho dnů je spojováno se jmény významných světců. K nim se pojí také spousta zvyklostí a pověr. Například na svátek svaté Marie Magdalény si ostříhal vlasy ten, kdo je chtěl mít zdravé a dlouhé. Páru, který prý uzavřel sňatek v tento den, nepřálo štěstí. O svaté Anně se zase říkalo, že se zjevovala tomu, kdo měl brzy zemřít. A že duše člověka, který odešel na onen svět, zůstávala první noc právě u ní.

Dnes léto trávíme jiným způsobem, než dříve. Jeho náplní je zejména odpočinek a relaxování. Je oblíbeným obdobím hlavně pro děti a žáky školou povinné, kteří mají v červenci a srpnu hlavní prázdniny. Tento čas díky pěknému počasí tráví zejména venku, u vody, při sportu nebo s rodiči na dovolené.

11.1 Léto – Využití hádanek ve výuce HV

Vybrali jsme pět hádanek, které tematicky souvisejí s obdobím léta.

1. *Co chodí po hlavě? (Hřebík v botě)*

Hřebík v botě můžeme dětem spojit s tématem výletů, které se v létě a o prázdninách díky pěknému počasí často pořádají. Buď můžeme myslet tzv. floky, drobné hřebíčky, které se dříve užívali na výrobu bot nebo klasický hřebík, který si někdy během cesty pěšky můžeme zapíchnout do boty.

2. *Když se břicho s krkem skloní, hlava mnohé slzy roní. (Kropící konev)*

Mnoho žáků jistě pomáhá rodičům na zahradě. S létem souvisí i časté zalévání květin.

3. *Co pálí bez ohně? (Kopřiva)*

Kopřiva je jednou z léčivých rostlin, mnoho lidí ji však vnímá pouze jako plevel, který se rozmáhá na zahrádkách, loukách a v okolí chalup. Proto se s ní můžeme setkat hlavně v létě během častého pobytu venku.

4. *Jde to vodou – nešplouchá to, jde to lesem – nešustí to. (Slunce)*

5. *Nemá ruce ani nohy, a přesto vyleze i na věž. (Stín)*

Tyto poslední dvě hádanky souvisejí s pěkným letním počasím. Slunce je často na bezmračné obloze, svítí a pěkně hřeje. My se před ním schováváme do stínu, abychom se nespálili.

Jednotlivé texty hádanek a odpovědi jsou upraveny do příslušného rytmu pro potřeby výuky. Aktivitu lze s žáky provádět pouze za předpokladu, že znají a zvládají rytmická cvičení jako je hra na tělo, hra na ozvěnu, rytmické rondo a hra na otázku a odpověď.

Metodický postup:

1. Motivace – Diskusní kroužek, hra

- a. Vytvoříme se žáky diskusní kroužek. Ptáme se jich, jaké aktivity provádějí v létě, když mají prázdniny (sportují, hrají hry s kamarády, jezdí na výlety, koupou se a opalují, jezdí do

zahraničí, navštěvují babičky a ostatní příbuzné atd.). Zeptáme se, co dělají nejraději.

- b. Vysvětlíme jim, že v dřívějších dobách neměly děti takové možnosti, jako mají ony dnes. Neměly kola ani míče, musely si vystačit s tím, „co dům dal“. Na diskusní kroužek navážeme dvěma lidovými hrami – *Na Škarbala*, *Na šprtanca* (viz přílohy I, J). Vysvětlíme žákům význam těchto slov – škarbal znamená škrpál neboli opotřebovaná bota, šprtat se používalo ve významu strkat nebo šoupat.

Jsou to hry nenáročné na prostor, žáci si je mohou zahrát i ve třídě.

O prázdninách je mohou využít s kamarády venku nebo doma, když bude pršet.

2. Představíme žákům postupně všechny hádanky, které můžeme doplnit i dramatickým ztvárněním. Necháme je hádat správné odpovědi.
3. Na tabuli je připravená první hádanka s odpovědí ve verzi, která je upravená pro hru na otázku a odpověď s příslušným rytmem. Hádanka je zaznamenána pomocí not a prostřednictvím opory TY-TY-TY-TY-TÁ-TÁ podle Z. Kodályho. Slabice TY náleží osminová nota a slabice TÁ čtvrtřová nota (viz obrázek 28 – 32).
4. Rytmicky předneseme a vytleskáme první hádanku (otázku), žáci hned naváží a zopakují ozvěnou.
5. Stejným způsobem předvedeme její odpověď, žáci hrou na ozvěnu opakují.
6. Předneseme rytmitizovanou hádanku (otázku) a žáci rytmicky odpovídají.
7. Tímto způsobem je naučíme všech pět hádanek.
8. Závěrečná podoba tohoto cvičení ve formě hry na otázku a odpověď bude nejobtížnější. Každý žák dostane jinou otázku a reaguje samostatně.
 - a. Určíme pořadí žáků ve třídě.
 - b. Rytmicky předneseme a vytleskáme jednu z hádanek, žák, který je na řadě, vytleská a přednese její odpověď, hned navazuje.
 - c. Tážeme se dalšího žáka, ten rytmicky odpovídá, atd.

9. Hru lze provést v dalších variacích. Jednu z nich nazveme had: Učitel tleská metrum, žáci tvoří hada tím způsobem, že jeden položí hádanku (otázku), druhý odpoví, třetí položí jinou hádanku, čtvrtý odpoví atd.

1. hádanka:

Cho - dí to po hla - vě, há - dej, há - dej, co to je?
TY TY TÁ TY TY TÁ TY TY TY TY TY TY TY TÁ

odpověď:

Na to já ti od - po - vím: Hře - bík v bo - tě.
TY TY TY TY TY TY TÁ TÁ TÁ TÁ TÁ TÁ

Obrázek 28: Hádanka 1, léto

2. hádanka:

Když se bří - cho s kr - kem sklo - ní, hla - va mno - hé sl - zy ro - ní.
TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY

odpověď:

Na to já ti od - po - vím: Kro - pi - cí ko - nev.
TY TY TY TY TY TY TÁ TY TY TÁ TÁ TÁ TÁ

Obrázek 29: Hádanka 2, léto

3. hádanka:

Co nás pá - lí bez oh - ně, há - dej, há - dej, co to je?
TY TY TY TY TY TY TÁ TY TY TY TY TY TY TÁ

odpověď:

Na to já ti od - po - vím: Je to kop - ři - va.
TY TY TY TY TY TY TÁ TÁ TÁ TY TY TÁ

Obrázek 30: Hádanka 3, léto

4. hádanka:

Jde to vo - dou, ne - šlou - chá, jde to le - sem, ne - šuš - tí.
 TY TY TY TY TY TY TÁ TY TY TY TY TY TY TÁ

odpověď:

Na to já ti od - po - vím: Je to slun - ce.
 TY TY TY TY TY TY TÁ TÁ TÁ TÁ

Obrázek 31: Hádanka 4, léto

5. hádanka:

Ne - má ru - ce a - ni no - hy, přes - to vy - le - ze až na věž.
 TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY

odpověď:

Na to já ti od - po - vím: Je to pře - ce stín.
 TY TY TY TY TY TY TÁ TÁ TÁ TÁ

Obrázek 32: Hádanka 5, léto

11.2 Léto – Využití pranostik ve výuce HV

Budeme pracovat se třemi pranostikami, které se vztahují k třem letním měsícům. Zvolíme pranostiku o Medardovi, která je všeobecně velmi známá, pranostiku o svatém Filipovi, protože jméno Filip je jedno z nejčastějších užívaných jmen. Třetí pranostika je o svatém Bartoloměji, souvisí se změnou počasí a astronomickými termíny, které žákům vysvětlíme.

1. Medardova kápě čtyřicet dní kape. (červen)

Tato deštivá pranostika náleží datu 8.6. Dříve platilo, že když na Medarda přelo, déšť neustával dalších čtyřicet dní nebo alespoň měsíc.

2. Na svatého Filipa ječmínek se oklípá. (červenec)

Filip slaví svátek 22.7. Jelikož se tato pranostika váže ke konci července, „oklípáním ječmínku“ měli lidé dříve na mysli přicházející žně, tedy sklizení obilí z polí.

3. *Bartoloměj svatý odpoledne krátí. (srpen)*

Tato pranostika patří ke dni 24.8. Napovídá nám, že už se blíží podzim, dny se zkracují a noci prodlužují.

Ze tří zvolených pranostik vytvoříme jedno říkadlo, které doplníme o dramaturgii. Pro žáky to bude příjemná aktivita, kdy mohou vyjít z lavic a protáhnout se. Zároveň si díky pohybovému vyjádření pranostiky lépe osvojí, podpoříme rozvoj hrubé a jemné motoriky a spolupráci levé a pravé mozkové hemisféry.

Před touto aktivitou počítáme s tím, že žáci ovládají rytmická cvičení představená v kapitole *Hry pro rozvoj rytmických dovedností*. Využijeme zde zejména hru na ozvěnu.

Metodický postup:

1. Motivace – Diskusní kroužek

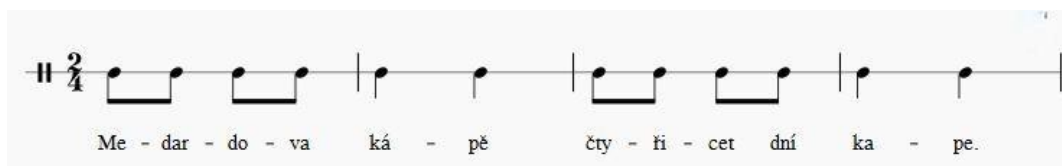
a. Vytvoříme s žáky diskusní kroužek. Povídáme si o letním počasí – jaké je, čím je charakteristické (je teplo, svítí slunce, často jsou bouřky atd.). Seznámíme je se skutečností, že dříve lidé v létě hodně pracovali na polích. Neměli kalendáře ani žádné teploměry. Ale pomocí pranostik mohli částečně předvídat, jaké počasí přijde a následně ovlivní jejich úrodu.

b. Vysvětlíme žákům, co jsou pranostiky (jsou to krátká povídání o počasí nebo ročním období. Určují, jaké počasí přibližně bude nebo jaký jev se v přírodě odehraje). Uvedeme příklad: *Slunce peče – déšť poteče. O svatém Kamilu slunce má největší sílu*. Žáci se sami pokusí vysvětlit jejich význam.

2. Poté seznámíme žáky se zvolenými letními pranostikami. Ty mohou být napsané na tabuli. Společně si je přečteme a seznámíme se s jejich významem.

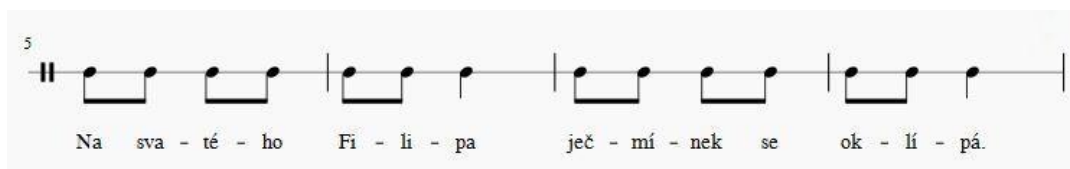
3. Jednotlivé pranostiky se žáci naučí formou hry na ozvěnu.

- a. Rytmičky předneseme a vytleskáme první pranostiku, žáci hned opakují (viz obrázek 33).

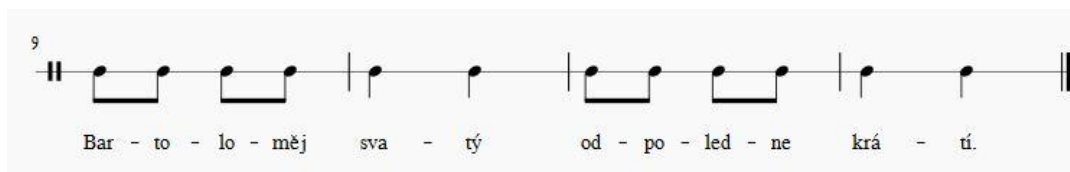
Obrázek 33: Pranostika 1, léto

- b. Můžeme zopakovat i s obměnami hry na ozvěnu (s pleskáním, dupáním) nebo s různými modulacemi hlasu (říkáme hrozivě, jemným hláskem, jako medvěd, jako přísná paní učitelka atd.). Poté jeden zvolený žák přednese, ostatní opakují.
- c. Stejným způsobem se žáci naučí i druhou pranostiku (viz obrázek 34).

Obrázek 34: Pranostika 2, léto

- d. Poté spojíme první a druhou pranostiku do jednoho celku.
- e. Naučíme žáky třetí pranostiku opět stejným způsobem (viz obrázek 35).

Obrázek 35: Pranostika 3, léto

- f. Spojíme dohromady všechny tři pranostiky v jedno říkadlo (viz obrázek 36).

Me - dar - do - va ká - pě čty - ři - cet dní ka - pe.

Na sva - té - ho Fi - li - pa ječ - mí - nek se ok - lí - pá.

Bar - to - lo - měj sva - tý od - po - led - ne krá - tí.

Obrázek 36: Pranostiky (celé cvičení), léto

4. Po osvojení říkadla naučíme žáky pohybové ztvárnění. Společně se můžeme přemístit do prostoru na koberci. Vhodné je postavení do kruhu. Nebo mohou žáci zůstat stát vedle lavic. Zvolený pohybový doprovod není příliš prostorově náročný. Možností je využití této části aktivity v tělesné výchově v rámci podpory mezipředmětových vztahů.
 - a. Předvedeme žákům pohybové ztvárnění první pranostiky, které doprovodíme ústním projevem, žáci hned opakují. Toto provedeme dvakrát.
 - b. Stejným způsobem je naučíme pohyb druhé pranostiky.
 - c. Spojíme první a druhou pranostiku dohromady.
 - d. Doplníme třetí pranostiku opět shodným postupem.
 - e. Nakonec spojíme všechny tři dohromady.
5. Pro upevnění můžeme několikrát zopakovat nebo dát prostor pro dobrovolné předvedení jednotlivým žákům či skupinkám.

Dramatické ztvárnění:

<i>Medardova kápě</i>	Rukama provedeme pohyb z krku na hlavu (jako bychom si nasazovali kápi = kapuci).
<i>čtyřicet dní kape.</i>	Předpažíme povýš, ruce klesají dolů, třepetáme prsty (naznačujeme dešťové kapky).
<i>Na svatého Filipa</i>	Provedeme velké čelné kruhy pažemi zespoda nahoru, položíme si dlaně na hlavu, prsty míří směrem nahoru (naznačujeme korunu).
<i>ječmínek se oklípá.</i>	Ruce máme na hlavě z předešlého kroku, kýveme trupem zprava doleva.
<i>Bartoloměj svatý</i>	Stoj spatný, připažit (2 doby), P ruku si položíme na hrud', mírný úklon (2 doby).
<i>odpoledne krátí.</i>	Provádíme výpady rukama před sebe (jako bychom něco chytali).

11.3 Léto – Využití přísloví a pořekadel ve výuce HV

Vybrali jsme čtyři přísloví, která souvisejí s tématem práce. Dnes většinou vnímáme období léta jako čas odpočinku. V dřívějších dobách ale lidé nejvíce pracovali zejména v létě. Mnoho času trávili na polích, v sadech, na vinicích, chmelnicích atd. Žáky můžeme motivovat tématem pomoci rodičům. Jistě jim pomáhají na zahradě se zaléváním květin, sběrem ovoce, sekáním trávníku, pletím záhonů atd. V létě si mnoho studentů hledá různé brigády za účelem přivýdělku.

1. Bez práce nejsou koláče.

Toto přísloví budou žáci znát. Zřejmě ho často slýchají od svých rodičů. Říká nám, že každou odměnu si musíme zasloužit. Nejprve povinnosti, pak radosti.

2. Práce kvapná, málo platná.

Pokud žáci pochopí význam slova „kvapná“, jistě si dokážou odvodit smysl tohoto přísloví sami. Kvapná znamená příliš ukvapená, urychlená.

Příslloví nás poučují o tom, že pokud práci odbudeme, její výsledek bude špatný. Pokud jí věnujeme dostatek času a uděláme jí poctivě, jejím výsledkem se můžeme chlubit. Příslloví nehovoří jen o práci jako takové. Žákům ho můžeme spojit se psaním domácích úkolů nebo testů.

3. *Ranní ptáče dál doskáče.*

Třetí známé přísloví nás seznamuje se skutečností, že čím dřív ráno vstaneme, tím více práce stihneme a zbude nám i více času na zábavu.

4. *S chutí do toho, půl je hotovo.*

Když děláme nějakou práci neradi, vůbec nám nejde a čas se u ní vleče. Ovšem když nás práce baví a děláme ji s chutí, čas utíká a práce jde „od ruky“.

Ke každému přísloví je vytvořen krátký hudební motivek, který je doplněn o dramatické ztvárnění. Pomocí této hudební aktivity budeme u žáků rozvíjet hrubou a jemnou motoriku, spolupráci levé a pravé mozkové hemisféry, paměť. Díky pohybu si tato přísloví lépe osvojí, ocení pohybovou složku cvičení, při němž mohou opustit lavice a protáhnout se.

Metodický postup:

1. Motivace – Povídání, hra Hop, bramboro, do košíka!
 - a. Povídáme si s žáky o tématu letních prací. Seznámíme je s tím, jak lidé pracují na polích, vinicích atd. a pracovali dříve bez moderních strojů. S vrcholícím létem a sklizní je práce nejvíce.
 - b. Budeme se ptát, s jakými pracemi pomáhají oni rodičům doma či na zahradě.
 - c. Navážeme uvolňovací soutěžní hrou (viz příloha K). Hra není příliš pohybově náročná. S drobnými úpravami prostoru ji lze využít i ve třídě.
2. Seznámíme se se všemi příslovími. Budeme si povídat o jejich významu pro žáky.
3. Jednotlivá přísloví a hudební motivy se naučíme formou nápodoby (viz obrázek 37).

- a. Předneseme jim první přísloví, vytleskáme jeho rytmus. Žáci formou hry na ozvěnu hned opakují.
 - b. Poté je seznámíme s příslušným hudebním motivem. Zahrajeme na klavír jeho melodii a zazpíváme. Žáci následně opakují.
 - c. Předvedeme pohybové ztvárnění doplněné zpěvem, žáci opakují.
 - d. Tímto způsobem se naučíme i ostatní přísloví. Je vhodné aktivitu rozdělit do čtyř vyučovacích hodin, každou hodinu přidáme jedno přísloví. Během výuky jednotlivá přísloví stále opakujeme pro snadnější upevnění.
4. Závěrečná podoba tohoto cvičení bude vypadat tak, že zahrajeme libovolný motiv jako předehtu, žáci okamžitě reagují zpěvem a pohybovým ztvárněním daného přísloví.
 5. Cvičení můžeme provádět v několika variacích. Například mohou předvádět pouze jednotlivci nebo skupinky žáků.

The image shows a musical score for a song in 2/4 time. It consists of four staves of music with lyrics in Czech. The lyrics are: "Bez práce nejsou koláče. Práce kvapná, málo platná. Raní ptáče dál do skáče. S chuťí do toho, půl je tohoto." The score includes chord symbols (C, F, G) and a treble clef.

Obrázek 37: Prísloví a pořekadla, léto

Pohybový doprovod:

<i>Bez práce nejsou koláče.</i>	Z rukou před sebou vytvoříme kruh (velký koláč), zatočíme se dokola.
<i>Práce kvapná, málo platná.</i>	Ruce máme uvolněné a pokrčené před sebou v oblasti břicha. Luskneme P (<i>práce kvapná</i>) a luskneme L (<i>málo platná</i>).
<i>Ranní ptáče dál doskáče.</i>	Ruce v bok, skok snožmo vzad (<i>ranní ptáče</i>), skok snožmo vpřed (<i>dál doskáče</i>).
<i>S chutí do toho, půl je hotovo.</i>	Předpažit skrčmo, ruce nahoru, dlaně v pěst + palce nahoru, střídavě natahujeme a krčíme ruce.

11.4 Léto – Využití říkadel ve výuce HV

Téma práce na poli se promítne i v následující aktivitě. Vybrali jsme říkadlo, které žáky seznámí s jednou z našich nejběžnějších plodin – pšenicí a její cestou z pole až k nim na talíř v podobě rohlíku či chlebu.

*Melu, melu pšeničku
do zlatého hrníčku.
Až namelu, budu píct,
až upeču, budu jíst.
Melu, melu mouku
ve zlatém klobouku,
co namelu, to prodám,
mlynářovi nic nedám.*

Říkadlo obohatíme o doprovod rytmických nástrojů. Použijeme dřevěný blok, který bude hrát přesný rytmus osminek, bubínek, který podpoří každou těžkou dobu, drhlo, které je pro svůj neobvyklý způsob hraní u dětí oblíbené, a triangel, který svým pěkným zvonivým zvukem doprovodí bubínek.

Při této činnosti si žáci zdokonalí dovednost rytmu, naučí se správně hrát na rytmické nástroje nebo se i s novými nástroji seznámí. Zároveň je tato aktivita průpravným cvičením pro zpěv písně s doprovodem rytmických nástrojů. Současně se naučí nové říkadlo, díky kterému se seznámí s tradiční výrobou jejich oblíbeného pečiva.

Metodický postup:

1. Motivace – Povídání, mlácení obilí
 - a. S žáky si povídáme o nejznámějších českých plodinách – o obilí, bramborách a cukrové řepě, olejninách jako je řepka olejka a slunečnice, o ovoci, kterým jsou jablka, hrušky, třešně a švestky, o některých druzích zeleniny, chmelu a vinné révě. Ptáme se žáků na jejich využití. Společně se zaměříme hlavně na obilí.
 - b. Seznámíme žáky s tím, jak se dříve dostávala zrna z obilných klasů. Představíme si cep a vysvětlíme si, jak se toto zařízení používalo. Můžeme žákům pustit audio ukázkou (viz Elektronické zdroje – Mlácení obilí). V rámci pracovních činností si můžeme 3 – 4 cepy vyrobit. Lze to provést různými způsoby. V úvodní motivační hodině si mohou žáci vyzkoušet, jak se takové mlácení obilí provádělo:
Čtyři žáci se postaví do kruhu, každý drží vyrobený cep. Společně přednáší říkadlo (viz příloha L) takovým způsobem, že se v kruhu střídají po slabikách, ten kdo vyřkne slabiku, zároveň udeří cepem (Cvičíme pravidelnou rytmickou pulzaci. Říkadlo je krátké, stihne se tedy prostřídat co nejvíce žáků).
2. Seznámíme žáky se zvoleným říkadlem, to je předepsané na tabuli. Společně si ho přečteme a povíme si, o čem vypráví. Zde nastává možnost několika variant dalšího postupu.
 - a. Každý žák dostane říkadlo okopírované na listu papíru.
 - b. Žáci si říkadlo samostatně přepíší do sešitu. V rámci mezipředmětových vztahů tak zapojíme přepis z českého jazyka.
3. Učení říkadla můžeme pojmout také několika způsoby.

- a. Rozdělíme žáky do skupin po třech až čtyřech. Každá se říkadlo společně naučí. Následně se každé seskupení představí se svým přednesem před tabulí.
 - b. Zadáme žákům naučení říkadla nazpaměť jako domácí úkol.
 - c. Naučíme žáky říkadlo frontální metodou v hodině formou hry na ozvěnu. Postupujeme po částech.
 - i. Předneseme a rytmicky vytleskáme první část, žáci hned opakují.
 - ii. Stejným způsobem se žáci naučí i druhou část.
 - iii. Spojíme první a druhou část do jednoho celku.
 - iv. Stejným způsobem přidáme třetí i čtvrtou část textu.
 - v. Spojíme celé říkadlo dohromady.
 - vi. Pro snazší upevnění můžeme opakovat říkadlo s obměnami hry na ozvěnu (pleskání, dupání) nebo s různými modulacemi hlasu.
4. Po osvojení říkadla naučíme žáky doprovod na rytmické nástroje (viz obrázek 39). Nejprve je seznámíme s jednotlivými nástroji a ukážeme, jak se správně drží a jak se na ně hraje.
- a. Napíšeme na tabuli opěrná slova dřevěného bloku s jeho rytmickým vyjádřením (viz obrázek 38). Předvedeme hru na blok se slovní oporou, žáci opakují. Pokud nemáme dostatek nástrojů, můžeme využít variantu vlastního těla (například místo bubínku dlaňový bubínek atd.) nebo si nástroje vyrobíme sami.

Říkadlo 2/4 $\times \times \times \times$ | $\times \times \times \times$ | $\times \times \times \times$ | $\times \times \times \times$ | $\times \times \times \times$ | $\times \times \times \times$ |
 Me - lu, me - lu pšc - nič - ku do zla - tě - ho hr - nič - ku. Až na - me - lu,
 Dřev. blok 2/4 \bullet \bullet | \bullet \bullet | \bullet \bullet | \bullet \bullet | \bullet \bullet | \bullet \bullet |
 Bubínek 2/4 \bullet z | \bullet z | \bullet z | \bullet z | \bullet z | \bullet z |
 Drhlo 2/4 — | \bullet \bullet | — | \bullet \bullet | — | \bullet \bullet |
 Triangl 2/4 \bullet z | — | \bullet z | — | \bullet z | — |

6

Řík. 2/4 $\times \times \times \times$ | $\times \times \times \times$ | $\times \times \times \times$ | $\times \times \times \times$ | $\times \times \times \times$ | $\times \times \times \times$ |
 bu - du píct, až u - pe - ču, bu - du jíst. Me - lu, me - lu mou - ku ve zla - těm klo -
 Blok 2/4 \bullet \bullet | \bullet \bullet | \bullet \bullet | \bullet \bullet | \bullet \bullet | \bullet \bullet |
 Bub. 2/4 \bullet z | \bullet z | \bullet z | \bullet z | \bullet z | \bullet z |
 Drh. 2/4 \bullet \bullet | — | \bullet \bullet | — | \bullet \bullet | — |
 Trgl. 2/4 — | \bullet z | — | \bullet z | — | \bullet z |

12

Řík. 2/4 $\times \times \times \times$ | $\times \times \times \times$ | $\times \times \times \times$ | $\times \times \times \times$ | $\times \times \times \times$ | $\times \times \times \times$ ||
 bou - ku, co na - me - lu, to pro - dám, mly - ná - řo - vi nic ne - dám.
 Blok 2/4 \bullet \bullet | \bullet \bullet | \bullet \bullet | \bullet \bullet | \bullet \bullet | \bullet \bullet ||
 Bub. 2/4 \bullet z | \bullet z | \bullet z | \bullet z | \bullet z | \bullet z ||
 Drh. 2/4 \bullet \bullet | — | \bullet \bullet | — | \bullet \bullet | — ||
 Trgl. 2/4 — | \bullet z | — | \bullet z | — | \bullet z ||

Obrázek 39: Zrytmizované říkadlo, léto

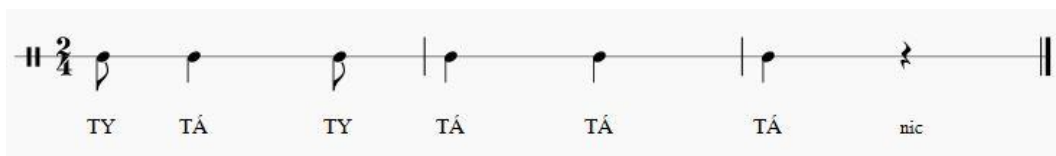
11.5 Léto – Využití písní ve výuce HV

11.5.1 Učení nové písně

Lidové písničky žáky velice obohacují. Nejen že jsou pro ně líbivé, ale mnoho se toho na nich mohou naučit. Obtížnou záležitostí písně může být rytmus. Jednu složitější rytmickou figuru nalezneme například v písni *Beskyde, Beskyde*. Tuto písničku řadíme k období léta, protože je veselá, pochodová, můžeme ji žákům spojit s tématem výletů a horských túr.

Metodický postup:

1. Motivace – povídání
 - a. Zeptáme se žáků, jak tráví letní prázdniny. Zda jezdí na výlety a kam by se chtěli s rodiči podívat. Žáci vyprávějí i o místech, která navštívili.
 - b. Povíme jim, že je naučíme veselou letní pochodovou písničku, kterou mohou později naučit i své rodiče. Mohou si ji zpívat společně na výletech, aby jim cesta rychleji utíkala.
2. Napíšeme na tabuli obtížnou rytmickou figuru z písně (viz obrázek 40). Naučíme ji žáky hrou na ozvěnu, několikrát za sebou opakují.

Obrázek 40: Rytická figura k písni *Beskyde, Beskyde*

3. Po osvojení rytmu se žáci naučí text písně (viz obrázek 41).
4. Nakonec hrajeme na klavír melodii, žáci zároveň zpívají a vytleskávají naučený rytmus.

Obrázek 41: Píseň Beskyde, Beskyde

(Polívka, Svobodová 1999, s. 20)

11.5.2 Zpěv písně s doprovodem rytmických nástrojů

K období léta jsme vybrali písničku *Okolo Frýdku cestička*. Volíme ji proto, že je veselá, hravá, evokuje nám dobrou náladu, tanec, letní zábavy a výlety. Tato písnička je rytmicky náročnější. Protože je přiřazena k létu, budeme s ní pracovat až na konci školního roku. Žáci tedy budou mít se zpěvem a hrou na rytmické nástroje mnoho zkušeností. Doprovodíme ji dřívky, bubínkem, drhlem a činelky.

Metodický postup:

1. Motivace – Vyprávění příběhu, doplňovačka
 - a. Vyprávíme žákům příběh o jedné písničce: „*V Moravskoslezském kraji je město, které se nazývá Frýdek-Místek. Kolem něj i skrz vede spousta cest a cestiček, okolní příroda je moc krásná. Po těch cestách chodí spousta lidí – chodí z Frýdku i do Frýdku. Dříve tam stále vyhrávala muzika a mladí lidé chodívali na tancovačky. Žil tam i jeden statný mládenec, který se zamiloval do krásné dívky. Moc se mu líbila a myslíval si na ní... A my se o tom jejich příběhu naučíme písničku.*“

- b. Na interaktivní tabuli promítneme neúplný text písně (viz příloha M) nebo ho předem napíšeme na tabuli. Společně ho doplníme.
2. Učení písně pomocí textu (vycházíme z textu v motivaci)
 - a. Zahrajeme žákům melodii písně (viz příloha N), oni si zároveň v duchu čtou text z tabule.
 - b. Podruhé už žáci zkoušejí zpívat s klavírem.
 - c. Zaspíváme ještě jednou.
 - d. Poté zakryjeme text písně. Zopakujeme text první sloky, žáci ji zpívají s doprovodem klavíru. Poté předříkáme druhou sloku, žáci opět zpívají atd.
 3. Po osvojení písničky naučíme žáky doprovod na rytmické nástroje (viz obrázek 43). Nejprve je s vybranými nástroji seznámíme.
 - a. Napíšeme na tabuli opěrná slova dřívek s jejich rytmickým vyjádřením (viz obrázek 42). Předvedeme rytmickou figuru dřívek se slovní oporou, žáci společně opakují.

The image shows a rhythmic notation for the song 'Okolo Frýdku cestička'. It consists of five staves, each representing a different instrument: Dřívka (Clapper), Bubínek (Bongos), Drhlo (Drum), Činelky (Cymbals), and a vocal line. The time signature is 2/4. The notation uses various symbols: solid dots for quarter notes, dashed lines for rests, and vertical lines with flags for eighth notes. The lyrics are written below the staves, with some words aligned with specific rhythmic marks. The full lyrics at the bottom are: 'O - ko - lo Frýd - ku ces - tič - ka CINK'.

Obrázek 42: Opěrná slova (píseň Okolo Frýdku cestička), léto

- b. Když si rytmus zažijí, doprovodí dřívky písničku tak, že si opěrná slova recitují v duchu, hrají rytmus, učitel zpívá a hraje na klavír melodii písně.
- c. V dalším kroku žáci sami zpívají a hrají na rytmické nástroje.

- d. Stejným způsobem je naučíme doprovod bubínku. Poté rozdělíme skupinu na dvě poloviny, každá doprovodí říkadlo současně na jiný nástroj.
- e. Tímto způsobem přidáme i drhlo a činelky. Je vhodné aktivitu rozdělit do několika vyučovacích hodin. V jedné hodině by se žáci měli naučit vždy doprovod jednoho nástroje.
- f. Pokud budou žáci schopni samostatně zpívat píseň a doprovodit ji současně po skupinách na všechny nástroje, mluvíme o závěrečné podobě tohoto cvičení. Pokud bude pro žáky obtížné zpívat a zároveň hrát na nástroje, můžeme využít variantu tzv. orchestru a sboru (část třídy hraje, část zpívá).

The image shows a musical score for the song "Okolo Frýdku cestička, léto". It consists of two systems of staves. The first system includes a piano part (Piano) with a treble clef and a 2/4 time signature, and four percussion parts: Dřívka (Drumsticks), Bubínek (Snare Drum), Drhlo (Drum), and Činelky (Cymbals). The piano part has a melody with notes G4, A4, B4, C5, G4, F4, E4, D4, C4. The lyrics are "O - ko - lo Frýd - ku ces - tič - ka, o - ko - lo Frýd - ku ces - tič - ka". The second system starts at measure 9 and includes a piano part (Pno.) with a treble clef and a 2/4 time signature, and four percussion parts: Dřív. (Drumsticks), Bub. (Snare Drum), Drh. (Drum), and Čin. (Cymbals). The piano part has a melody with notes G4, A4, B4, C5, G4, F4, E4, D4, C4. The lyrics are "a u ní se ze - le - ná, a u ní se ze - le - ná tra - vič - ka. ka.". The score includes chord symbols (C, G7) and repeat signs with first and second endings.

Obrázek 43: Rytmický doprovod písně Okolo Frýdku cestička, léto

11.5.3 „Popletené písničky“

Děti mají velice rády různé druhy hádanek a záhad. Proto jsem vytvořila tuto poslechovou aktivitu. Cílem žáků bude poznávat známé lidové písničky, které budou v upravené podobě. Činnost vyžaduje od žáků velkou pozornost a soustředěnost.

Míra obtížnosti závisí na tom, jak moc žáci písničky znají. Proto vybíráme jednoduché lidové písně, které mohou znát již z mateřské školy či z předešlých ročníků ZŠ.

Aby nebyla aktivita zdlouhavá, volíme optimální počet písniček pět. Pro období léta jsou upraveny písně *Pec nám spadla*, *Maličká sú*, *Kolo, kolo mlýnský*, *Když jsem já sloužil*, *Já mám koně*. Tematicky navazují na naše předešlé povídání o létě v dřívějších dobách, kdy lidé trávili teplé letní měsíce na polích, loukách, ve stodolách, hodně pracovali, sklízeli úrodu a starali se o svá domácí zvířata.

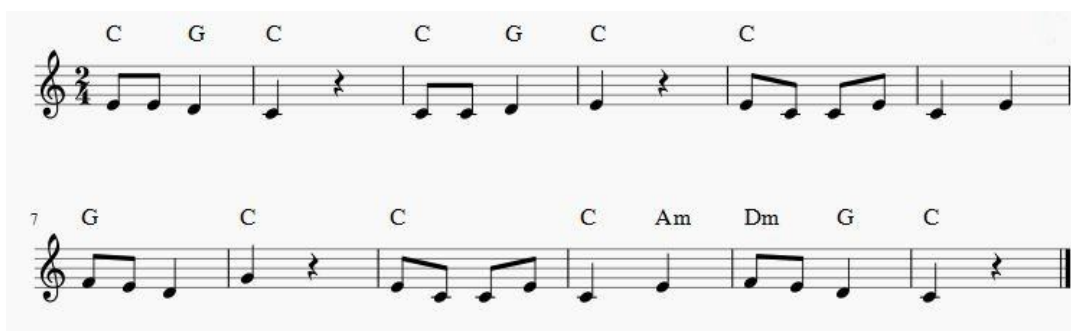
Metodický postup:

1. Motivace: „*Děti, představte si, co se mi stalo. Večer jsem si připravila zpěvník s písničkami, který jsem chtěla vzít na hudební výchovu, ale nějaký šibalský skřítek ten zpěvník očaroval, vymazal některé notičky, některé vyměnil za pauzy, změnil rytmus u písniček, ... Já se ve svém zpěvníku teď nevyznám, nepoznám jednotlivé písničky. Pomůžete mi je rozpoznat? Je potřeba, abyste se pečlivě zaposlouchali do jednotlivých melodií, které budu hrát. Když písničky poznáte, můžeme si je správně zazpívat.*“
2. Žáci se dle pokynů učitele pohodlně posadí v lavici, zavřou oči, aby se lépe soustředili na svůj sluch.
3. Hrajeme postupně jednotlivé melodie (viz obrázek 44 – 48), pokud je třeba, několikrát zopakujeme. Žáci hádají, o které písničky jde.
 - a. U každé ukázky můžeme připojit drobnou radu, aby byl úkol pro žáky snazší:
 - i. První ukázka: „*U této písničky si skřítek pohráł s rytmem.*“

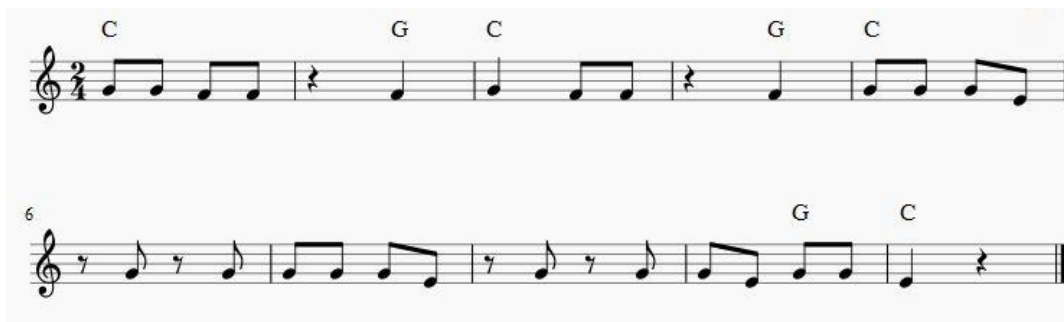
Obrázek 44: Popletená písnička (Pec nám spadla), léto

ii. Druhá ukázka: „Této písničce přeházel notičky a melodie je ted' trochu jiná.“

Obrázek 45: Popletená písnička (Maličká sú), léto

iii. Třetí ukázka: „Zde zase uloupil noty a místo nich vložil do písničky více pomlk.“

Obrázek 46: Popletená písnička (Kolo, kolo mlýnský), léto

iv. Čtvrtá ukázka: „Tuto písničku asi skřítek nemá rád, změnil její rytmus.“

Musical score for the song 'Když jsem já sloužil, léto'. The score is written in G major (one sharp) and 2/4 time. It consists of three staves of music. The first staff (measures 1-6) has chords G, D, Am, and D. The second staff (measures 7-12) has chords G, D, G, and G. The third staff (measures 13-18) has chords D, Am, D, G, D, and G. The melody is simple, using quarter and eighth notes.

Obrázek 47: Popletená písnička (Když jsem já sloužil), léto

- v. Pátá ukázka: „A u té poslední písničky se tedy vyřádl! Jen si poslechněte, co s ní udělal!“

Musical score for the song 'Já mám koně, léto'. The score is written in G major (one sharp) and 2/4 time. It consists of two staves of music. The first staff (measures 1-4) has chords A, E, A, E, D, E, and A. The second staff (measures 5-8) has chords A, E, A, and E. The melody is simple, using quarter and eighth notes.

Obrázek 48: Popletená písnička (Já mám koně), léto

4. Po uhodnutí si každou písničku správně zazpíváme s klavírem (viz příloha O).
5. Na závěr se žáků zeptáme, proč si myslí, že se zrovna tyto písničky zpívají v létě? Co je navzájem pojí s tímto obdobím? (Zpívá se v nich o práci a o lidech, kteří se starají o zvířata. V dřívějších dobách bylo léto hlavním pracovním obdobím v roce).

11.5.4 Pohybový doprovod písně (průprava tance)

V rámci hudební výchovy rozvíjíme také pohybové dovednosti žáků. Můžeme jim přiblížit základní taneční kroky, docílit toho, aby získali k tanci kladný vztah. Tato aktivita je průpravným tanečním cvičením.

K období léta zvolíme pochod. Pochodem můžeme nazvat organizovanou chůzi. Důležitý je pravidelný rytmus, který žáci udržují. Vybíráme k němu písně ve dvou nebo čtyřčtvrtovém taktu, nyní zvolíme píseň *Boleslav, Boleslav*.

Žákům pochod spojujeme s výlety a túrami po přírodě nebo s vojáky.

Metodický postup:

1. Motivace – povídání
 - a. Ptáme se žáků, jestli viděli někdy nějakého vojáka nebo více vojáků při pochodování. Společně si vysvětlíme, co je to vojna (základní vojenská služba).
 - b. Tážeme se, kdy využijí pochodování oni (na výletech po horách; my nepochodujeme doslova jako vojáci).
2. Učení písně pomocí rytmizovaného textu
 - a. Na tabuli napíšeme rytmus pomocí trámeček a opory „ty, ty, tá“, společně si ho vytleskáme (viz obrázek 49).

|| 2/4

TÁ TY TY TÁ TY TY TY TY TÁ
Můj ko - ník rád klu - še le - sem, jeh - li - čím,

5

TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TÁ
a - le, když mě z hřbe - tu, sho - dí, tak mu ne - sta - čím.

Obrázek 49: Rytmizace textu k písni *Boleslav, Boleslav, léto*

- b. Seznámíme žáky s novým říkadlem, naučíme ho je nápodobou. Rytmus říkadla odpovídá rytmu písně.
- c. Zkoušíme různé hlasové modulace (jako medvěd, skřítek, šeptáme, recitujeme velmi nahlas,...).

- d. Po osvojení říkadla zahrajeme žákům melodii písně na klavír (viz obrázek 50), podruhé žáci k melodii recitují říkadlo. Ptáme se, zda je rytmus říkadla shodný s rytmem písně.
- e. Povíme žákům, že tato písnička je stará lidová, lidé ji zpívali už dávno před tím, než se oni narodili. Má svůj text, který vypráví o vojenské službě.
- f. Melodii už znají, naučíme se jen jednoduchý text.

Boleslav, Boleslav

Bo - le - slav, Bo - le - slav, pře - krás - né měs - to.
 Jak - pak ne - mám pla - kat, smut - ná na - ří - kat,
 Ty vo - jen - ské ša - ty trá - pí srd - ce mé,

5 Ne - plač hol - ka, ne - na - ří - kej, mo - je ne - věs - to! to!
 když tě vi - dím do vo - jen - ských ša - tú o - bli - kat. kat.
 ne - plač, hol - ka, ne - na - ří - kej, vždyť se sej - de - me! me!

Obrázek 50: Píseň Boleslav, Boleslav

(Polívka, Svobodová 1999, s. 23)

3. Žáci stojí ve volném prostoru směrem k učiteli, ten jim předvádí správný pochod na místě s doprovodem písně (Vykročíme P nohou na první dobu, ruce jsou mírně pokrčené, doprovázejí pohyb nohou).
4. Žáci pochodují na místě, zároveň zpívají.
5. Poté utvoří kruh, pochodují v kruhu za sebou, zpívají.

11.6 Léto – Využití poslechové skladby ve výuce HV (1)

Pro poslech k období léta zvolíme symfonickou báseň Vltava z cyklu Má vlast od Bedřicha Smetany.

Bedřich Smetana je dodnes jedním z nejznámějších autorů vážné hudby světové úrovně. Je považován za zakladatele české národní hudby. V jeho díle se odráží osobitý styl, inspirace českou historií, legendami, přírodou a krajinou, českým folklorem. Ten se zrcadlí zejména v jeho nejznámější a světově proslulé opeře Prodaná nevěsta.

Jeho dalším významným dílem je cyklus symfonických básní Má vlast. Jde o soubor skladeb pro orchestr, které se zabývají různými mimohudebními skutečnostmi. Báseň Vltava byla složena k účtě, oslavě naší nejdelsí řeky. Vyjadřuje celý průběh jejího toku od pramínek až po soutok s Labem. Posлуhač může poznat místa, kterými protéká. Sám autor se ke skladbě vyjádřil: „*Skladba líčí běh Vltavy, začínaje od prvních obou pramének, Teplá a Studená Vltava, spojení obou potůčků do jednoho proudu; pak tok Vltavy v hájích a po lučinách, krajinami, kde zrovna se slaví veselé hody; při noční záři lúny rej rusalek; na blízkých skalách vypínají se pyšně hrady, zámky a zříceniny, Vltava víří v proudech Svatojánských; teče v širokém toku dále ku Praze, Vyšehrad se objeví, konečně mizí v dálce v majestátném toku svém v Labi*“ (Vltava (Má vlast) 2014). Je to skladba velice známá, pro žáky přijatelná, její mimohudební skutečnost je skvěle zachycena, proto si ji žáci dokážou dobře představit.

Metodický postup:

1. Motivace – plavba parníkem, povídání o Vltavě, výletech k vodě, o koupání
 - a. Můžeme naplánovat školní výlet do hlavního města s návštěvou koryta Vltavy a plavbou parníkem. Z něj žákům ukážeme naše nejznámější pražské památky (např. Pražský hrad, Karlův most, Vyšehrad).
 - b. Ve třídě v rámci výuky prvouky navážeme povídáním o naší nejdelsí řece, vyprávíme žákům o jejích pramenech na Šumavě, o trase kudy protéká a o soutoku s Labem v Mělníce.

- c. Dále můžeme o Vltavě hovořit jako o jedné z nejoblíbenějších řek sjížděné vodáky. Navážeme na povídání o létu, letních sportech, koupání, rybaření atd.
2. K tématu se vrátíme v hodině HV. Vyprávíme žákům o průběhu skladby: *„Můžeme slyšet pramínky vyvěrající ze země na Šumavě, průtok lesem, vesnickým prostředím, kde se odehrává svatba, noční tanec vil, náznak svatojánských proudů, což je úsek Vltavy mezi Štěchovicemi a Slapy, kde se nacházely velké peřeje. Dnes je toto místo zatopeno Štěchovickou vodní nádrží. Dále můžeme zaslechnout průtok Prahou kolem Vyšehradu a ukončení toku vléváním do Labe v Mělníku. Během skladby se několikrát objevuje známý motiv.“* Jednotlivé body napíšeme na tabuli, aby je měli žáci na očích (prameny, les, vesnická svatba, tanec vil, svatojánské proudy, Praha, vlévání do Labe).
3. Skladbu pustíme, necháme žáky, aby si ji poslechli bez přerušení.
4. Pustíme ji znovu, žáci se snaží rozeznávat jednotlivé části – pokud si myslí, že slyší některý motiv, přihlásí se, zastavíme poslech, odpovídají.
5. Grafomotorika (tuto část aktivity lze vynechat)
 - a. Pustíme žákům znovu úvodní část skladby. Předem si připravíme bílé prázdné papíry a pastelky. Dle melodie kreslí na papír klikaté čáry. Cílem je zapamatování úvodního motivu skladby.
 - b. Během dalšího poslechu hledají mezi čarami náznaky rybek a vlnek, dokreslují je pastelkami.
6. Pokládáme žákům závěrečné otázky:
 - a. Jakými nástroji jsou znázorněny prameny Vltavy? (flétny)
 - b. Zachytil skladatel řeku opravdu takovou, jaká je? (Žáci mají bezprostřední zkušenost ze školního výletu.)
 - c. Motiv jaké lidové písničky lze slyšet na konci skladby? (Kočka leze dírou v mollové transpozici)
 - d. Jak na vás skladba působí? Líbí se vám, proč?
7. Po nějakém čase pustí učitel žákům skladbu znovu jako hádanku, žáci vzpomínají na název, jméno autora.

11.7 Léto – Využití poslechové skladby ve výuce HV (2)

V dřívějších dobách si lidé vyprávěli a vymýšleli různé příběhy, pohádky atd. Krátili si jejich vyprávěním dlouhé večery. Hlavními vypravěči byli dospělí, posluchači děti. Televize neexistovala, lidé číst neuměli, tak si předávali příběhy ústně, a to i z generace na generaci. Občas někdo část příběhu upravil nebo zapomněl a dovyprávěl podle sebe. A tak se nám dochovaly dnešní lidové pohádky.

Vznikaly i pohádky o rusalkách. Rusalka je lesní bytost pocházející ze slovanských mýtů. Údajně šlo o duše zemřelých dívek, které škodily lidem. O významu slova rusalka etymologové uvádějí, že vzniklo z „rusy“ neboli řeky nebo z rusé barvy vlasů.

Českými i zahraničními lidovými zdroji se nechal inspirovat básník a dramatik Jaroslav Kvapil, který napsal o rusalce libreto, které později poskytl skladateli Antonínu Dvořákovi. Ten podle něj napsal své nejznámější vokálně-instrumentální dílo, operu Rusalka.

Antonín Dvořák je dodnes považován za jednoho z největších hudebních velikanů světové úrovně. U nás ho zároveň řadíme k autorům národní hudby. Dvořák strávil velkou část života v zahraničí, zejména v New Yorku. Po návratu do Čech upnul svou pozornost k lidovému folkloru, sběratelství, české historii, pohádkovým námětům, ze kterých čerpal do svých děl.

Metodický postup:

1. Motivace – vyprávění o Rusalce
 - a. V rámci hodiny čtení a povídání o pohádkách a pohádkových bytostech zmíníme rusalky. Žáci jmenují vše, co o těchto lesních bytostech vědí.
 - b. Všichni se přesuneme na koberec a pohodlně se usadíme. Vyprávíme žákům příběh o jedné nešťastně zamilované rusalce. Příběh má tři části (dle třech dějství opery Rusalka):
 - i. *„Rusalka s ostatními vilami chodívala tančit v noci při měsíčku na palouček, hlídával je Rusalčin tatínek vodník. Rusalka se zamilovala do prince, který chodíval do lesa*

lovit a koupat se do jezera. I přes varování vodníka před nestálou lidskou láskou šla Rusalka za starou ježibabou a prosila ji o pomoc. Chtěla být člověkem. Ježibaba mohla Rusalku proměnit, ale pouze s podmínkou – sebere jí řeč a zároveň si musí Rusalka udržet lásku prince. Pokud to nedokáže, stane se bludičkou. I přesto Rusalka souhlasila. Zanedlouho se setkala s princem, který se do ní zamiloval a odvedl si ji na svůj zámek.“

ii. *„Na zámku byl uchystán velký bál. Přijelo na něj mnoho hostů i cizí kněžna, která byla velice krásná. Byla tak pyšná, že chtěla mít prince jen pro sebe. Ten ihned podlehl její kráse a na Rusalku úplně zapomněl. Vodník bál sledoval ze zámeckého rybníka, vzal tedy uplakanou Rusalku zpět k sobě a prince proklel. Když kněžna zjistila, že je Rusalka pryč, přestala mít o prince zájem.“*

iii. *„Rusalka se vrátila zpět k jezeru proměněná v bludičku. Ježibaba jí nabídla, že jí vrátí její původní podobu, ale jen za smrt toho, kdo jí ublížil. Rusalka ale prince stále milovala a nedokázala by mu vzít život. Poté zklamaný princ opět bloudil lesem a hledal Rusalku. Ta ho varovala, že pokud jí políbí, zemře. Princ ale nechtěl žít sám a vrhl se Rusalce do náručí. Po polibku od Rusalky začal umírat. Za jeho smrti ale stála kletba vodníka, Rusalka tedy nemohla být vysvobozena, byla nadále bludičkou, ale princ nakonec odpustila.“*

c. Příběh vyprávíme postupně po částech, každou shrneme – co se v příběhu stalo, jaké postavy se objevily, jaké měly vlastnosti atd.

2. V hodině HV si příběh zopakujeme, na tabuli si připravíme výpis stěžejních hesel pro každou část:

- i. Např.: tanec víl, proměna Rusalky, zamilovaný princ
- ii. Např.: Bál, cizí kněžna, zklamaná Rusalka, kletba
- iii. Např.: bludička Rusalka, návrat Rusalky domů, smrt prince

3. Poslech

a. Pustíme žákům postupně dvě ukázky árií z opery Rusalka. Oni určují, ke které části příběhu patří.

i. Měsíčku na nebi hlubokém

ii. Celý svět nedá ti, nedá

b. Na tabuli je připravená tabulka, žáci po každém poslechu doplňují:

Tabulka 1

	Kdo zpívá?	Je to smutné, veselé?	Jak by se árie mohla nazývat?	K jaké části příběhu patří?
1.				
2.				

Tabulka 2

	Kdo zpívá?	Je to smutné, veselé?	Jak by se árie mohla nazývat?	K jaké části příběhu patří?
1. Měsíčku na nebi hlubokém	Rusalka	Odpověď žáků	Odpověď žáků	1.
2. Celý svět nedá ti, nedá	Vodník	Odpověď žáků	Odpověď žáků	2.

12 Podzim

V pořadí třetí roční dobou je podzim. V oblasti, kde žijeme my, je podzim chápán jako přechodné období mezi létem a zimou. Doznívá sklizeň některých druhů plodin, zejména ovoce, začíná se ochlazovat a příroda se pomalu chystá na příchod zimy.

Meteorologové přidělují podzimnímu období měsíce září, říjen a listopad. Astronomický podzim datujeme od podzimní rovnodennosti 23. září a loučíme se s ním na zimní slunovrat kolem 21. prosince.

Pro většinu dnešních lidí je podzim neoblíbenou roční dobou. Spojují si ho s blížící se zimou, nevlídným deštivým počasím přinášejícím špatnou náladu.

V dřívějších dobách lidé podzim vnímali jinak. Byl považován za nejlepší roční dobu. Pro venkovany s příchodem podzimu začalo období zaslouženého odpočinku po trávení letních měsíců na polích a dalších zemědělských plochách. Zejména první třetina této doby byla pro ně velice příjemná. Doznívající pěkné letní počasí umožňovalo lidem trávit volný čas venku během her a aktivit, na které měli konečně čas. Dále je naplňovala radost z dostatku potravin, ze kterých mohli čerpat po celý nadcházející rok a zejména v zimním období.

V dnešní moderní době takové potřeby neřešíme. Ovšem i dnes se najdou lidé, kteří podzim přímo milují. Navzdory pocitům sklíčenosti z nehostinného počasí některé naopak dobíjí krása podzimní přírody, zejména energie jejich barevných variací.

I k této roční době neodmyslitelně patří některé zvyklosti, magické obřady nebo svátky. V dřívějších dobách mívali lidé potřebu poděkovat matce Zemi za věčné dary, tedy za sklizenou úrodu, kterou je obdařila. Tato zvyklost nebyla záležitostí pouze naší. Mnoho národů ji provádí dodnes, zejména západní strana světa, která pořádá svátky díkuvzdání. U nás se uctívá pohostinnost matky Země v rámci oslav dožínek, vinobraní a podobných slavností. Jejich popis nalezneme v kapitole *Léto*.

Při dožínkách se matce Zemi děkovalo darem – svazkem obilí situovaným do jehlanu, ozdobeným květinou z klasů a ponechaným na poli. Dalším zvykem bylo svázání posledního žňového snopu obilí, který byl oblékán často do ženských šatů a nazýván baba. Byl převezen do statku k hospodáři a měl chránit další roční

úrodu. Objevuje se zde motiv ženy, který symbolizuje plodnost. Nejdůležitější roli hrál dožínkový věnec, symbol ukončení žní. Ten byl neodmyslitelnou součástí dožínkového průvodu. Hospodář ho zavěsil například ve stodole, kde byl ponechán až do jara. Poté z něj vydrtil zrnko a přidal ho k novému osení. Tento úkon zajišťoval plodnou úrodu a udržení koloběhu rostlinstva.

V rámci vinobraní je znám rituál nazývaný zarážení hory. Vinaři si značili své vinice s uzcímým vínem před sklizní jako výstrahu pro cizí a nepovoláné osoby, které neměly na vinohradu co dělat.

Populárním zvykem bylo obětování zvířete. Jedním způsobem bylo tzv. stínání kohouta. Každý kraj tento zvyk prováděl v trochu jiné obměně. Podstatou byla soutěž mladých chlapců, kteří se zavázanýma očima lovili kohouta a snažili se mu setnout hlavu. Od drastičnosti těchto počínů se v průběhu 19. stoléní začalo ustupovat a byly nahrazovány pouze symbolickými rituály.

Významnou církevní slavností bylo posvícení. Toto pojmenování vychází ze slova posvěcení, přesněji řečeno posvěcení místního kostela. Mluvíme o slavnosti, která byla spojena s hodováním, veselím a poděkováním za dary země. Lidé oslavovali své kostely, jejich patrony a pořádali poutě. Hodovat se začínalo na svátek svatého Václava a vrcholilo v den svatého Martina. K jeho svátku dodnes neodmyslitelně patří pojídání svatomartinské husy, která také připomíná rituál odevzdávání oběti. Dále se pekly plněné rohlíky zvané martinské podkovy symbolizující podkovy bílého koně, na němž přijíždí každoročně sv. Martin.

K sychravému listopadu neodmyslitelně patří svátek Všech svatých, jehož vznik přisuzujeme Keltům. Náleží mu den 1. listopadu, keltský Nový rok. My jsme ho postupně přetvořili na oslavu všech zesnulých, kterou jsme lidově nazvali Dušičky. Keltové nazývali tento den svátkem Samhain – přelomem roku, kdy se loučili s létem. Věřili, že právě v tento den se stírají hranice mezi světy živých a mrtvých a že se mrtví na jeden den vrací zpátky na zem. V půlnoci zapalovali velkou hranici, která svým světlem naváděla zemřelé na správnou cestu zpět do záhrobí. Tuto zvyklost jsme přejali ve formě zapalování svíček na hrobech svých blízkých. Později byly Dušičky z důvodu šíření křesťanství přesunuty na 2. listopadu, 1. listopadu dále náleží svátek Všech svatých.

12.1 Podzim – Využití hádanek ve výuce HV

Vybrali jsme pět hádanek, které zapadají do tematického celku podzim. První hádanka téma zaštiťuje, druhá a třetí souvisí s typickými přírodními jevy. Poslední dvě nás seznamují s podzimními plody a houbami.

1. *Kdo bez štětce, bez barev obarví nám pestře les? (Podzim)*
2. *Běhá to okolo chalupy, dělá to cupity, cupity. (Děšť)*
3. *Letí, hudruje a píská a přitom si dveřmi tříská. (Vítr)*
4. *Soudeček ze skály letí a přece se nerozletí. (Žalud)*
5. *Široký já deštník mám, po dešti ho otvírám. (Hřib)*

Jednotlivé texty hádanek a odpovědí jsou upraveny do příslušného rytmu pro potřeby výuky. Aktivitu lze s žáky provádět pouze za předpokladu, že zvládají rytmická cvičení jako je hra na tělo, hra na ozvěnu, rytmické rondo a hra na otázku a odpověď.

Metodický postup:

1. Motivace – Diskusní kroužek, zpěv písně
 - c. Vytvoříme s žáky diskusní kroužek. Porovnáme význam podzimu pro nás dříve a dnes (dříve byl podzim obdobím odpočinku, oslav a hodování, lidé ukončili práce na polích, měli plné stodoly a spíže; v dnešní době neodpočíváme, ale naopak se po prázdninách vracíme do školy).
 - d. Na povídání navážeme zpěvem písně *To je zlaté posvícení* (viz příloha S(1)).
2. Představíme žákům postupně všechny hádanky, které můžeme doplnit i dramatickým ztvárněním. Necháme je hádat správné odpovědi.
3. Na tabuli je připravená první hádanka s odpovědí ve verzi, která je upravená pro hru na otázku a odpověď s příslušným rytmem. Hádanka je zaznamenána pomocí not a prostřednictvím opory TY-TY-TY-TY-TÁ-TÁ podle Z. Kodályho. Slabice TY náleží osminová nota a slabice TÁ čtvrt'ová nota (viz obrázek 51 – 55).

4. Rytmicky předneseme a vytleskáme první hádanku (otázku), žáci hned naváží a zopakují ozvěnou.
5. Stejným způsobem předvedeme její odpověď, žáci hrou na ozvěnu opakují.
6. Předneseme rytmezovanou hádanku (otázku) a žáci rytmicky odpovídají.
7. Tímto způsobem se žáci naučí všech pět hádanek.
8. Závěrečná podoba tohoto cvičení ve formě hry na otázku a odpověď bude nejobtížnější. Každý žák dostane jinou otázku a reaguje samostatně.
 - a. Určíme pořadí žáků ve třídě.
 - b. Rytmicky předneseme a vytleskáme jednu z hádanek, žák, který je na řadě, vytleská a přednese její odpověď, hned navazuje.
 - c. Tážeme se dalšího žáka, ten rytmicky odpovídá, atd.
9. Hru lze provést v dalších variacích. Jednu z nich nazveme had: Učitel tleská metrum, žáci tvoří hada tím způsobem, že jeden položí hádanku (otázku), druhý odpoví, třetí položí jinou hádanku, čtvrtý odpoví atd.

1. hádanka:

Kdo bez štět - ce, bez ba - rev o - bar - ví nám pes - tře les?
 TY TY TY TY TY TY TÁ TY TY TY TY TY TY TÁ

odpověď:

Na to já ti od - po - vím: Je to pod - zim.
 TY TY TY TY TY TY TÁ TÁ TÁ TÁ TÁ TÁ

Obrázek 51: Hádanka 1, podzim

2. hádanka:

Bě - há ko - lem cha - lu - py, dě - lá cu - pi - ty, cu - py.
 TY TY TY TY TY TY TÁ TY TY TY TY TY TY TÁ

3. odpověď:

Na to já ti od - po - vím: Je to déšť.
 TY TY TY TY TY TY TÁ TÁ TÁ TÁ x

Obrázek 52: Hádanka 2, podzim

3. hádanka:

Le - tí, hud - ru - je a pís - ká a při - tom si dveř - mi třís - ká.
 TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY

3. odpověď:

Na to já ti od - po - vím: Je to ví - tr.
 TY TY TY TY TY TY TÁ TÁ TÁ TÁ

Obrázek 53: Hádanka 3, podzim

4. hádanka:

Sou - de - ček ze ská - ly le - tí a pře - ce se ne - roz - le - tí.
 TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY

3. odpověď:

Na to já ti od - po - vím: Je to ža - lud.
 TY TY TY TY TY TY TÁ TÁ TÁ TÁ

Obrázek 54: Hádanka 4, podzim

5. hádanka:

Ši - ro - ký já dešt - ník mám, po deš - ti ho ot - ví - rám.
 TY TY TY TY TY TY TÁ TY TY TY TY TY TY TÁ

3
 odpověď:

Na to já ti od - po - vím: Je to hří - bek.
 TY TY TY TY TY TY TÁ TÁ TÁ TÁ

Obrázek 55: Hádanka 5, podzim

12.2 Podzim – Využití pranostik ve výuce HV

Zvolili jsme tři pranostiky, které náležejí podzimnímu období, každá jednomu měsíci. Jednotlivé pranostiky žákům sdělují nějakou informaci o typickém podzimním počasí.

1. Svatý Jiljí jasný, bude podzim krásný. (září)

Tato pranostika náleží datu 1. 9. Dnes v tento den slaví svátek Linda a Samuel. Dříve jsme však oslavovali svatého Jiljího. To je patron kojících matek, tělesně postižených a žebráků. Pro žáky je tento den významný tím, že jdou poprvé po prázdninách do školy. Tato pranostika vyjadřuje skutečnost, že když 1. 9. bude pěkné počasí, bude pěkný i celý měsíc září.

2. Po teplém září říjen zle se tváří. (říjen)

Pranostika nám říká, že když bylo pěkné počasí v září, v říjnu se to zpravidla pokazí.

3. Na svatého Martina kouřívá se z komína. (listopad)

Pranostiku „Svatý Martin přijíždí na bílém koni“ známe všichni. Tato je méně známá. Na začátku listopadu kolem 11. 11. už začíná mrznout a lidé topí. V dřívějších dobách ale neměli moderní topení, topili v kamnech, a proto se kouřilo ze všech komínů.

Ze tří zvolených pranostik vytvoříme jedno říkadlo, které doplníme dramatisací. Pro žáky to bude příjemná aktivita, kdy mohou vyjít z lavic a protáhnout se. Zároveň si díky pohybovému vyjádření pranostiky lépe osvojí,

podpoříme rozvoj hrubé a jemné motoriky a spolupráci levé a pravé mozkové hemisféry.

Před touto aktivitou počítáme s tím, že žáci ovládají rytmická cvičení představená v kapitole *Hry pro rozvoj rytmických dovedností*. Využijeme zde zejména hru na ozvěnu.

Metodický postup:

1. Motivace – Básnička

a. Na tabuli je předepsaná báseň (viz příloha P), společně si ji přečteme, text si vysvětlíme.

b. Tážeme se žáků:

i. Co jsou to pranostiky? (Jsou to krátká povídaní o počasí nebo ročním období. Určují, jaké počasí přibližně bude nebo jaký jev se v přírodě odehraje). Řekneme žákům příklad některé jednoduché pranostiky: *Po svatém Matouši čepici na uši*. (Vysvětlení: Matouš má svátek 21. 9. a po tomto datu už bývá chladno, proto je potřeba se více oblékat a připravit si čepice). Řekneme příklad další pranostiky, žáci vysvětlí její význam: *Když je vlhko v září, v lesích houbám se daří*. Žáci by sami měli přijít na to, že když v září prší, daří se houbám.

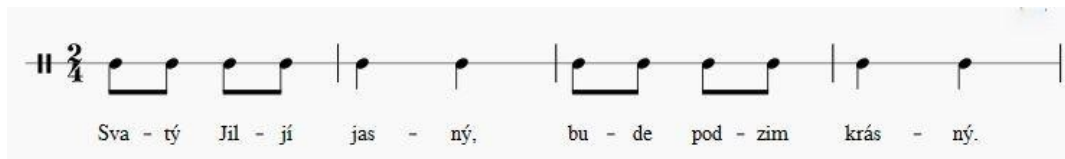
ii. Platí pranostiky i dnes? (V básni nalezneme, že ano; doplníme, že ne vždy souhlasí daný výrok se skutečností. V průběhu let se mění počasí, podnebí, lidé se podílejí na ničení přírody, které způsobuje i nepřesnosti pranostik.)

iii. Kdo je televizní rosnička? (Rosničkou se nazývá televizní moderátor, který uvádí počasí.) Proč se tak nazývá? (Už od pradávna se říká, že rosničky umí předpovídat změnu počasí. Dnešní zkušení vědci, ale tvrdí, že to není pravda. Rosnička už ale zůstala patronkou všech meteorologů.)

2. Žáky seznámíme se zvolenými podzimními pranostikami. Mohou být napsané na tabuli. Společně si je přečteme, vysvětlíme si jejich význam.

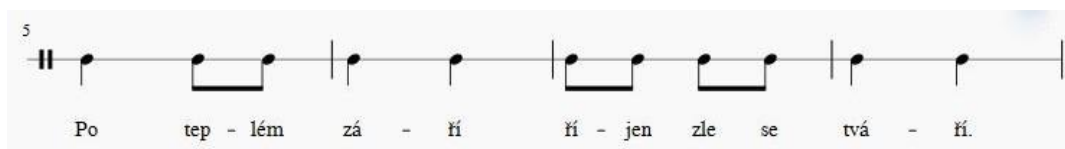
3. Jednotlivé pranostiky se žáci naučí formou hry na ozvěnu.

- a. Rytmicky předneseme a vytleskáme první pranostiku, žáci hned opakují (viz obrázek 56).

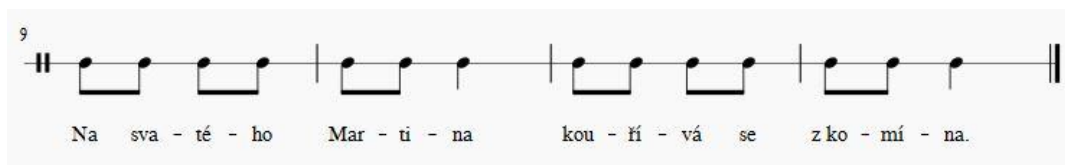
Obrázek 56: Pranostika 1, podzim

- b. Můžeme zopakovat i s obměnami hry na ozvěnu (s pleskáním, dupáním) nebo s různými modulacemi hlasu (říkáme hrozivě, jemným hláskem, jako medvěd, jako přísná paní učitelka atd.). Poté vybraný žák přednese, ostatní opakují.
- c. Stejným způsobem se žáci naučí i druhou pranostiku (viz obrázek 57).

Obrázek 57: Pranostika 2, podzim

- d. Poté spojíme první a druhou pranostiku do jednoho celku.
- e. Naučíme žáky třetí pranostiku opět stejným způsobem (viz obrázek 58).

Obrázek 58: Pranostika 3, podzim

- f. Spojíme dohromady všechny tři v jedno říkadlo (viz obrázek 59).

2/4

Sva - tý Jil - jí jas - ný, bu - de pod - zim krás - ný.

5

Po tep - lém zá - ří ří - jen zle se tvá - ři.

9

Na sva - té - ho Mar - tí - na kou - ří - vá se z ko - mí - na.

Obrázek 59: Pranostiky (celé cvičení), podzim

4. Po osvojení říkadla naučíme žáky pohybové ztvárnění. Můžeme se přemístit do většího prostoru na koberci. Vhodné je postavení do kruhu. Nebo mohou žáci zůstat stát vedle lavic. Zvolený pohybový doprovod není příliš prostorově náročný. Pokud však chceme, můžeme část této aktivity využít i v tělesné výchově v rámci podpory mezipředmětových vztahů.
 - a. Předvedeme pohybové ztvárnění první pranostiky, které doprovodíme ústním projevem, žáci hned opakují. Toto provedeme dvakrát.
 - b. Stejným způsobem je naučíme pohyb druhé pranostiky.
 - c. Spojíme první a druhou pranostiku dohromady.
 - d. Doplníme třetí opět shodným postupem.
 - e. Nakonec spojíme všechny tři dohromady.
5. Pro upevnění můžeme několikrát zopakovat nebo dát příležitost pro předvedení jednotlivcům či skupinkám.

Dramatické ztvárnění:

<i>Svatý Jiljí jasný, bude podzim krásný. Po teplém září říjen zle se tváří.</i>	Provedeme čelný kruh pažemi zevnitř, ruce v bok, úkrok vpravo, podřep, úkrok vlevo, podřep. Krouživými pohyby si hladíme tváře, zdvihneme pravý ukazováček, hrozíme jím („Ty, ty, ty!“).
<i>Na svatého Martina kouřívá se z komína.</i>	Předpažit poníž (jako když držíme otěže), pohupujeme se v kolenou, Provedeme vlnivý pohyb rukama před tělem zespoda nahoru (naznačujeme stoupající kouř z komína).

12.3 Podzim – Využití přísloví a pořekadel ve výuce HV

Vybereme čtyři přísloví, která souvisejí s tématem učení. Naši předci chápali období podzimu jako čas odpočinku po ukončení letních prací na polích. Hlavně pro žáky je podzim obdobím návratu k povinnostem, práci a učení, tedy návratu do školních lavic po letních prázdninách.

Žáky nejprve necháme přemýšlet o významu konkrétních přísloví. Společně si je vysvětlíme.

1. *Chybami se člověk učí.*

Toto přísloví je žákům známé. Často ho slýchávají od svých učitelů i rodičů. Snažíme se svým chybám podruhé vyvarovat.

2. *Kdo nic nezkusí, nic nezkazí.*

Přísloví nás pobízí k tomu, abychom se nebáli riskovat. Žáci sami jistě dokážou vysvětlit jeho význam.

3. *Kolik řečí znáš, tolikrát jsi člověkem.*

Přísloví nás poučuje o tom, že bychom se měli učit cizí jazyky. Kolik jazyků budeme umět, v tolika zemích se domluvíme a tolikrát tzv. budeme člověkem.

4. *Žádný učený z nebe nespádl.*

Poslední známé přísloví nám vzkazuje, abychom nevěšeli hlavu z neúspěchu. Nikdo není dokonalý, nikdo učený z nebe nespádl – každý se vše musí naučit sám. Každému člověku jde něco lépe, něco hůře.

Ke každému přísloví je vytvořen krátký hudební motivek, který je doplněn o dramatické ztvárnění. Pomocí této hudební aktivity budeme u žáků rozvíjet hrubou a jemnou motoriku, spolupráci levé a pravé mozkové hemisféry, paměť. Zároveň si díky pohybu lépe osvojí zmíněná přísloví. Žáci také ocení pohybovou složku tohoto cvičení. Díky němu mohou na chvíli opustit lavice a protáhnout se.

1. Motivace – Vytváření asociací, diskuse

- a. Rozdělíme žáky do několika skupin po čtyřech až pěti. Každá skupina dostane list papíru, na který si napíše slovo *Učení*. Samostatně vypisují co nejvíce pojmů, které je v souvislosti s *učením* napadnou.
- b. Ptáme se, co zapsali. Společně zjišťujeme, která hesla se vyskytla nejčastěji. Diskusi ukončíme otázkou, který předmět mají žáci ve škole nejraději.

2. Seznámíme žáky s vybranými příslovími. Budeme si povídat o jejich významu a souvislosti s jejich životy.

3. Jednotlivá přísloví a hudební motivy se naučíme formou nápodoby (viz obrázek 60).

- a. Předneseme první přísloví a zároveň vytleskáme jeho rytmus. Žáci formou hry na ozvěnu opakují.
- b. Seznámíme je s příslušným hudebním motivem. Zahrajeme na klavír jeho melodii a zazpíváme. Žáci následně opakují.
- c. Nakonec předvedeme pohybové ztvárnění přísloví doplněné zpěvem, žáci hned opakují.
- d. Tímto způsobem se naučíme i ostatní přísloví. Je vhodné aktivitu rozdělit do čtyř vyučovacích hodin, každou hodinu přidáme jedno

příslloví. Během výuky jednotlivá přísloví stále opakujeme pro snadnější upevnění.

4. Závěrečná podoba tohoto cvičení bude vypadat tak, že zahrajeme libovolný motiv jako předehtu, žáci okamžitě reagují zpěvem a pohybovým ztvárněním daného přísloví.
5. Cvičení můžeme provádět v několika variacích. Například mohou předvádět pouze jednotlivci nebo skupinky žáků.

The image shows a musical score for a song. It consists of four staves of music in 2/4 time. The lyrics are written below the notes. The chords are indicated above the notes. The lyrics are: 'Chybami se člověk učí. Kdo nic nezkusí, ten nic nezkazí. Ko-lik ře-čí znáš, to-li-krát jsi člo-vě-kem. Žá-dný u-če-ný z ne-be ne-spa-dl.'

Obrázek 60: Příslloví a pořekadla, podzim

Pohybový doprovod:

Chybami se člověk učí.

Ruce dáme v pěst, ukazováčky necháme natažené, střídavě se jimi ťukáme do čela.

Kdo nic nezkusí, ten nic nezkazí.

Střídavě se pleskáme do steh.

Kolik řečí znáš, tolikrát jsi člověkem.

Ruce v bok, otočka vpravo kolem osy (*kolik řečí znáš*), otočka vlevo kolem osy (*tolikrát jsi člověkem*).

Žádný učený z nebe nespádl.

Vzpažíme (*žádný učený*), uděláme dřep a připažíme (*z nebe nespádl*).

12.4 Podzim – Využití říkadla ve výuce HV

Aktivita je postavena na dvou jednoduchých říkadlech, která jsou dětem známá a slýchávají je od rodičů od malička. Více času můžeme proto věnovat nácvičení hry na rytmické nástroje, ne učení samotného textu. Říkadla spojíme do jednoho celku.

Žába skáče po blátě, koupíme jí na gatě.

Na jaké, na jaké? Na zelené strakaté.

Žába leze do bezu, já tam za ní polezu.

Kudy ona, tudy já, až ji chytím, bude má,

na pekáči smažená!

Říkadla vyprávějí o blátě a žabkách, o zeleno strakatých barvách, které jsou snadno spojitelné s podzimem. Dále se zmiňujeme o žábě na pekáči, kterou můžeme žákům vtipně spojit s podzimním hodováním – posvícením.

Text doplníme doprovodem rytmických nástrojů. Vybereme často užívaná dřívka, kterým přidělíme náročnější rytmický model (ty-ty-tá). Dále použijeme zvukné činelky, které zahrají každou druhou dobu, a drhlo s rumba koulí, které se budou ve hře střídát.

Při této činnosti si žáci zdokonalí dovednost rytmu, naučí se správně hrát na rytmické nástroje nebo se i s novými nástroji seznámí. Zároveň je aktivita průpravným cvičením pro zpěv písně s doprovodem rytmických nástrojů.

Metodický postup:

1. Motivace – Povídání, hra
 - a. Povídáme si s žáky o podzimním počasí – jaké je, jestli ho mají rádi, co se jim na něm líbí či nelíbí.
 - b. Navážeme otázkou, zda žáci vědí, která zvířata mají deštivé a blátivé počasí ráda (např. žížaly, slimáci, hlemýždi, žáby).
Poukážeme blíže na žabky. Ptáme se, jak se žába pohybuje (skáče). Představíme si, jaké by to bylo, kdybychom se mohli pohybovat pouze skoky. Nabídneme žákům, aby si to vyzkoušeli. Vysvětlíme jim princip skákání (viz příloha Q), vybereme vždy dva žáky – kluky nebo holky, kteří předstoupí před tabuli a společně žabu předvedou.
2. Seznámíme je se zvoleným říkadlem, které je předepsané na tabuli. Společně si ho přečteme. Nyní nastává možnost několika variant dalšího postupu.
 - a. Každý žák dostane říkadlo okopírované na listu papíru.
 - b. Žáci si říkadlo samostatně přepíší do sešitu. V rámci mezipředmětových vztahů tak zapojíme přepis z českého jazyka.
3. Učení říkadla můžeme pojmout také několika způsoby.
 - a. Rozdělíme žáky do skupin po třech až čtyřech. Říkadlo se naučí společně ve skupině. Následně se každé seskupení představí se svým přednesem před tabulí.
 - b. Zadáme žákům naučení říkadla nazpaměť jako domácí úkol.
 - c. Naučíme je říkadlo frontální metodou v hodině, formou hry na ozvěnu. Postupujeme po částech.
 - i. Předneseme a rytmicky vytleskáme první čtyři takty, žáci hned opakují.
 - ii. Stejným způsobem se žáci naučí další čtyři takty.
 - iii. Celou první část zopakujeme.
 - iv. Naučíme žáky druhou část opět stejným způsobem.
 - v. Přidáme dva doplňkové takty (*na pekáči smažená*).
 - vi. Spojíme celé říkadlo dohromady.

- vii. Pro snazší upevnění můžeme opakovat říkadlo s obměnami hry na ozvěnu (pleskání, dupání) nebo s různými modulacemi hlasu.
4. Po osvojení říkadla se naučíme doprovod rytmických nástrojů (viz obrázek 62).
- a. Napíšeme na tabuli opěrná slova dřívek s jejich rytmickým vyjádřením (viz obrázek 61). Názorně předvedeme rytmickou figuru dřívek, navazují žáci. Pokud nemáme dostatek nástrojů, můžeme využít variantu vlastního těla (například místo dřívek prstová dřívka atd.) nebo si nástroje vyrobíme sami.

Obrázek 61: Opěrná slova (zrytmizované říkadlo), podzim

- b. Když si žáci rytmus zažijí, doprovodí dřívky celé říkadlo tak, že si opěrná slova recitují v duchu, hrají rytmus, učitel přednáší říkadlo a hraje též rytmus s nimi.
- c. Poté již žáci sami přednáší rytmické říkadlo a doprovází se na nástroje.
- d. Stejným způsobem se naučíme doprovod činelků. Pak rozdělíme skupinu na dvě poloviny, každá doprovodí říkadlo současně na jiný nástroj.
- e. Tímto způsobem přidáme i drhlo a rumba koule. Je vhodné aktivitu rozdělit do několika vyučovacích hodin. V jedné hodině by se žáci měli naučit vždy doprovod jednoho nástroje.

- f. Pokud budou schopni samostatně přednést říkadlo a doprovodit ho současně po skupinách na všechny nástroje, mluvíme o závěrečné podobě tohoto cvičení.

7

13

Obrázek 62: Zrytmizované říkadlo, podzim

12.5.1 Učení nové písně

Lidové písničky žáky velice obohacují. Nejen že jsou pro ně líbivé, ale mohou se toho na nich hodně naučit. Nejvíce písniček, které žáci doposud zpívali, byly durové. Je třeba, aby se seznámili i s mollovými melodiemi. Ty na nás působí smutně, ponuře. Je důležité podporovat vřelý vztah žáků i k těmto písním. Žáky seznámíme s písničkou *Až já pojedu přes ten les*. Budeme se zabývat metodickým postupem nácvičku písně, který podpoří kladný vztah žáků k této mollové písni i dalším.

Protože se v písni zpívá o lese, který je spojován s podzimním sběrem hub, a navíc svou smutnou náladou evokuje sychravé počasí, řadíme ji k období podzimu.

Metodický postup:

1. Motivace – poslech melodie
 - a. Zahrajeme žákům melodii písně několikrát na klavír (viz obrázek 63).
 - b. Určují, zda se jedná o písničku veselou či smutnou.
 - i. Možný způsob: na tabuli nakreslíme dva velké „smajlíky“ – veselého a smutného. Žáci chodí po řadách k tabuli, staví se ke konkrétnímu výrazu smajlíka dle vlastní úvahy. Vysvětlíme jim, že se jedná spíše o smutnou melodii, protože je to písnička mollová. Pro srovnání zahrajeme žákům pár písní durových (*Běží liška k Táboru, Až já budu velká, Cib, cib, cibulěnka*).
2. Improvizace s šátky
 - a. Rozdělíme žáky do dvou skupin. Jedna se přemístí do volného prostoru a každý její člen dostane šátek. Druhá skupina sedí v lavicích.
 - b. Hrajeme melodii písně, žáci s šátky volně tančí, improvizují. Po ukončení jim žáci v lavicích za odvalu zatleskají.

- c. Skupiny se vymění, na hudbu improvizuje druhá část třídy.
3. Hádání názvu písně
 - a. Žáci slyšeli melodii několikrát, typují, o čem by písnička mohla být. Můžeme jim napovědět: nakreslíme na tabuli stromy a koníka.
 4. Nácvik písně
 - a. Melodii už známe.
 - b. Pomocí nápodoby naučíme žáky text.
 - c. Společně si píseň několikrát zazpíváme.
 - d. Můžeme si znovu zatančit, tentokrát budeme při tanci zpívat.

Emi Emi H7 Emi

Až já po - je - du přes ten les,

5 G D7 G

jen ty mě, ko - nič - ku, pěk - ně nes;

9 Emi Ami C

stu - pej a stu - pej, je - nom ne - du - pej,

13 Emi Ami H7 Emi

vez mě, ko - nič - ku, kam ty chceš!

Obrázek 63: Píseň Až já pojedu přes ten les

(Šimanovský, Tichá 2013, s. 37)

12.5.2 Zpěv písně s doprovodem rytmických nástrojů

K doprovodu na rytmické nástroje vybereme písničku *Adámku náš*. Píseň je tematicky velice blízká žákům, protože její text vypráví o chlapci, kterému se nechce vstávat do školy. Je velice známá a jednoduchá. Předpokládáme, že ji žáci znají nebo se ji snadno naučí. Více času můžeme věnovat nácviku rytmického doprovodu, který tvoří dřívka, činelky, triangl a rytmické vajíčko.

Metodický postup:

1. Motivace – povídání

a. Vyprávíme žákům příběh o chlapci Adámkovi: *„Znám jednoho chlapce, který se jmenuje Adam. Maminka mu říká Adámku. A ten Adámek je takový lenivý, pohodlný, nepořádný a všude chodí pozdě. Večer, když má jít spát, tak se mu nechce. Hraje si ve svém pokojíčku a neposlouchá maminku. Ráno, když má naopak vstávat do školy, tak je moc unavený. Často neslyší ani drncivý zvuk budíku. Maminka na něj vždy volá: ‚Adámku náš? Copak děláš? Děti jdou do školy, tys ještě v posteli? Na nic nedbáš, na nic nedbáš!‘ Když Adámek konečně vyleze z postýlky, začne hledat boty, kabátek a kalhoty, protože je nepořádný a neví, kam si je večer dal.“*

b. Poté klademe žákům otázky k vyprávění:

i. Jaký je Adámek? (Je lenivý, pohodlný, nepořádný, chodí pozdě.)

ii. Proč se na něj maminka zlobí? (Protože neposlouchá a neuklízí si věci.)

iii. Jak by se mohl Adámek polepšit? (Poslouchal by maminku, chodil včas spát, uklízel si svoje oblečení a hračky.)

c. Když se žáci poučí z chování nepořádného Adámka, můžou se o něm naučit písničku.

2. Učení písně pomocí příběhu (vycházíme z příběhu v motivaci)

a. Zaspíváme žákům s klavírem text první sloky (viz příloha R), žáci hned opakují.

b. Stejným způsobem jim představíme druhou sloku, žáci opět opakují.

c. Zaspíváme celou písničku.

3. Naučíme se doprovod na rytmické nástroje (viz obrázek 65).

- a. Napíšeme na tabuli opěrná slova dřívek s jejich rytmickým vyjádřením (viz obrázek 64). Předvedeme žákům hru na nástroj. Pak hrajeme všichni společně.

Dřívka $\text{H } \frac{3}{4}$ KA - BĀ - TEK, KA - BĀ - TEK

Činelky $\text{H } \frac{3}{4}$ BUM vstá - vej, BUM vstá - vej

Triangl $\text{H } \frac{3}{4}$ A - dām - ku, vstá - vej CINK

Ryt. vajíčko $\text{H } \frac{3}{4}$ RAZ, DVA, TŘI, do ško - ly

Obrázek 64: Opěrná slova (píseň Adámku náš), podzim

- b. Když si rytmus zažijí, doprovodí dřívky písničku tak, že si opěrná slova recitují v duchu, hrají rytmus, učitel zpívá a hraje na klavír melodii písně.
- c. Žáci sami zpívají text písně a zároveň hrají na rytmické nástroje.
- d. Stejným způsobem se naučíme hrát na činelky. Poté rozdělíme skupinu na dvě poloviny, každá doprovodí říkadlo současně na jiný nástroj.
- e. Tímto způsobem přidáme i rytmické vajíčko. Je vhodné aktivitu rozdělit do několika vyučovacích hodin. V jedné hodině by se žáci měli naučit vždy doprovod jednoho nástroje.
- f. Vybranému žákovi svěříme hru na triangl.
- g. Pokud budou žáci schopni samostatně zpívat píseň a doprovodit ji současně po skupinách na všechny nástroje, mluvíme o závěrečné podobě tohoto cvičení. Pokud bude pro žáky obtížné zpívat a zároveň hrát na nástroje, můžeme využít variantu tzv. orchestru a sboru (část třídy hraje, část zpívá).

The image shows a musical score for the song "Adámku náš, podzim". It consists of two systems of staves. The first system includes a piano part with lyrics "A - dám - ku náš, co - pak dě - láš? Dě - ti jdou do ško - ly," and rhythmic accompaniment for Dřívka, Činěl, Triangl, and Ryt. vajíčko. The second system starts at measure 7 and includes a piano part with lyrics "tys ješ - tě v pos - te - li, na nic ne - dbáš, na nic ne - dbáš." and rhythmic accompaniment for Dřív., Čin., Trgl., and Vaj. The score is in 3/4 time and features various chords (D, G, A, D, A7) and rhythmic patterns.

Obrázek 65: Rytmičkový doprovod písně Adámku náš, podzim

12.5.3 „Popletené písničky“

Děti mají velice rády různé druhy hádanek a záhad. Proto jsem vytvořila tuto poslechovou aktivitu. Cílem žáků bude poznávat známé lidové písničky, které budou v upravené podobě. Činnost vyžaduje od žáků velkou pozornost a soustředěnost.

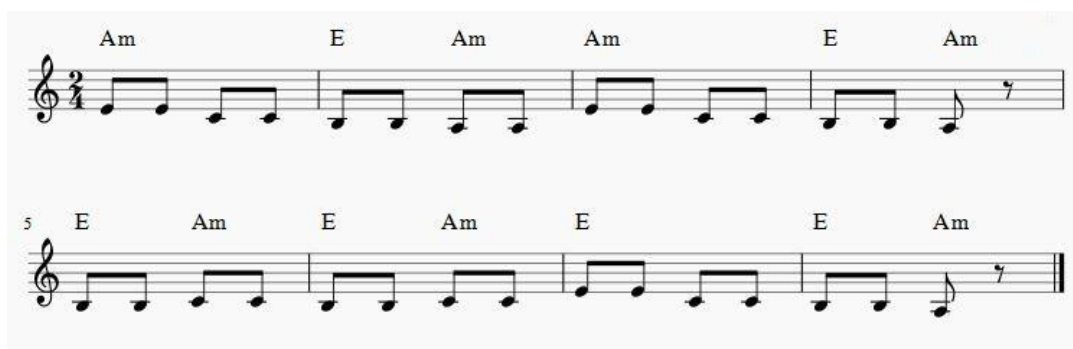
Míra obtížnosti závisí na tom, jak moc žáci písničky znají. Vybíráme jednoduché lidové písně, které mohou znát již z mateřské školy či předešlých ročníků ZŠ.

Aby nebyla aktivita zdlouhavá, volíme optimální počet písniček pět. Pro období podzimu jsou upraveny písně *To je zlaté posvícení*, *Měla babka*, *Jedna*,

dvě, *Honza jde, Pekla vdolky z bílé mouky, Už je to uděláno*. Texty písní navazují na téma podzimu – času odpočinku, posvícení, oslav.

Metodický postup:

1. Motivace: „*Děti, představte si, co se mi stalo. Večer jsem si připravila zpěvník s písničkami, který jsem chtěla vzít na hudební výchovu, ale nějaký šibalský skřítek ten zpěvník očaroval, vymazal některé notičky, některé vyměnil za pauzy, změnil rytmus u písniček, ... Já se ve svém zpěvníku teď nevyznám, nepoznám jednotlivé písničky. Pomůžete mi je rozpoznat? Je potřeba, abyste se pečlivě zaposlouchali do jednotlivých melodií, které budu hrát. Když písničky poznáte, můžeme si je správně zazpívat.*“
2. Žáci se dle pokynů pohodlně posadí, zavřou oči, aby se lépe soustředili na svůj sluch.
3. Zahrajeme na klavír první melodii (viz obrázek 66). Hrajeme pomalu, pokud je potřeba, několikrát zopakujeme. Žáci se během hry hlásí, nikdo název písně nevykřikuje!

Obrázek 66: Popletená písnička (To je zlaté posvícení), podzim

4. Když písničku poznají, ptáme se: „*V čem je tato písnička jiná od té klasické? Jak zní?*“ (zní velice smutně)
5. Společně si ji zazpíváme správně, jak má být (viz příloha S).
6. Tímto způsobem poznávají žáci i zbylé čtyři písně (viz obrázky 67 – 70).
 - a. U každého poslechu jim poradíme, aby měli úkol snazší:
 - i. Druhá ukázka: „*Této písničce skřítek pozměnil její krásnou melodii, poznáte písničku i tak?*“

The image shows a musical score for the song 'Měla babka' in 3/4 time. The key signature has two flats (B-flat and E-flat). The score consists of four staves of music. The first staff starts with a treble clef and a key signature of two flats. The chords are Es (E-flat major) and B7 (B-flat dominant seventh). The melody consists of quarter and eighth notes. The second staff starts at measure 5, the third at measure 9, and the fourth at measure 13. The piece ends with a double bar line.

Obrázek 67: Popletená písnička (Měla babka), podzim

ii. Třetí ukázka: „V této písničce přeházel notičky tak, že je melodie k nepoznání. Nebo ano, poznáte ji?“

The image shows a musical score for the song 'Jedna, dvě, Honza jde' in 2/4 time. The key signature has one flat (B-flat). The score consists of two staves of music. The first staff starts with a treble clef and a key signature of one flat. The chords are C (C major), F (F major), and G (G major). The melody consists of quarter and eighth notes. The second staff starts at measure 5, with a G7 (G dominant seventh) chord. The piece ends with a double bar line.

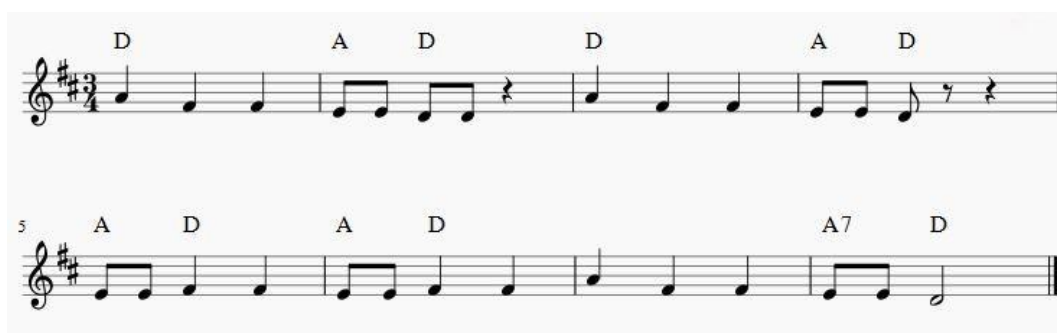
Obrázek 68: Popletená písnička (Jedna, dvě, Honza jde), podzim

iii. Čtvrtá ukázka: „U čtvrté písničky skřítek poznamenal, které noty mám hrát staccato (krátce) a které legato (vázaně). Líbí se vám tak písnička?“

Obrázek 69: Popletená písnička (Pekla vdolky), podzim

iv. Pátá ukázka: „U páté písničky se skřítkovi nelíbil rytmus, celý mi ho změnil. Poslouchejte tedy!“

Obrázek 70: Popletená písnička (To je zlaté posvícení), podzim

7. Na závěr se ptáme žáků, proč si myslí, že zrovna tyto písničky zpíváme na podzim. Co je navzájem spojuje s tímto obdobím? (Jsou to písně o podzimních plodinách, o posvícení a jídle).

12.5.4 Pohybový doprovod písně (průprava tance)

V rámci hudební výchovy rozvíjíme také pohybové dovednosti žáků. Můžeme jim přiblížit základní taneční kroky, docílit toho, aby získali k tanci kladný vztah. Tato aktivita je průpravným tanečním cvičením.

K období podzimu můžeme zařadit průpravu kvapíku – cval stranou. Kvapík je tanec v 2/4 taktu. Základem je přísunný krok stranou. Typické je prolínání dvojic.

K období podzimu volíme kvapík, protože je jedním z tanců, které se často spojují s lidovými zábavami a oslavami (dožínky, vinobraní). Vhodnou písní je *A já sám*.

Tradičním kvapíkovým prvkem prolínání dvojic podpoříme utužování kolektivu ve třídě. Dvojice se různě promísí, takže spolu nebudou tančit pouze dvojice původní, ale i nově náhodně vzniklé.

Metodický postup:

1. Motivace – povídání o oslavách a tanci, písmenková hádanka
 - a. Žáci vyprávějí o tom, co patří k lidovým zábavám a podzimním oslavám jako jsou dožínky, vinobraní, dočesná (radost, mnoho jídla a pití, tanec).
 - b. Sdělíme žákům, že se naučíme jednoduchý veselý taneček, který lidé tančili na slavnostech a zábavách. Název tance je necháme hádat: k tabuli přijde vybraný žák, učitel mu napíše prstem na záda písmeno *K*. Žák se snaží písmeno poznat. Když je úspěšný, učitel přepíše *K* na tabuli, přijde další. Tímto způsobem odkryjeme celý název tance (*K V A P Í K*).
 - c. Nejprve se naučíme novou písničku. Zahrajeme si na živou kapelu.
2. Učení písně pomocí rytmu
 - a. K doprovodu písně vytvoříme dvě rytmické figury (viz obrázek 71).
 - b. Na tabuli se napíše opěrná slova a grafické znázornění první rytmické figury pomocí trámečků a opory podle Z. Kodályho (*ty, ty, tá*).
 - i. Předvedeme žákům hru dlaňového bubínku s oporou Kodályho (*ty ty, ty, ty, ...*), žáci hned opakují.
 - ii. Podruhé říkáme opěrná slova (*tanečnice, tanečnice*), žáci opakují.
 - c. Po osvojení napíšeme na tabuli druhou figuru pro prstová dřívka.
 - i. Opět předvedeme, žáci opakují (*ty, ty, tá, ...; tanečník, tanečník*).

Dlaň. bubínek

Prst. dřívka

TY TY TY TY TY TY TY TY
 ta - neč - ni - ce, ta - neč - ni - ce
 TY TY TÁ TY TY TÁ
 ta - neč - ník, ta - neč - ník

Obrázek 71: Rytmické figury, doprovod živé kapely

- d. Rozdělíme třídu na dvě poloviny, každá má svůj nástroj (dlaňový bubínek nebo prstová dřívka).
- e. Dle pokynů hrají současně, opěrná slova si říkají v duchu.
- f. Hru žáků doprovodíme melodií písně *A já sám* na klavír (viz obrázek 72). Ptáme se jich, zda se rytmus melodie shoduje s rytmem jejich hry na ruční nástroje (shoduje, obojí je ve 2/4 taktu).
- g. Nakonec přidáme jednoduchý text, který se naučíme nápodobou.
- h. Třídu rozdělíme na třetiny: první hraje na dlaňový bubínek, druhá na prstová dřívka, třetí zpívá. Učitel je doprovodí na klavír.

A já sám

A E7 ¹A ²A

A já sám, dyc - ky sám, svý ko - nič - ky o - kší - ru - ju, o - sed - lám.

6 E7 A E7 A

Svý ko - nič - ky o - kší - ru - ju, svou pa - nen - ku po - mi - lu - ju,

10 E7 A

a já sám, dyc - ky sám, svý ko - nič - ky o - sed - lám.

Obrázek 72: Píseň A já sám

(Šimanovský, Tichá 2013, s. 33)

3. Učení pohybu

- a. Žáci stojí v prostoru třídy (v tělocvičně,...), jsou rozděleni do dvojic chlapec – dívka. Stojí v kruhu dle schématu (viz obrázek 73): Chlapci zády do kruhu, dívky proti nim. Drží se za ruce.
- b. Na první dobu vykročují cvalem stranou (chlapci L, dívky P):

8 dob *A já sám, dycky sám, svý koničky okšíruju,*

Cval stranou (viz schéma 1),

8 dob *a já sám, dycky sám, svý koničky osedlám.*

cval stranou
v protisměru (viz schéma 2),

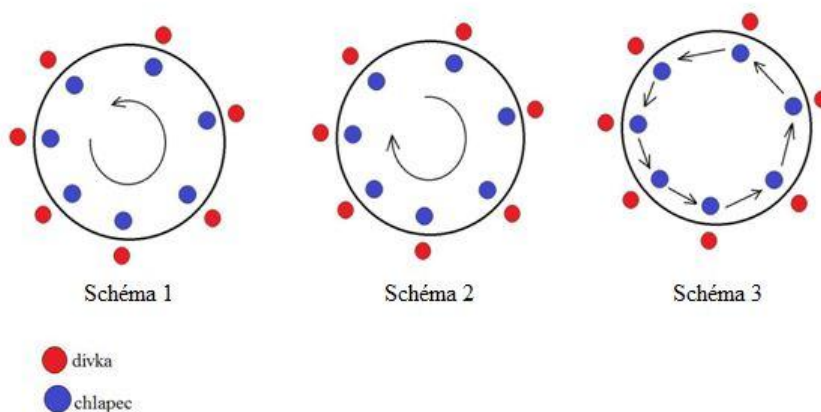
8 dob *Svý koničky okšíruju, svou panenku pomiluju,*

poskoky na místě, točí se dokola, ruce v bok,

8 dob *a já sám, dycky sám, svý koničky osedlám.*

dívky stojí na místě, ruce v bok; chlapci se přemístí cvalem vlevo k další dívce (viz schéma 3).

- c. Píseň se zpívá a tančí od začátku.

Obrázek 73: Schéma tance (průprava kvapíku), podzim

12.6 Podzim – Využití poslechové skladby ve výuce HV

V práci se několikrát zmiňujeme o podzimních oslavách (o vinobraní, dočasné atd.), ke kterým neodmyslitelně patřil i zpěv a tanec. K podzimní poslechové aktivitě jsem vybrala skladbu Lašské tance od Leoše Janáčka, část Pilky.

Leoš Janáček je dodnes považován za světového hudebního velikána všech dob. Jeho dílo se vyznačuje zejména specifickou melodikou, která vychází z moravských lidových písní, tedy písní pocházejících z jeho rodného kraje. Leoš Janáček byl známým sběratelem a folkloristou, studoval ruskou lidovou hudbu. Nechal se inspirovat dílem Slovánské tance od Antonína Dvořáka a zkomponoval skladbu Lašské tance. Jednou z nejznámějších částí jsou Pilky, které vycházejí ze základní melodie lidové písně *Už ty pilky dořezaly*.

Metodický postup:

1. Motivace – učení nové písně prostřednictvím pohybu

- a. Naučíme žáky mechanicky pohybové ztvárnění písně na hlasité počítání:

První část (1. sloka)

4 doby ruce překřížíme před tělem, pravou rukou naznačujeme pohyb pily (řežeme dřevěný špalek),

4 doby ruce předpažíme skrčmo poníž, točíme zápěstím („meleme, meleme“),

2 doby předpažíme poníž L ruku, dlaň otevřeme směrem vzhůru, P ruku uzavřeme v pěst, udeříme do L dlaně (jako kladivem na kovadlinu),

2 doby vyměníme ruce,

4 dob ruce spojíme nad hlavou (vytvoříme stříšku), kýveme se zprava doleva.

- b. Když si pohyb osvojí, doprovodíme ho textem, dvakrát zopakujeme.

*Už ty pilky dořezaly,
už ty mlynky domlely,
už sedlaci
vymlatili,
maju prazdne stodoly.*

- c. Žáci se naučí pohybové ztvárnění 2. části, také nejprve na počítání:

Druhá část (2. sloka)

4 doby ruce v bok, poskakujeme na místě,
4 doby necháme ruce v bok, točíme se dokola,
2 doby dlaně k sobě, položíme si na ně hlavu nad P
 ramenem (podřímujeme),
2 doby dáme dlaně k sobě, položíme si na ně hlavu nad L
 ramenem,
4 dob ruce spojíme nad hlavou (vytvoříme stříšku), dřep
 (schováváme se před bouřkou).

- d. Opět doplníme textem.

*Jura enem poskakuje,
Hanka se zas jen točí,
muzikanti
podřímují,
hrom ať do nich uhodí!*

- e. V závěrečné podobě žáci zpívají, ztvárňují píseň pohybem, doprovodíme je na klavír (viz příloha T).

2. Další hodinu zpěv písničky s pohybem zopakujeme.

3. Poslech

- a. Motivace: „*Děti, pustím vám skladbu hudebního skladatele Leoše Janáčka. Leoš Janáček byl u nás i ve světě velmi známý. Žil téměř před sto lety. Měl moc rád lidové písničky, sbíral je a nechal se jimi inspirovat v psaní svých skladeb. Co znamená cizí slovo inspirace?*“ (inspirace je nějaký nápad, myšlenka, díky které

vymyslíme něco nového; nadšení do něčeho) „*Pochopíme to lépe na příkladu. Leoš Janáček se nechal ve své skladbě inspirovat známou lidovou písničkou, poznáte kterou? Když budete pozorně poslouchat, úkol bude jednoduchý.*“

- b. Pustíme žákům část Pilky ze skladby Lašské tance. Bez přerušení si ukázkou poslechnou. Pustíme ji znovu, pokud poznají známý motiv, hlásí se.
 - c. Přemístí se do prostoru ve třídě, pustíme jim skladbu ještě jednou. Když uslyší známý motivek, doprovodí ho naučeným pohybem, když ho neslyší, udělají dřep a pozorně poslouchají.
4. Povídání a otázky
- a. Vyprávíme žákům, jak to chodívalo v dřívějších dobách na podzim, čím bylo toto období pro lidi významné.
 - b. Otázka: „*Myslíte si, že je to skladba veselá nebo smutná? Mohla by se hrát na oslavách k příležitosti sklizně? Mohli by na ni lidé tančit?*“
5. Po nějakém čase pustíme žákům skladbu znovu jako hádanku, žáci vzpomínají na název, jméno autora.

13 Zima

Zima je posledním, čtvrtým ročním obdobím našeho kalendářního roku. Obecně můžeme zimu charakterizovat jako období s nejnižšími teplotami a nejkratšími dny celého roku.

Astronomové datují začátek zimy na 21. prosince, den zimního slunovratu a loučí se s ní kolem 21. března na jarní rovnodennost. Dle meteorologů se zimou nazývá období tří měsíců prosince, ledna a února.

Už od pradávna lidé považovali za započetí zimy začátek listopadu a svátky Všech svatých. Příchod zimy si často spojovali s magickým světem a s otázkami života a smrti. Mnozí lidé činili pokání – sčítali své chyby a prohřešky, zpytovali svědomí za celý uplynulý rok. Zimní období bylo považováno za epochu sebeukáznění a přípravu na významné křesťanské svátky roku.

Dobu příprav nazýváme adventem. Jsou to čtyři týdny před Vánoci. Věřící se chystali na oslavu narození Krista. Dodržovali půst, chodili na mše a zpívali písně. Adventní doba je pohyblivá. Začíná nedělí nejbliže svátku svatého Ondřeje a končí půlnocí 24. prosince. Může tedy trvat 22 až 28 dní. Poslední adventní neděle může vyjít přímo na Štědrý den.

Tato doba přináší své každoroční zvyklosti a rituály, které jsou často spojeny se jmény světců.

Významným a velmi rozšířeným zvykem, který se provádí již 150 let, je zapalování svící na adventním věnci. Kruhový věnec symbolizuje vítězství a věčnost Ježíše Krista. Každá svíce náleží jedné adventní neděli. Lidé je postupně zapalují, připravují se na příchod Vánoc a čerpají přicházející vánoční atmosféru. Podle církevních předpisů by měly být svíce fialové. V dnešní době se objevují různé barvy dle módních trendů či oblíbenosti.

Milovanou zvyklostí dětí je používání adventního kalendáře. Ten je rozdělen na 24 dílků. Děti je od 1. prosince různým způsobem odebírají či ujídají a snáze kontrolují počet dní do přicházejících Vánoc.

4. prosince náleží svátku svaté Barbory. Legenda vypráví o dívce Barboře, která se i přes zákaz svého otce přidala ke křesťanské víře. Ten se s tím nedokázal smířit a vlastnoručně jí utál hlavu. Při cestě na popraviště Barbora utrhla větévku,

kteřá uprostřed zimy rozkvetla. Vyprávění je základem známého lidového zvyku – nezadané dívky dodnes trhají větvičky třešně a dávají je do vázy. Které dívce rozkvetou, do roka se vdá. Dříve v tento den chodily ženy zakřyté prostěradly po vsích a obdarovávaly hodné děti sladkostmi, zlobivým hrozily metličkou.

6. prosince slaví svátek Mikuláš. Významný nositel tohoto jména byl biskup pocházející z území dnešního Turecka. Byl známý svou dobrotivostí a štědrostí. Legenda se přetvořila v lidový zvyk, kdy postava Mikuláše se svou družinou dalších masek v předvečer svátku obcházel ves a naděloval dětem výslužku dle zásluh – za dobré chování ovoce, sladkosti a za špatné brambory, řepu a uhlí. Děti musely Mikuláši zarecitovat modlitbičku. V průběhu let některé postavy vymizely, dnes doprovází Mikuláše čerti a andělé.

S vrcholícím adventem přicházejí slavnostní dny Vánoc, kdy křesťané oslavují narození Ježíše Krista. Dle dávných vyprávění vstoupil do lůna Panny Marie Duch svatý, daroval jí dítě, Syna Božího, který se měl stát spasitelem všech křesťanů. Marie ho vychovávala s Josefem, kterému byla zaslíbena, v chlévě mezi zvířaty. Král Herodes, který se o budoucím mesiáši dozvěděl, přikázal jeho smrt. Marie s Josefem a Ježíšem proto uprchli do Egypta. Tento příběh se stal symbolem lásky k bližnímu, útěchy a naděje dnů budoucích.

Na Štědrý den 24. 12. současně oslavujeme památku prvních lidí stvořených Bohem – Adama a Evy. Zároveň je uctívána štědrost Boha Otce, proto ho nazýváme Štědrým dnem.

Božímu hodu vánočnímu náleží datum 25. 12. Tehdy vzpomínáme na narození Ježíše Krista v Betlémě. Pořádají se mše, lidé tráví čas s přáteli a rodinou.

Druhý svátek vánoční 26. 12. je zasvěcen svatému Štěpánovi. To byl kazatel, který předurčil příchod spasitele. Za svá hlásání byl ukamenován. Dříve v tento den chodili po vsích koledníci, zpívali koledy a dostávali nadílku.

Vánočním svátkům náleží mnoho symbolů. Mezi nejvýznamnější patří Betlém. Stavění Betlémů má velmi starou tradici. Symbolizuje místo narození Ježíše Krista – spasitele, přínosce lásky, pravdy a spravedlnosti.

Dalším symbolem je vánoční stromek. Nevíme, kde je původ stromku zakořeněn. Lidé se domnívají, že jeho stále zelená barva symbolizuje věčný život,

rozložení jeho částí, kmenu pod zemí a koruny sahající vysoko k nebi, naznačuje spojení Pekla, Očistce a Nebe. První vánoční strom se u nás objevil v počátku 19. století. Nejprve se začal vyskytovat v domovech šlechty, později i u venkovanů. Stará legenda praví o opatu Kolumbánovi, který na území dnešní Francie šířil vyprávění o narození Ježíše Krista. Místní nevěřící obyvatelé zde uctívali starobylý jehličnan. Kolumbán strom ozdobil a rozsvítil. Lidé okouzlení tou krásou přicházeli a poslouchali jeho kázání. Zvyk zdobení vánočního stromu se postupně rozšířil do celého světa.

Jiným symbolem je jmelí. Je to cizopasná rostlina, která přežívá na stromech. Zatímco ony opadávají, jmelí je stále zelené. Jeho plody připomínají perly. Z těchto důvodů bylo od pradávna považováno za kouzelnou rostlinu. Lidé ho na Vánoce zavěšují ke stropu, aby přineslo do domu štěstí, lásku, plodnost a chránilo rodinu proti zlým duchům.

Dále jmenujme rybu, kapra. Pro většinu rodin je neodmyslitelnou částí štědrovečerní večeře. Narození Ježíše bylo datováno na rozhraní dvou epoch, ryby a skopce. Proto je Ježíš zobrazován někdy jako ryba nebo beránek.

Oblíbeným zvykem zejména pro děti je rozdávání dárků. To se vyvinulo z legendy o Ježíšovi. Když se Panně Marii narodil do chudých jesliček v chlévě, mnoho lidí přicházelo a obohacovalo rodinu potřebnými dary. Proto si dnes dáváme dárky pod stromeček. Děti věří, že jim je nosí Ježíšek, dospělí ovšem vědí své. Lidé mohou díky této příležitosti udělat radost svým blízkým, překvapit je, dát najevo svou lásku a úctu.

K Vánocům patří pečení cukroví a vánoček, zpěv koled, provádění rituálů jako pouštění lodiček, rozkrajování jablíčka, házení papučí atd.

Vánoční čas je ukončen 6. ledna, ve svátek Tří králů. To byli poslové krále Heroda, kteří se přišli do Betléma poklonit Ježíši. Dodnes tři postavy oblečené do bílých rouch s korunami obcházejí domy, zpívají koledy a posvěcenou křídou píší na dveře K + M + B (Kašpar, Melichar, Baltazar). Tímto aktem je teprve ukončen starý rok a přivítána nová epocha.

13.1 Zima – Využití hádanek ve výuce HV

K vytvoření této aktivity jsme vybrali pět hádanek, které můžeme logicky přiřadit k tématu zimy, zimních radovánek a vánočních svátků.

1. *Čtyři rohy, žádné nohy, jenom břicho veliké. (Peřina)*
2. *Mladá je velká, stará je malá. (Svíčka)*
3. *Přišel k nám bílý vůl, vypil vody plný důl. (Mráz)*
4. *Přišel k nám bílý kuň, zalehl nám celý dvůr. (Sníh)*
5. *Čtyři nožky, dva trnožky, v létě leží, v zimě běží. (Sáně)*

Jednotlivé texty hádanek a odpovědi jsou upraveny do příslušného rytmu pro potřeby výuky. Aktivitu lze s žáky provádět pouze za předpokladu, že znají a zvládají rytmická cvičení jako je hra na tělo, hra na ozvěnu, rytmické rondo a hra na otázku a odpověď.

Metodický postup:

1. Motivace – Diskusní kroužek, narativní pantomima
 - a. S žáky vytvoříme diskusní kroužek. Povídáme si o zimních sportech, hrách a radovánkách. Ptáme se, jaké sporty či jiné aktivity dělají v zimě (lyžují, sáňkují, stavějí sněhuláky a iglú). Každý žák seznámí ostatní se svým neoblíbenějším zimním sportem.
 - b. Na diskusní kroužek navážeme metodou dramatické výchovy – narativní pantomimou. Žáci se volně pohybují v prostoru třídy, vyprávíme příběh jednoho zimního dne (viz příloha U), žáci na něj reagují pantomimou. Používáme hodně dějových sloves, vyprávíme pomalu.
2. Představíme žákům postupně všechny hádanky, které můžeme doplnit i dramatickým ztvárněním. Necháme je hádat správné odpovědi.
3. Na tabuli je připravená první hádanka s odpovědí ve verzi, která je upravená pro hru na otázku a odpověď s příslušným rytmem. Hádanka je zaznamenána pomocí not a prostřednictvím opory TY-TY-TY-TY-TÁ-TÁ

podle Z. Kodályho. Slabice TY náleží osminová nota a slabice TÁ čtvrt'ová nota (viz obrázek 74 – 78).

4. Rytmicky předneseme a vytleskáme první hádanku (otázku), žáci hned naváží a zopakují ozvěnou.
5. Stejným způsobem předvedeme její odpověď, žáci hrou na ozvěnu zopakují.
6. Předneseme rytmizovanou hádanku (otázku) a žáci rytmicky odpovídají.
7. Tímto způsobem se naučíme všech pět hádanek.
8. Závěrečná podoba tohoto cvičení ve formě hry na otázku a odpověď bude nejobtížnější. Každý žák dostane jinou otázku a reaguje samostatně.
 - a. Určíme pořadí žáků ve třídě.
 - b. Rytmicky předneseme a vytleskáme jednu z hádanek, žák, který je na řadě, vytleská a přednese její odpověď, hned navazuje.
 - c. Stejným způsobem předneseme jinou hádanku, druhý žák v pořadí na ní odpoví atd.
9. Hru lze provést v dalších variacích. Jednu z nich nazveme had: Tleskáme metrum, žáci tvoří hada tím způsobem, že jeden položí hádanku (otázku), druhý odpoví, třetí položí jinou hádanku, čtvrtý odpoví atd.

1. hádanka:

Čty - ři ro - hy, žád - né no - hy, je - nom bři - cho ve - li - ké.
 TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TÁ

odpověď:

Na to já ti od - po - vím: Je to pe - ři - na.
 TY TY TY TY TY TY TÁ TÁ TÁ TY TY TÁ

Obrázek 74: Hádanka 1, zima

2. hádanka:

Mla - dá je ve - li - ká, sta - rá je ma - lin - ká.
 TY TY TÁ TY TY TÁ TY TY TÁ TY TY TÁ TY TY TÁ

odpověď:

Na to já ti od - po - vím: Je to svíč - ka.
 TY TY TY TY TY TY TÁ TÁ TÁ TÁ TY TY TÁ TÁ

Obrázek 75: Hádanka 2, zima

3. hádanka:

Při - šel k nám bí - lý vůl, vy - pil vo - dy pl - ný důl.
 TY TY TÁ TY TY TÁ TY TY TY TY TY TY TÁ TY TY TÁ

odpověď:

Na to já ti od - po - vím: Je to pře - ce mráz.
 TY TY TY TY TY TY TÁ TÁ TY TY TÁ TY TY TÁ

Obrázek 76: Hádanka 3, zima

4. hádanka:

Při - šel k nám bí - lý kůň, za - le - hl nám ce - lý dvůr.
 TY TY TÁ TY TY TÁ TY TY TY TY TY TY TÁ TY TY TÁ

odpověď:

Na to já ti od - po - vím: Je to pře - ce sněh.
 TY TY TY TY TY TY TÁ TÁ TY TY TÁ TY TY TÁ

Obrázek 77: Hádanka 4, zima

5. hádanka:

Čty - ři rož - ky, dvě tr - nož - ky, v lé - tě le - ží, v zi - mě bě - ží.
 TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY TY

odpověď:

Na to já ti od - po - vím: Jsou to sá - ně.
 TY TY TY TY TY TY TÁ TÁ TÁ TÁ TÁ

Obrázek 78: Hádanka 5, zima

13.2 Zima – Využití pranostik ve výuce HV

K období zimy jsme vybrali tři pranostiky, které se pojí ke třem zimním měsícům. Seznamují žáky s počasím a přírodními jevy tohoto období.

1. Na svatou Barborku měj sáně na dvorku. (prosinec)

Barbora slaví svátek 4. 12. Na začátku prosince už bývá velká zima, mrzne, padá sníh. Proto je nejvyšší čas, aby si děti připravily svoje sánky, boby a lyže na přicházející zimu a blížící se zimní radovánky.

2. Ryje krtek v lednu, končí zima v květnu. (leden)

Krtek je zvíře, které přes zimu nespí. Pouze přečkává ve své noře se spoustou zimních zásob, které si nadělal na podzim. Když je krtek viděn v lednu venku, znamená to, že je zima mírná, ale tím pádem se protáhne až do jara.

3. Na Matěje rampouchy, úrodný rok na mouchy. (únor)

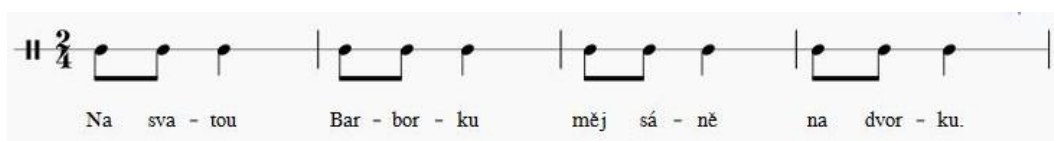
Pranostika o Matějovi náleží datu 24. 2. a říká, že pokud je v tento den mnoho rampouchů, bude následující rok hodně much.

Ze tří zvolených pranostik vytvoříme jedno říkadlo, které doplníme dramaturgií. Pro žáky to bude příjemná aktivita, kdy mohou vyjít z lavic a protáhnout se. Zároveň si díky pohybovému vyjádření pranostiky lépe osvojí, podpoříme rozvoj hrubé a jemné motoriky a spolupráci levé a pravé mozkové hemisféry.

Před touto aktivitou počítáme s tím, že žáci ovládají rytmická cvičení představená v kapitole *Hry pro rozvoj rytmických dovedností*. Využijeme zejména hru na ozvěnu.

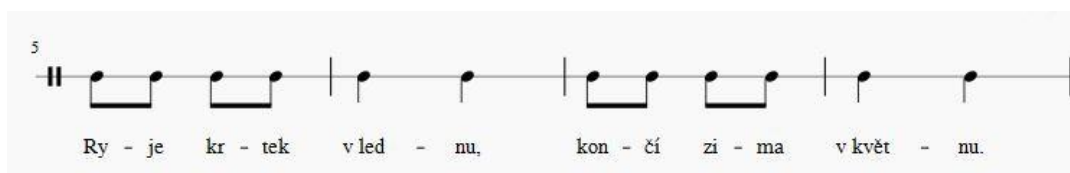
Metodický postup:

1. Motivace – diskusní kroužek, hra
 - a. Povídáme si se žáky o zimním počasí (je chladno, mrzne, sněží, je zataženo nebo svítí slunce, ale nehřeje jako v létě, atd.).
 - b. Na povídání navážeme lidovou hrou Hvězdičky na obloze (viz příloha V).
2. Seznámíme žáky se zvolenými zimními pranostikami. Ty mohou být napsané na tabuli. Společně si je přečteme a vysvětlíme jejich význam.
3. Jednotlivé pranostiky se žáci naučí formou hry na ozvěnu.
 - a. Rytmicky předneseme a vytleskáme první pranostiku (viz obrázek 79), žáci hned opakují.

Obrázek 79: Pranostika 1, zima

- b. Můžeme zopakovat i s obměnami hry na ozvěnu (s pleskáním, dupáním) nebo s různými modulacemi hlasu (říkáme hrozivě, jemným hláskem, jako medvěd, jako přísná paní učitelka atd.). Poté jeden vybraný žák přednese, ostatní opakují.
 - c. Stejným způsobem se žáci naučí i druhou pranostiku (viz obrázek 80).

Obrázek 80: Pranostika 2, zima

- d. Poté spojíme první a druhou pranostiku do jednoho celku.

- e. Naučíme žáky třetí pranostiku opět stejným způsobem (viz obrázek 81).

9
Na Ma - tě - je ram - pou - chy, ú - rod - ný rok na mou - chy.

Obrázek 81: Pranostika 3, zima

- f. Spojíme dohromady všechny tři pranostiky v jedno říkadlo (viz obrázek 82).

2/4
Na sva - tou Bar - bor - ku měj sá - ně na dvor - ku.

5
Ry - je kr - tek v led - nu, kon - čí zi - ma v květ - nu.

9
Na Ma - tě - je ram - pou - chy, ú - rod - ný rok na mou - chy.

Obrázek 82: Pranostiky (celé cvičení), zima

4. Po osvojení říkadla naučíme žáky pohybové ztvárnění. Můžeme se společně přemístit do prostoru na koberci. Vhodné je postavení do kruhu. Nebo mohou žáci zůstat stát u svých lavic. Zvolený pohybový doprovod není příliš prostorově náročný. Pokud chceme, můžeme tuto část aktivity využít v tělesné výchově v rámci podpory mezipředmětových vztahů.
 - a. Předvedeme žákům pohybové ztvárnění první pranostiky, které doprovodíme ústním projevem, hned opakují. Provedeme dvakrát.
 - b. Stejným způsobem je naučíme pohyb druhé pranostiky.
 - c. Spojíme první a druhou pranostiku dohromady.
 - d. Doplníme třetí pranostiku opět shodným postupem.
 - e. Nakonec spojíme všechny tři dohromady.
5. Pro upevnění můžeme několikrát zopakovat. Nebo můžeme dát prostor pro dobrovolné předvedení jednotlivým žákům či skupinkám.

Dramatické ztvárnění:

<i>Na svatou Barborku</i>	Naznačíme pohyb nasazování si čepice (2 doby), zavazování si šály (2 doby).
<i>měj sáně na dvorku.</i>	Provedeme vlnivý pohyb P rukou před tělem zprava doleva, prsty jsou v prodloužení paže (naznačíme sjezd sání z kopce dolů), provedeme to samé L rukou.
<i>Ryje krtek v lednu,</i>	Provádíme dřep, u toho naznačujeme rukama hrabání do stran (jako krtek v hlíně).
<i>končí zima v květnu.</i>	Zůstaneme ve dřepu, ruce pomalu zvedáme nad hlavu, rozevřeme dlaně (jako kvítek květiny).
<i>Na Matěje rampouchy,</i>	Zvedáme se ze dřepu, vzpažíme ruce (představujeme veliký špičatý rampouch).
<i>úrodný rok na mouchy.</i>	Vytleskáme osminové hodnoty not, přitom pohybujeme rukama před sebou v prostoru (jako když chytáme mouchy).

13.3 Zima – Využití přísloví a pořekadel ve výuce HV

Zima je roční období, které nás nutí k přemýšlení. Starý rok končí, nový začíná. Lidé často v duchu přemítají své skutky, chování, chyby uplynulého roku. Dříve se tomuto jevu říkalo pokání.

K zimnímu období jsme vybrali čtyři přísloví, která souvisejí s pokáním, životními radami, polepšením se.

1. Jak si usteleš, tak si lehneš.

Žáci sami pochopí, že přísloví nevypráví o stlaní postelí. Říká nám, že bychom se měli lépe rozmýšlet nad svým chováním. Každý čin nese své důsledky.

2. *Kuře chce být moudřejší než slepice.*

Vztah kuřete a slepice naznačuje paralelu mezi vztahem dítěte a dospělého. Dospělý je starší, zkušenější. Dítě by se od něho mělo chtít učit, nechat si poradit, být pokorné a naslouchavé.

3. *Starého psa novým kouskům nenaučíš.*

Znamé přísloví se objevuje v písni populárního českého country zpěváka. Sděluje nám, že starší lidé se těžko učí nové věci a přeučují své zvyklosti a návyky (například babička se nenaučí pracovat na počítači, nevyzná se v ruchu velkoměsta). Proto jsme ke starším ohleduplní.

4. *Co sám nechceš, nečiň druhému.*

Význam přísloví je jednoznačný. Necháme žáky se nad ním zamyslet.

Ke každému přísloví je vytvořen krátký hudební motivek, který je doplněn o dramatické ztvárnění. Pomocí této hudební aktivity budeme u žáků rozvíjet hrubou a jemnou motoriku, spolupráci levé a pravé mozkové hemisféry, paměť. Díky pohybu si tato přísloví lépe osvojí, ocení pohybovou složku cvičení, při níž mohou opustit lavice a protáhnout se.

Metodický postup:

1. Motivace – aktivita (k podpoře utužení kolektivu a soustředěnosti)
 - a. Připravíme se na aktivitu Vysypávání chodníků (viz příloha W).
Žáci se díky ní zklidní, soustředí, připraví se na práci s konkrétními příslovími a stmelí se kolektiv třídy.
2. Seznámíme žáky se všemi příslovími. Budeme si povídat o jejich významu a souvislosti s jejich životy.
3. Jednotlivá přísloví a hudební motivy se naučíme formou nápodoby (viz obrázek 83).
 - a. Předneseme první přísloví, zároveň vytleskáme jeho rytmus. Žáci formou hry na ozvěnu opakují.
 - b. Seznámíme je s příslušným hudebním motivem. Zahrajeme na klavír jeho melodii a zazpíváme. Žáci následně opakují.

- c. Předvedeme pohybové ztvárnění přísloví doplněné zpěvem, žáci hned opakují.
 - d. Tímto způsobem je naučíme i ostatní přísloví. Je vhodné aktivitu rozdělit do čtyř vyučovacích hodin a každou hodinu se naučit jedno přísloví. Během výuky naučená přísloví několikrát opakujeme pro snadnější upevnění.
4. Závěrečná podoba cvičení bude vypadat tak, že zahrajeme libovolný motiv jako předehru, žáci okamžitě reagují zpěvem a pohybovým ztvárněním daného přísloví.
 5. Cvičení můžeme provádět v několika variacích. Například mohou předvádět pouze jednotlivci nebo skupinky žáků.

Em B Em

Jak si u - ste - leš, tak si leh - neš.

5 Em B Em B Em

Ku - ře chce být moud - řej - ší než sle - pi - ce.

10 Em Am Em B₃ Em

Sta - ré - ho psa no - vým kous - kům ne - na - u - číš.

14 Em B Em

Co sám ne - chceš, ne - číš dru - hé - mu.

Obrázek 83: Přísloví a pořekadla, zima

Pohybový doprovod:

Jak si usteleš, tak si lehneš.

Složíme si ruce pod P ucho (*jak si usteleš*), složíme je pod L ucho (*tak si lehneš*).

Kuře chce být moudřejší než slepice.

Dřep, uděláme si křídélka (*kuře chce být*), pohyb do stoje spatného, křídélka si necháme (*moudřejší než slepice*).

Starého psa novým kouskům nenaučíš.

Pomocí ukazováků a prostředníků si vytvoříme ouška, kýveme trupem zprava doleva.

Co sám nechceš, nečiň druhému.

Ruce v bok, vrtíme hlavou zprava doleva („ne, ne“).

13.4 Zima – Využití říkadla ve výuce HV

Vybrali jsme dvě zimní říkadla, která spojíme do jednoho celku. Celé říkadlo se zabývá tématem zimních her a radovánek, které jsou žákům v tomto věku velice blízké.

Zima, zima už je tady,

radosti je plno všady.

Postavíme sněhuláky,

bambulaté pajduláky.

Zima je, zima je,

každý se raduje.

Padá sníh, padá sníh,

už jedeme na saních.

Říkadlo doprovodíme čtyřmi rytmickými nástroji, které se hodí k Vánocům a zimě. Použijeme dřívka udávající pravidelný rytmus, oblíbené

rolničky a tzv. koníčky (dřevěný blok rourkový, dvojitý), které v nás probouzejí představu zimní krajiny a koňských kopyt běžících čerstvým sněhem. Posledním nástrojem jsou činelky, které mají těžší part. Žáky čeká náročný úkol udržení pravidelného rytmu pomocí opěrných slov.

Díky činnosti zdokonalíme dovednost rytmu, naučíme se správně hrát na rytmické nástroje nebo se i s novými nástroji seznámíme. Zároveň je aktivita průpravným cvičením pro zpěv písně s doprovodem rytmických nástrojů. Současně se naučíme nové zimní říkadlo.

Metodický postup:

1. Motivace – Hra „Koulovaná“

- a. Žáky rozdělíme na dvě homogenní skupiny, každou ještě na dvě poloviny. Nejprve se s dívkami přesuneme do volného prostoru třídy. V polovině uděláme pomocí provázku nebo švihadla dělicí čáru. Každé skupině dáme stejný počet papírových koulí (např. pro 10 dětí v poli – 30 koulí). Družstva soutěží proti sobě.

Pravidla hry: Úkolem skupiny je naházet co nejvíce papírových („sněhových“) koulí na druhou stranu hřiště („zahrady“). Každý může v jednu chvíli držet v ruce pouze jednu kouli. Po minutě hru zastavíme, v tu chvíli se žáci nesmějí koulí dotknout. Vítězné družstvo je to, které má na svém hřišti méně koulí. Kvůli menšímu prostoru třídy dbáme na bezpečnost. Soutěž je možné provést v tělocvičně, na začátku HV na ni jen odkážeme.

Vítězné družstvo si vybere oblíbenou zimní písničku, kterou jim druhé zazpívá.

- b. Dívky se vrátí do lavic, soutěží chlapci.

2. Seznámíme žáky se zvoleným říkadlem, které je předepsané na tabuli. Společně si ho přečteme. Nyní nastává možnost několika variant dalšího postupu.

- a. Každý žák dostane říkadlo okopírované na listu papíru.
- b. Žáci si říkadlo samostatně přepíší do sešitu. V rámci mezipředmětových vztahů tak zapojíme přepis z českého jazyka.

3. Učení říkadla můžeme pojmut také několika způsoby.
 - a. Rozdělíme žáky do skupin po třech až čtyřech. Říkadlo se naučí společně ve skupině. Následně se každé seskupení představí se svým přednesem před tabulí.
 - b. Zadáme žákům naučení říkadla nazpaměť jako domácí úkol.
 - c. Naučíme žáky říkadlo frontální metodou v hodině, formou hry na ozvěnu. Postupujeme po částech.
 - i. Předneseme a rytmicky vytleskáme první část, žáci hned opakují.
 - ii. Stejným způsobem se žáci naučí i druhou část.
 - iii. Spojíme první a druhou část do jednoho celku.
 - iv. Naučíme žáky třetí i čtvrtou část opět stejným způsobem.
 - v. Spojíme celé říkadlo dohromady.
 - vi. Pro snazší upevnění můžeme opakovat říkadlo s obměnami hry na ozvěnu (pleskání, dupání) nebo s různými modulacemi hlasu.
4. Po osvojení říkadla se naučíme doprovod na rytmické nástroje (viz obrázek 85).
 - a. Napíšeme na tabuli opěrná slova dřívek s jejich rytmickým vyjádřením (viz obrázek 84). Názorně předvedeme jejich rytmickou figuru, žáci opakují. Pokud nemáme dostatek nástrojů, můžeme využít variantu vlastního těla (například místo dřívek si uděláme prstová dřívka atd.) nebo si nástroje vyrobíme sami.

Dřívka $\text{H } \frac{2}{4}$ SNĚ - HU - LÁ - CI SNĚ - HU - LÁ - CI

Rolničky $\text{H } \frac{2}{4}$ ZI - MA JE - ZI - MA JE

Koničky $\text{H } \frac{2}{4}$ SÁ - NĚ SÁ - NĚ

Činelky $\text{H } \frac{2}{4}$ bu - de zí - ma, bu - de MRÁZ

Obrázek 84: Opěrná slova (zrytmizované říkadlo), zima

- b. Když si žáci rytmus zažijí, doprovodí hrou na dřívka celé říkadlo tak, že opěrná slova recitují v duchu, hrají rytmus, učitel hraje s nimi, přednáší říkadlo nahlas.
- c. Žáci sami přednesou rytmické říkadlo a doprovodí se na nástroje.
- d. Stejným způsobem se naučí hrát na rolničky. Poté rozdělíme skupinu na dvě poloviny, každá doprovodí říkadlo současně na jiný nástroj.
- e. Tímto způsobem přidáme i tzv. koničky a činelky. Je vhodné aktivitu rozdělit do několika vyučovacích hodin. V jedné hodině by se měli žáci naučit vždy doprovod jednoho nástroje.
- f. Pokud budou schopni samostatně přednést říkadlo a doprovodit ho současně po skupinách na všechny nástroje, mluvíme o závěrečné podobě tohoto cvičení.

Říkadlo $\text{H } \frac{2}{4}$ x x x x | x x x x | x x x x | x x x x | x x x x |

Zi-ma, zi-ma už je ta-dy, ra-dos-ti je pl-no vša-dy. Pos-ta-ví-me

Dřívka $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$

Rolničky $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$

Koničci $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$

Činelky $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$

6

Řík. $\text{H } \frac{2}{4}$ x x x x | x x x x | x x x x | x x x x | x x x x |

sně-hu-lá-ky, bam-bu-la-té paj-du-lá-ky. Zi-ma je, zi-ma je, kaž-dý se

Dřív. $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$

Rol. $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$

Kon. $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$

Čin. $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$

12

Řík. $\text{H } \frac{2}{4}$ x x x x | x x x x | x x x x | x x x x | x x x x ||

ra-du-je. Pa-dá sníh, pa-dá sníh, už je-de-me na sa-ních.

Dřív. $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ ||

Rol. $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ ||

Kon. $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ ||

Čin. $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ $\text{H } \frac{2}{4}$ ||

Obrázek 85: Zrytmizované říkadlo, zima

13.5.1 Učení nové písně

Lidové písničky žáky velice obohacují. Nejen že jsou pro ně líbivé, ale mnoho se toho na nich mohou naučit. Obtížnou záležitostí písně může být legato neboli vázaný styl.

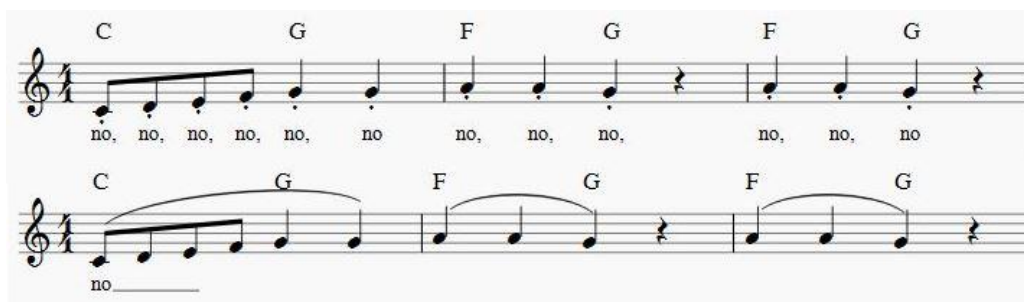
Legato se nachází například v písni *Já malý přicházím*. Mezi lidovými písněmi najdeme i vánoční koledy. Proto řadíme tuto písničku k období zimy.

Prostřednictvím netradičního nácviku seznámíme žáky s novou písní, zároveň procvičíme legátovou figuru.

Metodický postup:

1. Rozezpívání

- a. Zeptáme se žáků, zda znají cizí slovo *legato* (hudebníci by ho mohli znát ze ZUŠ).
- b. Vysvětlíme si, že jde o slovo italské, znamená *vázaně*. Hudebník by měl hrát na nástroj či zpívat s co nejmenším oddělováním jednotlivých tónů.
- c. Cvičení – *Kočka leze dírou*: zpěv motivu známé lidové písně s co největším oddělováním tónů = staccato; pak legato (viz obrázek 86).

Obrázek 86: Rozezpívání (staccato, legato)

2. Motivace – Příběh o narození Ježíška (viz Brock 1993, str. 99 – 105).

- a. V hodině českého jazyka – čtení si společně přečteme příběh o zvěstování Panně Marii, o cestě do Betléma, narození Ježíše, uctívání pastýřů.

- b. Na literární text ze čtení navážeme v hodině HV, žáci vypráví, co si z ukázky pamatují.
 - c. Vyprávíme jim o kolednících, kteří obcházel domy, koledovali a zpívali písně o Ježíškovi.
3. Učení melodie pomocí grafomotoriky
- a. Rozdáme žákům bílé papíry A4, oni si připraví tužku a pastelky.
 - b. Zahrajeme melodii písně (viz obrázek 87), oni podle ní kreslí různé čáry, vlnovky. Vycházíme z představy, že papír je led, tužka brusle.
 - c. Po poslechu hledají žáci v připravené kresbě různé domečky (stříšky), které koledníci navštěvují, dokreslují je pastelkami. Znovu jim zahrajeme melodii písně.
4. Představíme žákům text písně, rovnou zpívají na známou melodii.

D A7 D

Já ma - lý při - chá - zím ko - le - do - vat,

5 A7 D

co u - mím o Kris - tu pro - zpě - vo - vat,

9 A7 D A7 D

že se na - ro - dil v Bet - lé - mě v chlí - vě, chci zvěs - to - vat.

Obrázek 87: Píseň Já malý přicházím

(Polívka, Svobodová 1999, s. 215)

13.5.2 Zpěv písně s doprovodem rytmických nástrojů

Vánoční koledy jsou velmi vhodné k doprovodu na rytmické nástroje. Zpěv koled každoročně přispívá k vánoční atmosféře a zpříjemňuje nám očekávání nejkrásnějších svátků. Vhodnými nástroji k doprovodu těchto písní jsou rolničky, zvonečky, bubínek, tamburína nebo činelky.

Na nástroje doprovodíme veselou a svižnou koledu *Dej Bůh štěstí*. Využijeme bubínek, triangl, tamburínu a rolničky.

Metodický postup:

1. Motivace – povídání, hry

- a. Společně si zopakujeme příběh o narození Ježíška (*„Ježíšek se narodil panně Marii ve městě Betlémě v chlévě mezi zvířaty. Místo do kolébky byl uložen do jesliček, které sloužily pro dobytek. Pastýřům se zjevil anděl a zvěstoval jim, že se v Betlémě narodil spasitel – někdo, kdo poskytne lidem záchranu, pomoc. Pastýři se vydali k Betlému, aby se Ježíškovi poklonili. Z východu přišli také tři mudrcové, kterým ukazovala cestu zářící hvězda. Ti mu přinesli dary“*).
- b. Navážeme dvěma hrami, které vycházejí z lidových tradic – Ježíšek má zkřehlé ruce, Ježíškův kabátek (viz přílohy X,Y). Žáci si prostřednictvím nich uvědomí, jak si lidé v příběhu Ježíška vážili, že mu byla v chlévě velká zima.
- c. Řekneme jim, že se společně naučíme písničku, kterou bychom Ježíška potěšili a uctili ho. Během hry jsme si prohráli masírováním ruce, máme je uvolněné a odpočaté, proto doprovodíme písničku také hrou na rytmické nástroje.

2. Učení písně pomocí „italské pěvecké školy“

- a. Vyprávíme žákům o slavné pěvecké škole v Itálii, odkud dříve pocházeli výborní zpěváci, kteří zpívali tzv. solfeggio, krásné zpěvné melodie. Tak jako tito zpěváci zpívali v kostelích písně k úctě Ježíše Krista, tak i my se proměníme ve sbor a jednu solfeggii se naučíme.
- b. Postupně zadáváme žákům instrukce, podle kterých zpívají. Předzpíváme část melodie, oni opakují. Takto po frázích je naučíme celou píseň (viz obrázek 88).
 - i. Způsoby zpěvu:
 - na slabiku „ja“ (jako když koušu do jablka)

- na slabiku „je“ (vložíme prst mezi horní a dolní zuby)
- na slabiku „ji“ (dám stoličky od sebe)
- na slabiku „jo“ (jako když držím mezi rty vajíčko)
- na slabiku „ju“ (jako když držím mezi rty borůvku)

c. K naučené melodii přidáme text písně.

Dej Bůh štěstí

česká

Dej Bůh štěs - tí to - mu do - mu, my zpí - vá - me,
On roz - dá - vá štěd - rov - nič - ky, jab - ka, hruš - ky

ví - me ko - mu. Ma - lé - mu dě - tát - ku, Kris - tu Je - zu -
i tro - nič - ky, za na - še zpí - vá - ní, za ko - le - do -

lát - ku, dnes v Bet - lé - mě na - ro - ze - né - mu.
vá - ní, dej vám Pán Bůh své po - žeh - ná - ní.

Obrázek 88: Píseň Dej Bůh štěstí

(Polívka, Svobodová 1999, s. 213)

3. Naučíme se doprovod na rytmické nástroje (viz obrázek 90).

- Seznámíme žáky s vybranými nástroji.
- Napišeme na tabuli opěrná slova bubínku s jeho rytmickým vyjádřením (viz obrázek 89). Předvedeme rytmickou figuru bubínku se slovní oporou, žáci společně opakují.

The image shows a musical score for four instruments: Bubínek, Triangl, Tamburína, and Rolničky. The time signature is 2/4. The lyrics are: "Vi - me KO - MU, ví - me KO - MU" and "Dej Bůh ště - stí to - mu DO - MU". The rhythmic patterns are: Bubínek (quarter, quarter, quarter, quarter), Triangl (quarter, quarter, quarter, quarter), Tamburína (quarter, quarter, quarter, quarter), and Rolničky (quarter, quarter, quarter, quarter). The lyrics are placed above the notes. The rhythmic notations are: CINK, CINK, pau - za, CINK, CINK, pau - za.

Obrázek 89: Opěrná slova (píseň Dej Bůh štěstí), zima

- c. Když si rytmus zažijí, doprovodí bubínky písničku tak, že si opěrná slova recitují v duchu, hrají rytmus, učitel zpívá a hraje na klavír melodii písně.
- d. Poté sami žáci zpívají text písně a hrají na rytmičké nástroje.
- e. Třem vybraným žákům přidělíme hru na triangl. Na tabuli napíšeme jeho rytmus s opěrnými slovy, žáci si hru vyzkouší. Poté doprovodíme písničku současně na bubínky a triangly.
- f. Je vhodné tuto aktivitu rozdělit do několika vyučovacích hodin. V jedné hodině by se žáci měli naučit doprovod jednoho nástroje.
- g. Pokud budou žáci schopni samostatně zpívat píseň a doprovodit ji současně po skupinách na všechny nástroje, mluvíme o závěrečné podobě tohoto cvičení. Pokud bude pro žáky obtížné zpívat a zároveň hrát na nástroje, můžeme využít variantu tzv. orchestru a sboru (část třídy hraje, část zpívá).

D G D A7 D G D
 Piano
 Dej Bůh štěstí to - mu do - mu, my zpí - vá - me,
 Bubínek
 Triangl
 Tamburína
 Rolničky
 7 A7 D A7 D
 Pno.
 ví - me ko - mu. Ma - lé - mu dě - tát - ku, Kris - tu Je - zu -
 Bub.
 Trgl.
 Tamb.
 Rol.
 12 A7 D G D Hm Em A7 D
 Pno.
 lát - ku, dnes v Bet - lé - mě na - ro - ze - né - mu.
 Bub.
 Trgl.
 Tamb.
 Rol.

Obrázek 90: Rytmičkový doprovod písně Bej Bůh štěstí, zima

13.5.3 „Popletené písničky“

Děti mají velice rády různé druhy hádanek a záhad. Proto jsem vytvořila tuto poslechovou aktivitu. Cílem žáků bude poznávat známé lidové písničky, které budou v upravené podobě. Činnost vyžaduje od žáků velkou pozornost a soustředěnost.

Míra obtížnosti závisí na tom, jak moc žáci písničky znají. Proto vybíráme jednoduché lidové písně, které mohou znát již z mateřské školy či z předešlých ročníků ZŠ.

Aby nebyla aktivita zdlouhavá, volíme optimální počet písniček pět. Pro období zimy jsou upraveny písně *Jak jsi krásné neviňátko*, *My tři králové*, *Veselé vánoční hody*, *Koleda, koleda*, *Štěpáne*, *Pásli ovce valaši*. Jedná se o jedny z našich nejznámějších vánočních koled.

Metodický postup:

1. Motivace: „*Děti, představte si, co se mi stalo. Večer jsem si připravila zpěvník s písničkami, který jsem chtěla vzít na hudební výchovu, ale nějaký šibalský skřítek ten zpěvník očaroval, vymazal některé notičky, některé vyměnil za pauzy, změnil rytmus u písniček, ... Já se ve svém zpěvníku teď nevyznám, nepoznám jednotlivé písničky. Pomůžete mi je rozpoznat? Je potřeba, abyste se pečlivě zaposlouchali do jednotlivých melodií, které budu hrát. Když písničky poznáte, můžeme si je správně zazpívat.*“
2. Žáci se dle pokynů pohodlně usadí v lavici, zavřou oči, aby se lépe soustředili na svůj sluch.
3. Zahrajeme jim na klavír první melodii (viz obrázek 91). Hrajeme pomalu, pokud je potřeba, několikrát ji zopakujeme. Žáci se během hry hlásí, nikdo název písně nevykřikuje!

Obrázek 91: Popletená písnička (*Jak jsi krásné neviňátko*), zima

4. Když koledu poznají, ptáme se: „*V čem je tato melodie jiná od té normální? Jak zní?*“ (zní velice smutně)
5. Společně si ji zazpíváme správně, jak má být (viz příloha Z).

6. Tímto způsobem poznávají žáci i zbylé čtyři melodie (viz obrázky 92 – 95).

a. U každé ukázky můžeme připojit drobnou radu, aby byl úkol pro žáky snazší:

i. Druhá ukázka: „*U této koledy si skřítek pohrál s melodií.*“

The image shows two staves of musical notation in G major, 3/4 time. The first staff contains the first four measures of a melody with chords G, D, and G. The second staff starts at measure 5 and contains the next four measures with chords Em, A, D, and G. The melody consists of quarter and eighth notes.

Obrázek 92: Popletená písnička (My tři králové), zima

ii. Třetí ukázka: „*Z této zase uloupil noty a vyměnil je za ošklivé pomlky, při kterých nezpíváme. Poznáte ji i tak?*“

The image shows two staves of musical notation in C major, 2/4 time. The first staff contains the first eight measures of a melody with chords C, F, C, G7, C, F, C, G7, C. The second staff starts at measure 9 and contains the next four measures with chords G7, C, G7, C, G7, C. The melody consists of eighth and quarter notes, with some measures containing rests.

Obrázek 93: Popletená písnička (Veselé vánoční hody), zima

iii. Čtvrtá ukázka: „*U této koledy zase skřítek vyměnil délky not. Poznáme ji teď?*“

The image shows two staves of musical notation in D major, 2/4 time. The first staff contains the first six measures of a melody with chords D, A7, D, A7, D, A7, D, A7, D. The second staff starts at measure 7 and contains the next four measures with the same chord sequence. The melody consists of eighth and quarter notes.

Obrázek 94: Popletená písnička (Koleda, koleda, Štěpáne), zima

- iv. Pátá ukázka: „*No a tady! Tuto koledu vůbec nemůžu poznat. Co to s ní ten šibalský skřet udělal? Poznáte i tu poslední?*“

Obrázek 95: Popletená písnička (Pásli ovce valaši), zima

7. Na závěr se ptáme žáků, co tyto písně navzájem propojuje, o čem se v nich zpívá? (Jsou to vánoční koledy, oslavují Ježíše Krista, vánoční svátky, souvisejí s příběhem Ježíše).

13.5.4 Pohybový doprovod písně (průprava tance)

V rámci hudební výchovy rozvíjíme také pohybové dovednosti žáků. Můžeme jim přiblížit základní taneční kroky, docílit toho, aby získali k tanci kladný vztah. Tato aktivita je průpravným tanečním cvičením. K období zimy můžeme zvolit průpravu polonézy. Je to třídobý, pomalý, vznešený tanec. Tančí se v párech v kruhu.

Tuto zjednodušenou průpravnou variantu pro děti můžeme využít při nácvičku vystoupení na vánoční besídku. Vhodnou koledou je *Slyšte, slyšte, pastuškové*.

V čase vánočním oslavujeme narození Ježíše Krista. Zpíváme koledy, provádíme různé zvyklosti, proč si také nezatančit? Žáci se jistě rádi pochlubí na školní besídce tím, co se naučili.

Metodický postup:

1. Motivace – povídání, školní vystoupení
 - a. Většina dětí mladšího školního věku věří v existenci Ježíška. Nastává nejkrásnější čas v roce pro ně i jejich rodiče. V úvodu

můžeme s žáky hovořit o vánocích, vánočních zvycích a tradicích. Zazpíváme si s klavírem několik známých koled, novou se naučíme, doplníme tanečkem.

- b. Zároveň můžeme žáky motivovat nácvikem vystoupení na vánoční besídku.

2. Učení písně pomocí zvukomalby

- a. Žáci relaxují, mohou si položit hlavu na lavici, zavřít oči. Zahrajeme jim na klavír nebo zazpíváme beze slov melodii písně (viz obrázek 96).

- b. Pokládáme žákům otázky:

- i. Líbí se vám melodie písně?
- ii. Přijde vám smutná nebo veselá?
- iii. Co vás napadá při poslechu této melodie?
- iv. Mohla by to být vánoční koleda?
- v. O čem by vyprávěl její text?

- c. Znovu zahrajeme melodii písně, přidáme slova.

- d. Použijeme tři vystřižené andílky z papíru, které jsme si předem připravili. Podruhé zahrajeme a zazpíváme písničku, žáci si během hry pomalu posílají andílky (v každé řadě jednoho), každý si ho přiloží k srdci, pošle dál.

- i. Motivace aktivity: Vytvoření příjemné vánoční atmosféry, která nás všechny spojuje. Alespoň na Vánoce by měli být všichni spolu, nikdo by se neměl s nikým hádat, nikdo by neměl být sám. Andílek je v tuto chvíli symbol přátelství.

- e. Žáci slyšeli dvakrát jednoduchá slova písně. Potřetí zpívají s učitelem.

3. Učení pohybu

- a. Průpravné cvičení – žáci stojí ve dvou řadách za sebou, učí se základní krok. Pohyb učíme mechanicky bez hudby.

- i. Tři kroky vpřed, začínáme P, první dobu zdůrazníme mírným zhoupnutím a tlesknutím. Druhý a třetí krok je menší.

- ii. Základní kroky několikrát zopakujeme, aby si je žáci osvojili. Počítáme nahlas (RAZ – dva – tři).
- b. Taneček – první variace
 - i. Žáci utvoří ve větším prostoru třídy (v tělocvičně či jinde) kruh, stojí levým bokem ke středu.
 - ii. Vychází P nohou vpřed, první krok je delší se zhoupnutím (už netleskáme), druhý a třetí krok je menší, ruce v bok.
- c. Taneček – druhá variace (navazujeme na postavení v první variaci)
 - i. Vzpaží, otočí se na místě dokola ($360^\circ + 90^\circ$), končí čelem do středu kruhu.
 - ii. Stojí na místě, připaží.
- d. Taneček – třetí variace (navazujeme na postavení v druhé variaci)
 - i. Žáci stojí v kruhu čelem do jeho středu.
 - ii. Provedou první krok se zhoupnutím do středu kruhu, dva menší krůčky,
 - iii. totéž pozpátku ven z kruhu.

24 dob	<i>Slyšte, slyšte, pastuškové, jaké znějí zpěvy nové</i>	Provedeme první variaci,
12 dob	<i>v této noční hodině</i>	druhou variaci,
12 dob	<i>u betlémské jeskyně!</i>	třetí variaci dvakrát.

Slyšte, slyšte, pastuškové

něžně

Slyš - te, slyš - te, pas - tuš - ko - vé,
ja - ké zně - jí zpě - vy no - vé

v té - to noč - ní ho - di - ně

u bet - léms - ké jes - ky - ně!

Obrázek 96: Píseň Slyšte, slyšte, pastuškové

(Polívka, Svobodová 1999, s. 224)

13.6 Zima – Využití poslechové skladby ve výuce HV

K poslechové aktivitě k zimnímu období zvolíme melodram Zdeňka Fibicha Štědrý den, který je vystavěn na textu balady Karla Jaromíra Erbena Štědrý den.

Zdeněk Fibich byl český hudební skladatel 2. poloviny 19. století, představitel klasického českého romantismu. Spolu s Bedřichem Smetanou a Antonínem Dvořákem patřil k nejvýraznějším osobnostem té doby. Tvorba Zdeňka Fibicha je velmi specifická. Nalezneme v ní baladické, tragické prvky i lyriku. Zkomponoval několik písňových cyklů, symfonických básní, oper i melodramů. V jeho skladbách se objevuje technika tzv. příznačného motivu (idée fix). Jedná se o hudební myšlenku – výrazný melodický, harmonický či rytmický prvek, který vystihuje v hudebním díle danou situaci, událost, myšlenku, vlastnost atd.

„Melodram je hudební forma, ve které je namísto zpěvu použita recitace za doprovodu hudby“ (Melodram, 2016).

Poslechová aktivita je pro žáky 3. ročníku náročná. Proto využijeme ve výuce pouze část skladby (I. část básně) a pomocné texty básně.

Metodický postup

1. Motivace – povídání, četba textu (v rámci hodiny čtení)
 - a. Budeme si s žáky povídat o starých vánočních zvycích, které lidé dělávali dříve (rybí šupiny, krájení jablka, házení střevíců, talíř navíc, vstávání od stolu atd. – viz elektronické zdroje).
 - b. Rozdáme žákům okopírovanou část textu básně Štědrý den Karla Jaromíra Erbena (viz Erben 2003, s. 77 – 78). Přečteme si ji.
 - c. Vysvětlíme si neznámá slova a přirovnání:

I.

<i>Tma jako v hrobě, mráz v okna duje,</i>	(tma jako v hrobě = velká tma; mráz v okna duje = je zima)
<i>v světnici teplo u kamen;</i>	(světnice = hlavní obytná část domu)
<i>v krbu se svítí, stará podřimuje,</i>	
<i>děvčata předou měkký len.</i>	(předou len = výroba příze pomocí vřetánka, kolovratu)
<i>„Toč se a vrč, můj kolovrátku,</i>	
<i>ejhle adventu již na krátku</i>	(adventu již na krátku = končí advent)
<i>a blízko, blízoučko Štědrý den!</i>	
<i>Mílotě děvčeti přísti, mílo</i>	(mílotě děvčeti přísti – děvče rádo přede)
<i>za smutných zimních večerů;</i>	
<i>neb nebude darmo její dílo,</i>	(nebude darmo její dílo = nepracuje zbytečně)
<i>tu pevnou chová důvěru.</i>	(pevnou chová důvěru = věří tomu)
<i>I přijde mládenec za pilnou pannou,</i>	
<i>řekne: Pojď za mne, dívko má!</i>	
<i>budiž ty mi ženkou milovanou,</i>	(budiž mi ženkou milovanou = staň se mou ženou)
<i>věrným ti mužem budu já.</i>	
<i>Já tobě mužem, ty mně ženkou,</i>	
<i>dej ruku, děvče rozmilé! -</i>	
<i>A dívka, co předla přízi tenkou,</i>	
<i>svatební šije košile.</i>	

*Toč se a vrč, můj kolovrátku,
však jest adventu již na krátku
a přede dveřmi Štědrý den!“*

2. Poslech

- a. V hodině HV navážeme na práci s literárním textem.
 - b. Pustíme žákům ukázkou, společně s poslechem čtou text.
 - c. Žáci si podtrhnou barevnou pastelkou části: „*Tma jako v hrobě, mráz v okna duje,*“ „*Toč se a vrč, můj kolovrátku, ejhle adventu již na krátku.*“
 - d. Poslechovou skladbu pustíme znovu, žáci se zaměří na tyto části textu a povahu hudby. Poté se ptáme, jak se změnila, jaká byla melodie? (smutná, pomalá, hravá, veselá, rychlá atd.)
 - e. Žáci odloží texty, poslechneme si skladbu znovu, pustíme větší část.
 - f. Pokládáme jim otázky:
 - i. Jaká byla hudba doprovázející text? (veselá, smutná, napínavá, tajemná)
 - ii. Hodí se podle vás k tématu Vánoce?
 - iii. Hodí se k tomuto příběhu?
 - iv. Jakou jinou známou melodii byste zvolili?
 - v. Líbí se vám skladba?
 - g. Po ukončení aktivity pochválíme žáky za spolupráci, pozornost při náročném poslechu.
3. V následující hodině českého jazyka – čtení můžeme žákům text přečíst celý či stručně vlastními slovy dovyprávět.

14 Ověření metodických postupů v praxi

Všechny aktivity jsem zařadila do hodin hudební výchovy v rámci souvislé a specializační praxe v ZŠ a ZUŠ Jablonné v Podještědí.

14.1 Využití pranostik ve výuce HV (léto)

Tuto aktivitu jsem vyzkoušela s žáky 3. A během souvislé pedagogické praxe 6. 5. 2015. V rámci mezipředmětových vztahů jsem ji začlenila do hodiny českého jazyka – čtení. Pro žáky byla hodina netradiční, reagovali nadšeně. Nejprve jsme se seznámili s tímto drobným folklorním žánrem, představili jsme si tři zvolené pranostiky i příklady dalších, ujasnili si společně jejich význam.

Postupovala jsem dle mnou vypracované metodiky. Na nácvik aktivity jsme se postupně připravovali v předešlých hodinách HV pomocí průpravných cvičení hry na tělo, na ozvěnu atd. Třídní učitelka tyto metody při výuce nikdy nepoužila.

Rytmizované pranostiky s doprovodným pohybovým ztvárněním jsme se naučili během jedné vyučovací hodiny. Z reakcí žáků byl zřejmý nelíčený zájem. Upoutaly je zejména hlasové modulace při nácviku formou hry na ozvěnu. Finální vystoupení v malých skupinkách před tabulí vítali s nadšením, s opravdovým nasazením předvedli svůj výstup před ostatními.

Zároveň byl naplněn dílčí cíl aktivity. Po dvou týdnech jsem navázala úkolem, aby žáci samostatně vypsali zvolené pranostiky. Většina z nich byla schopna uvést dvě, ti bystřejší všechny tři. Díky doprovodnému pohybu a rytmu si je snadněji zapamatovali.

14.2 Zpěv písně s doprovodem rytmických nástrojů (léto)

Na hodině hudební výchovy 15. 5. 2015 jsem žáky učila vybranou píseň *Okolo Frýdku cestička* s doprovodem rytmických nástrojů. Tuto píseň dosud neznali. Počáteční motivace je viditelně zaujala, chybějící slova snadno doplnili dle rýmů.

Na první pohled bylo zřejmé, že hra na rytmické nástroje jim není cizí. Paní učitelka věnuje instrumentálním činnostem ve výuce velkou pozornost. Díky častému využívání věděli, jak se nástroje drží, jak se s nimi zachází. Učení

jednotlivých rytmických figur jim šlo proto rychleji, než jsem předpokládala, zároveň z jejich přístupu bylo zřejmé, že je aktivita zvolena správně.

Díličí rytmické figury jsme procvičili, žáci je bez problémů zvládli. Zlom nastal ve chvíli, kdy měli hru bubínku spojit se zpěvem, protože byla rytmicky náročnější. K doprovodu činelků jsme se proto ani nedostali.

Věřím, že při rozdělení aktivity do více vyučovacích hodin by si žáci více upevnili text a melodii písně, a tím by i lépe zvládli doprovod všech zvolených nástrojů. Mým osobním úspěchem byla kladná zpětná vazba žáků, jejich aktivní zapojení do práce.

14.3 Využití hádanek ve výuce HV (léto)

Hodina HV proběhla ve 3. A 29. 5. 2015. Byla jsem plná očekávání, protože byla aktivita postavena na žánru hádanek, které jsou dětem obecně velmi blízké. Předpokládala jsem nadšení a pozornost zejména u motivace.

Cvičení vyžaduje zvládnutou dovednost ve hře na tělo, na ozvěnu a v rytmickém rondu. Rytmickému výcviku jsme věnovali pozornost v předešlých hodinách HV.

Žáci se zapojovali s nadšením a chutí, bez větších problémů dokázali odpovídat na zrytmizované otázky mně i mezi sebou. Z připravených pěti hádanek jsem ale využila pouze dvě, protože z důvodu časové náročnosti začal zájem dětí klesat. Je tedy lepší této činnosti využít ve více vyučovacích hodinách, ale kratších časových úsecích.

14.4 Využití říkadla ve výuce HV (podzim)

Rytmizaci říkadla jsem zařadila do hodiny hudební výchovy třídy 3. C, která proběhla 22. 9. 2015.

Pro podzim jsem vybrala dvě známá říkadla *Žába skáče po blátě* a *Žába leze do bezu*. Vybrala jsem je s předpokladem, že je bude většina žáků dobře znát z mateřské školy, jsou jednoduché, snadno si je osvojí i ti, co je neznají, a můžeme více času věnovat nácviku hry na rytmické nástroje.

Rytmizaci jsem zařadila do hlavní části hodiny. Můj předpoklad se splnil. Skoro všichni říkadla znali, ti, kteří ne, se je lehce doučili. Protože je ve třídě několik žáků s poruchami pozornosti, bylo třeba plánované aktivity zkrátit.

Nestihli jsme se naučit doprovod všech nástrojů, dostali jsme se pouze k nácvičku hry na dřívka. Rozhodla jsem se aktivitu rozdělit do několika následujících vyučovacích hodin, každou hodinu přidat nácviček jednoho nástroje.

Dobrou stránkou aktivity je, že ji lze využít ve více variantách. Ve třídě s nadanějšími žáky lze přípravu využít celou, v této třídě méně nadaných dětí jsem využila pouze její část. Každý vyučující tedy může flexibilně přizpůsobit metodický postup svojí výuce a třídě dle individuálních potřeb.

Vytvořila jsem tři možnosti nácvičku říkadla, ale protože specializační praxe byla časově omezená, zvolila jsem nejjednodušší variantu nácvičku.

Chůť žáků do práce mě samotnou překvapila, metodický postup se dočkal nadšené odezvy. Celkovou hodinu ohodnotili kromě dvou výjimek palcem nahoru.

V další hodině 29. 9. 2015 jsme se k rytmizaci vrátili. Opakovali jsme říkadlo s doprovodem dřívek a přidali hru na drhla. Na třídě bylo zřejmé nadšení a ochota spolupracovat. Jediným problémem byl nedostatek nástrojů. Říkadlo jsme opakovali několikrát, protože drhlo bylo pro děti méně známé, chtěli si hru na něj vyzkoušet všichni.

Pochopila jsem, že s touto skupinou bych ale musela pracovat opravdu pomalu a jednotlivé nástroje přidávat během celého ročního období, tedy v rozmezí dvou až tří měsíců. Jsou pro mě dokladem, že každá skupina dětí je individuální a potřebuje jiný čas a tempo.

14.5 Učení nové písně (podzim)

Nácviček nové písně jsem vyučovala ve třídě 3. A dne 22. 9. 2015. Pro podzimní období jsem zvolila píseň *Až já pojedu přes ten les*. Při konzultaci mi paní učitelka potvrdila, že s žáky píseň nezpívala, že ji neznají. Sama mi sdělila, že HV není její silnou stránkou, že se méně věnují zpěvu a hře na nástroje, často hudební výchovu propojuje s kreslením či vyplňováním pracovních listů.

Od hodiny jsem hodně očekávala. Doufala jsem, že jim přinesu něco neobvyklého a nového.

Postupovala jsem dle zvoleného metodického postupu. Melodii písně v mollové tónině jsem žákům několikrát zahrála a oni pomocí smajlíků na tabuli

určovali, zda je píseň smutná či veselá. Kromě jedné žačky všichni zadaný úkol splnili správně. Na několika příkladech lidových písní jsme si ukázali rozdíl mezi dur a moll.

Během improvizace s šátky byli někteří žáci nejistí, styděli se, protože tyto činnosti běžně s paní učitelkou nedělají. Žákům, kteří překonali stud a aktivitu si viditelně užili, jsem jmenovitě poděkovala a pochválila je. Nežádoucí a nevhodné projevy některých chlapců (chichotání, pitvoření, úšklebky) jsem raději přešla bez komentáře. Skupinky si navzájem za odvalu zatleskali.

Nácvik samotné písně nečinil žádné obtíže. Melodii žáci několikrát slyšeli a text je celkem jednoduchý. Byla jsem mile překvapena, jak třída krásně, čistě a nahlas zpívá. Myslím, že koncepce celého metodického postupu je sestavena vhodně, protože na konci hodiny žáci písničku bez problémů zvládli a přes prvotní rozpaky se mi podařilo stanovený cíl splnit.

14.6 „Popletené písničky“

Aktivitu s „popletenými písničkami“ jsem jako jedinou vyzkoušela ve více třídách. Sama jako dítě jsem milovala různé druhy rébusů a hádanek. Vím, že žáci prvního stupně k nim mají také velice kladný vztah. Zajímalo mě, jak tuto aktivitu přijmou. Hodiny proběhly 22. 9. 2015 ve 3. C a 3. A, 24. 9. 2015 ve 3. B.

Vybrané písně byly tzv. pilotní. Nebyly zvoleny dle ročních období, ale náhodně. Jedná se o těchto šest známých lidových písní – *Pec nám spadla*, *Skákal pes přes oves*, *Kočka leze dírou*, *Vyletěla holubička*, *Běží liška k Táboru*, *Pásla ovečky*, na kterých jsem chtěla metodický postup vyzkoušet.

Činnost proběhla ne ve všech třídách úspěšně. Opět poukázala na rozdíl úrovní mezi třídami. Bylo zřejmé, která skupina je zvyklá zpívat, písničky zná a má jejich melodie živě v paměti.

Ve třídě 3. C proběhlo vše bez sebemenšího problému. Žáci nepoznali pouze písničku *Pásla ovečky*, kterou neznali. Sami projevili překvapivý zájem se ji naučit. Ostatní písně jsme si po uhodnutí společně zazpívali s klavírem.

Ve 3. A byla úspěšnost nejslabší. Nedostatečné vedení ke zpěvu zapříčinilo, že poznali pouze dvě písně *Kočka leze dírou* a *Běží liška k Táboru*.

Z důvodu neznalosti ostatních písní ztratili žáci o činnost natolik zájem, že jsme se na rozdíl od 3. C k písni *Pásla ovečky* vůbec nedostali.

Naopak ve třídě 3. B měla aktivita největší úspěch. Žáci jsou zvyklí hodně zpívat, byla zřejmá velká znalost mnoha lidových i umělých písní. „Popletené písničky“ rozpoznali, pouze píseň *Pásla ovečky* uhodli pomocí malé slovní nápovědy. Hlasový projev třídy byl nejčistší.

Na základě zkušeností z praxe jsem vytvořila soubory popletených písniček pro všechny roční období a sjednotila je do společného dílčího tematického celku.

Závěr

Práce se zaměřila na vokální, instrumentální, poslechové a hudebně pohybové aktivity v hudební výchově na prvním stupni základní školy.

V teoretické části jsme se zabývali významem a funkcí hudby v životě člověka, hudebním vývojem od narození po období mladšího školního věku. Dále jsme si vysvětlili pojem hudebnost. Zaobírali jsme se čtyřmi základními složkami hudební výchovy. V podkapitole o vokálních činnostech jsme se podrobně zaměřili na správný hlasový výcvik a způsoby osvojení pěveckých návyků. Historicky poměrně mladou záležitostí HV jsou instrumentální činnosti. Jejich význam je ovšem obrovský. Zabývali jsme se zejména výcvikem rytmických dovedností a seznámili se s hudebními nástroji využitými v praktické části. Oddíl věnovaný poslechovým činnostem nám představil několik způsobů, jak s poslechovými skladbami pracovat, abychom probudili v žácích budoucí posluchače se zájmem o klasickou hudbu. Část o hudebně pohybové výchově nám představila význam těchto aktivit ve výuce. Pohyb je jednou z primárních potřeb dětí, proto je do výuky začleňujeme. Zároveň nám byly představeny hudebně výrazové prostředky, jako je rytmus, tempo a dynamika. Učíme je žáky postupně vnímat a umět vyjádřit pohybem. V neposlední řadě jsme si stručně představili důležitý dokument – Rámcový vzdělávací program. Teoretickou část uzavírá kapitola zabývající se ústní lidovou slovesností, jejími drobnými žánry a lidovou písní, z nichž vycházíme v části praktické.

Praktická část se věnovala vytvoření metodického materiálu, který se zaměřuje na rozvoj hudebnosti prostřednictvím vokálních, instrumentálních, poslechových a hudebně pohybových činností. Jedná se o rozmanité metodiky, které obsahují nácviky zpěvu písní, rytmických doprovodů, pohybových ztvárnění textů a průpravných cvičení tanců, přípravy poslechu vážných skladeb i drobná cvičení na rozvoj soustředěnosti, paměti apod. Jednotlivé metodické postupy jsou rozděleny do čtyř skupin v rámci tematického celku ročních dob. Žáci se mohou seznámit s drobnými žánry lidové slovesnosti a lidovými písněmi, na jejichž základě byly jednotlivé aktivity vytvořeny. Dílčí přípravy jsou časově variabilní. Každý učitel je může využít ve své výuce dle individuálních potřeb, rozplánovat konkrétní aktivitu na delší časové období. Vybrané metodiky byly ověřeny

v praxi. Jejich vyzkoušení proběhlo v rámci mé souvislé a specializační pedagogické praxe u žáků třetích tříd v ZŠ a ZUŠ Jablonné v Podještědí.

Díky této práci vznikl sborník metodických listů, který obsahuje zajímavé a netradiční činnosti k rozvoji hudebnosti, které lze zařadit do výuky zejména hudební výchovy, ale i jiných předmětů. Byla jsem potěšena z nadšeného přístupu žáků i učitelů k samostatným aktivitám. Díky této zkušenosti bych chtěla jednotlivé přípravy využívat dále ve své praxi. Doufám, že naleznou uplatnění ve výuce i u mých kolegyně a dalších pedagogů.

Seznam použitých zdrojů

Literatura

BENEŠ, B., 1990. *Česká lidová slovesnost: Výbor pro současného čtenáře*. 1. vyd. Praha: Odeon. ISBN 80-207-0181-8.

BROCK, M., 1993. *Moje nejmilejší bible*. Junior. ISBN 80-7146-074-5.

BROUČEK, S., JEŘÁBEK, R., 2007. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 2. svazek, (Věcná část A-N). 1. vyd. Praha: Mladá fronta. ISBN 978-80-204-1712-1.

BROUČEK, S., JEŘÁBEK, R., 2007. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 3. svazek, (Věcná část O-Ž). 1. vyd. Praha: Mladá fronta. ISBN 978-80-204-1713-8.

CRHA, B., 1991. *Základy hudební výchovy pro posluchače studia učitelství 1. stupně základní školy: Určeno pro posl. fak. pedagog.* 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-0246-8.

DANIEL, L., 2010. *Metodika hudební výchovy*. 3. dopl. vyd. Ostrava: Montanex. ISBN 978-80-7225-329-6.

DOBROTOVÁ, A., aj., 1991. *Didaktika hudobnej výchovy hudobné činnosti: Pre štúdium učiteľstva 1.- 4. ročníka ZŠ*. 2. dopl. vyd. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta Banská Bystrica. ISBN 80-85162-26-1.

ERBEN, K., J., 2003. *Kytice: z pověstí národních*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta. ISBN 80-204-0573-9.

FRANĚK, M., 2007. *Hudební psychologie*. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-0965-2.

HOLAS, M., 2013. *Psychologie hudby v profesionální hudební výchově*. 2. vyd. Praha: AMU. ISBN 978-80-7331-262-6.

JEŘÁBEK, J., TUPÝ, J., 2013. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (verze platná od 1. 9. 2013) úplné znění upraveného RVP ZV*. Praha: MŠMT.

KOUTSKÝ, J., 2008. *Didaktika hudební výchovy na 1. stupni*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita. ISBN 978-80-7372-372-9.

KRATOCHVÍL, F., 1964. *Základy hudební výchovy: Určeno pro posl. fak. fil. Část 1, Hudebnost*. 1. vyd. Praha: SPN.

KULHÁNKOVÁ, E., 2000. *Hudebně pohybová výchova: metodická příručka pro hudební výchovu ve škole*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-437-0.

KULHÁNKOVÁ, E., 2009. *Řemesla ve hře, písní a tanci*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-535-6.

LIŠKOVÁ, M., 2010. *Hudební výchova pro 1. ročník základní školy*. Praha: SPN. ISBN 978-80-7235-294-4.

LIŠKOVÁ, M., 2010. *Hudební výchova pro 2. ročník základní školy*. Praha: SPN. ISBN 80-7235-312-8.

MOTLOVÁ, M., 2006. *Český špalíček pohádek, říkadel, hádanek, přísloví a písniček*. 1. vyd. Praha: Knižní klub. ISBN 978-80-242-2936-2.

PECHÁČEK, S., aj., 1995. *Praktické úkoly z didaktiky hudební výchovy pro 1. stupeň ZŠ*. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 80-7066-459-2.

PETRŽELA, Z., 2001. *Veselé písničky: hry s písničkami pro děti od 5 do 9 let*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-576-8.

PLICKA, K., VOLF, F., SVOLINSKÝ, K., 1978. *Český rok v pohádkách, písniích, hrách a tancích, říkadlech a hádankách: Jaro*. 4. vyd. Praha: Odeon.

PLICKA, K., VOLF, F., SVOLINSKÝ, K., 1979. *Český rok v pohádkách, písniích, hrách a tancích, říkadlech a hádankách: Léto*. 2. vyd. Praha: Odeon.

PLICKA, K., VOLF, F., SVOLINSKÝ, K., 1980. *Český rok v pohádkách, písniích, hrách a tancích, říkadlech a hádankách: Podzim*. 2. vyd. Praha: Odeon.

PLICKA, K., VOLF, F., SVOLINSKÝ, K., 1981. *Český rok v pohádkách, písniích, hrách a tancích, říkadlech a hádankách: Zima*. 3. vyd. Praha: Odeon.

POLÍVKA, B., SVOBODOVÁ, M., 1999. *Písnička I: zpěvník pro I. stupeň základní školy*. Praha: Cesty. ISBN 80-7181-303-6.

SEDLÁK, F., 1985. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy: Učebnice pro studenty pedagogických fakult. 1. díl*. 1. vyd. Praha: SPN.

SEDLÁK, F., VÁŇOVÁ, H., 2013. *Hudební psychologie pro učitele*. 2. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2060-2.

SOUKAL, J., 2006. *Přehled dějin literatury: pro střední školy. 1, Od počátku psané literatury do konce 18. století*. 1. vyd. Praha: SPN. ISBN 80-7235-316-0.

ŠIMANOVSKÝ, Z., TICHÁ, A., 2013. *Lidové písničky a hry s nimi*. 4. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0527-2.

ŠOTTNEROVÁ, D., 2009. *Lidové tradice: Původ lidových tradic, zvyky, pověry, pranostiky, říkadla a hry*. 1. vyd. Olomouc: Rubico. ISBN 978-80-7346-096-9.

ŠRÁMKOVÁ, M., 2008. *Česká prozaická folkloristika v letech 1945 – 2000*. 1. vyd. Praha: Etnologický ústav AV ČR. ISBN 978-80-87112-08-3.

TINKOVÁ, E., 2010. *České svátky a tradice*. 1. vyd. Kralice na Hané: Computer Media. ISBN 978-80-7402-078-0.

VONDRÁČEK, V., 2008. *Eliášův pranostikon*. Velké Bílovice: TeMi CZ. ISBN 978-80-87156-14-8.

ZENKL, L., 2012. *ABC hudební nauky*. 8. vyd. Praha: Bärenreiter. ISBN 978-80-86385-21-1.

ZENKL, L., 2010. *ABC hudebních forem*. 4. vyd. Praha: Bärenreiter. ISBN 978-80-86385-33-4.

Studijní materiály z přednášek a seminářů didaktiky hudební výchovy MgA. Jany Konvalinkové, Ph.D.

Studijní materiály z přednášek a seminářů dramatické výchovy PhDr. Jany Johnové, Ph.D.

Studijní materiály z přednášek dějin hudby prof. PaedDr. Jiřího Holubce, Ph.D.

Elektronické zdroje

ANON, 2015. Otvírání studánek: čištění pramenů, pěkný lidový zvyk, slavnost i kantáta. *iReceptář.cz* [online], 1/2014. [vid. 2016-03-02]. Dostupné z: <http://www.ireceptar.cz/zajimavosti/tipy-na-vylet/otvirani-studanek-cisteni-pramenu-pekny-lidovy-zvyk-slavnost-i-kantata/>.

Antonín Dvořák: Kompletní zdroj informací o skladateli [online]. [vid. 2016-03-02]. Dostupné z: <http://www.antonin-dvorak.cz/>.

Antonín Dvořák, 2016. In: *WIKIPEDIE – otevřená encyklopedie* [online]. [vid. 2016-03-02]. Dostupné z:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Anton%C3%ADn_Dvo%C5%99%C3%A1k.

Bedřich Smetana, 2016. In: *WIKIPEDIE – otevřená encyklopedie* [online]. [vid. 2016-03-02]. Dostupné z:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Bed%C5%99ich_Smetana.

Bohuslav Martinů, 2016. In: *WIKIPEDIE – otevřená encyklopedie* [online]. [vid. 2016-03-02]. Dostupné z:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Bohuslav_Martin%C5%AF.

Dovednost, 2015. In: *WIKIPEDIE – otevřená encyklopedie* [online]. Aktualizováno 11. 2. 2015 [vid. 2016-02-13]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Dovednost>.

HOLAS., M., 2001. Malý slovník základních pojmů z hudební pedagogiky a hudební psychologie. In: *Hudební pedagogika: Slovníček hudebně-pedagogických pojmů* [online]. [vid. 2016-03-02]. Dostupné z: <http://hudebni-pedagogika.webnode.cz/studijni-materialy/slovnicek-hudebne-pedagogickych-pojmu/>.

Leoš Janáček, 2016. In: *WIKIPEDIE – otevřená encyklopedie* [online]. [vid. 2016-03-02]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Leo%C5%A1_Jan%C3%A1%C4%8Dek.

Literární stránky Více Erbena [online]. [vid. 2016-04-14]. Dostupné z: <http://www.viceerbena.cz/Kytice/Stedry-den>.

Má vlast, 2015. In: *WIKIPEDIE – otevřená encyklopedie* [online]. Aktualizováno 24. 10. 2015 [vid. 2016-03-02]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/M%C3%A1_vlast#Vltava.

Melodram, 2015. In: *WIKIPEDIE – otevřená encyklopedie* [online]. Aktualizováno 22. 11. 2015 [vid. 2016-04-14]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Melodram>.

Mláčení obilí [online]. Nahráno 16. 3. 2011 [vid. 2015-11-02]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=uxEABx0F5ig>.

Rusalka, 2015. In: *WIKIPEDIE – otevřená encyklopedie* [online]. Aktualizováno 19. 12. 2015 [vid. 2016-03-05]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Rusalka>.

Říkadlo, 2013. In: *WIKIPEDIE – otevřená encyklopedie* [online]. Aktualizováno 18. 1. 2013 [vid. 2016-03-22]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%98%C3%ADkadlo>.

ŠKACHOVÁ, Š., 2010. Vánoční svátky o století zpátky. *gurmánka.cz* [online]. [vid. 2016-04-14]. Dostupné z: <http://www.gurmanka.cz/2010/12/vanocni-svatky-o-stoleti-zpatky>.

Vltava (Má vlast), 2014. In: *WIKIPEDIE – otevřená encyklopedie* [online]. Aktualizováno 28. 8. 2014 [vid. 2016-03-02]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Vltava_\(M%C3%A1_vlast\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Vltava_(M%C3%A1_vlast)).

Vrba, 2015. In: *iReceptář.cz* [online]. [vid. 2015-12-11]. Dostupné z: <http://www.ireceptar.cz/res/data/161/019442.jpg>.

Vrba, 2015. In: *iReceptář.cz* [online]. [vid. 2015-12-11]. Dostupné z: <http://www.ireceptar.cz/res/data/286/034123.jpg>.

Zdeněk Fibich, 2016. In: *WIKIPEDIE – otevřená encyklopedie* [online]. Aktualizováno 5. 2. 2016 [vid. 2016-04-14]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Zden%C4%Bk_Fibich.

Seznam příloh

- Příloha A** – Hra Pelíšky a hnízda (Šottnerová 2009, s. 202)
- Příloha B** – Hra Na zahrádku (Šottnerová 2009, s. 203)
- Příloha C** – Hra Míčková (Šottnerová 2009, s. 201)
- Příloha D** – Hra Asociace ke slovu (Šottnerová 2009, s. 221)
- Příloha E** – Hádanka (Motlová 2006, s. 284)
- Příloha F** – Obrázky vrby (viz Elektronické zdroje)
- Příloha G** – Píseň Stojí vrba košatá (Šimanovský, Tichá 2013, s. 120)
- Příloha H (1 – 5)** – Klasické verze jarních písní k „popleteným písničkám“ (Polívka, Svobodová 1999, s. 22, 103, 140; Šimanovský, Tichá 2013, s. 82, 116)
- Příloha I** – Hra Na Škarbala (Šottnerová 2009, s. 213)
- Příloha J** – Hra Na šprtanca (Šottnerová 2009, s. 217)
- Příloha K** – Hra Hop, bramboro, do košíka! (Šottnerová 2009, s. 224)
- Příloha L** – Říkadlo (Plicka, Volf, Svolinský 1979, s. 275)
- Příloha M** – Neúplný text písně Okolo Frýdku cestička
- Příloha N** – Píseň Okolo Frýdku cestička (Šimanovský, Tichá 2013, s. 101)
- Příloha O (1 – 5)** – Klasické verze letních písní k „popleteným písničkám“ (Petržela 2001, s. 144; Polívka, Svobodová 1999, s. 53, 66, 80; Lišková 2010)
- Příloha P** – Báseň (Vondráček 2009, s. 7)
- Příloha Q** – Hra Na žáby (Šottnerová 2009, s. 214)
- Příloha R** – Píseň Adámku náš (Polívka, Svobodová 1999, s. 9, 2. verze písně)
- Příloha S (1 – 5)** – Klasické verze podzimních písní k „popleteným písničkám“ (Lišková 2010; Šimanovský, Tichá 2013, s. 131)
- Příloha T** – Píseň Už ty pilky dořezaly (Polívka, Svobodová 1999, s. 138)
- Příloha U** – Příběh k narativní pantomimě (vlastní text)
- Příloha V** – Hra Hvězdičky na obloze (Šottnerová 2009, s. 246)
- Příloha W** – Aktivita Vysypávání chodníčků (Šottnerová 2009, s. 247)
- Příloha X** – Hra Ježíšek má zkřehlé ruce (Šottnerová 2009, s. 246)
- Příloha Y** – Ježíškův kabátek (Šottnerová 2009, s. 246)
- Příloha Z (1 – 5)** – Klasické verze zimních písní k „popleteným písničkám“ (Polívka, Svobodová 1999, s. 216, 217, 218, 221, 227)

Příloha A – Hra Pelíšky a hnízda

Motivace:

Když se k nám vrátí jaro, všechno v přírodě ožívá, všude je plno shonu. Ptáci si začínají stavět hnízda, zvířátka zase pelíšky. Všichni se snaží, aby jejich bydlení bylo příjemné, bezpečné a aby k němu vždycky našli cestu. Chystají totiž domov pro svá mlád'átka.

Hra:

Učitelka vyzve děti, aby si každé ustríhlo z klubka vlny takový kus, jaký potřebují. Z této nitě si pak někde v prostoru herny vytvoří své teritorium (hnízdo nebo pelíšek), kam jim nikdo jiný nesmí vstoupit. Sednou si a ujasní si, co jsou (zvíře, pták), jaké vydávají zvuky, jak se pohybují, čím se živí,... Pak se ve svém teritoriu uloží a odpočívají. Učitelka začne hrát nebo zpívat nějakou jarní písničku, a to je signál pro děti. Ty opustí své příbytky a začnou se po herně pohybovat jako pták či zvíře, které představují. Učitelka přestane hrát – děti se vracejí každé do svého příbytku. Učitelka hádá, kdo co představoval nebo tím pověří některé z dětí.

Příloha B – Hra Na zahrádku

Melodizujeme:

- 1. Kdo nám tu zahrádku pomůže zaplést, zaplést?
Má zlatá Aničko, zapleť, zapleť!*
- 2. Kdo nám tu zahrádku pomůže rozplést, rozplést?
Má zlatá Aničko, rozpleť, rozpleť!*

Hra:

Děti vytvoří kruh a chytí se za ruce. Kruh se pohybuje přísuvnými kroky vpravo. Na konci první sloky se jmenované dítě pustí svých sousedů, otočí se zády do kruhu, opět se chytí svých sousedů a dále se takto pohybuje po kruhu. Postupně se takto obrací všechny jmenované děti, až jsou všechny otočeny zády do kruhu. V tu chvíli se začne zpívat druhá sloka a „zahrádka se zase rozplétá“, tzn., že se děti opět obracejí čelem do kruhu.

Příloha C – Hra Míčková

Hra:

Děti vytvoří dvojice, které si dají mezi čela míček (malý molitanový, velký nafukovací,...). Jejich úkolem je tancovat při hudbě s míčem mezi čely a nepomáhat si rukama (visí podél těla). Komu míč spadne, vypadáva ze hry.

rosničky nám z obrazovky věští hezké počasí.

Příloha D – Hra Asociace ke slovu

Hra:

Děti sedí v kruhu, jedno dítě má v ruce vajíčko a koulením vybírá další dítě. Přitom říká:

*Kutálej se, vajíčko, kutálej,
co patří k Velikonocům, povídej.*

Co všechno se dětem vybaví v mysli při slově „Velikonoce“ (např. vajíčko, výroba kraslic, setí obilí do květináčů, řezání vrbových proutků, pečení beránků a mazanců,...), to řeknou.

Příloha E – Hádanka

*Stojí, stojí babice,
rozcuchaná velice.
Když přijdou časy,
zelené má vlasy,
když tělo chřadne,
do vody padne. (Vrba)*

Příloha G – Píseň Stojí vrba košatá

Stojí vrba košatá

moravská

1. Sto jí vr - ba ko - ša - tá, hej, hej, ko - le - da,
 2. Při šel - tě k ní kmo - tr vlk, hej, hej, ko - le - da,
 3. Pa ní kmo - tra, pojď do - lů. Hej, hej, ko - le - da,
 4. Ty máš vel - ký zu - bis - ka, hej, hej, ko - le - da,

5 na ní ko - za ro - ha - tá, hej, hej, ko - le - da.
 na - ta - hu - je na ni krk, hej, hej, ko - le - da.
 A já do - lů ne - půj - du. Hej, hej, ko - le - da.
 na - táh bys mně ků - žis - ka, hej, hej, ko - le - da.

Příloha H(1) – Píseň Běží liška k Táboru

Běží liška k Táboru

Bě - ží liš - ka k Tá - bo - ru, ne - se py - tel zá - zvo - ru.

5 Je - žek za ní pos - pí - chá, že jí py - tel roz - pí - chá.

Příloha H(2) – Píseň Kočka leze dírou

Kočka leze dírou

Musical score for the song 'Kočka leze dírou'. It is written in 3/4 time and C major. The melody consists of eighth and quarter notes. The lyrics are: Koč - ka le - ze dí - rou, pes ok - nem, pes ok - nem, ne - bu - de - li pr - šet, ne - zmok - nem, nem.

Chords: C, F, C, F, C, G, C, G, 1. C, 2. C

Příloha H(3) – Píseň Vyletěla holubička

Vyletěla holubička

Musical score for the song 'Vyletěla holubička'. It is written in 3/4 time and C major. The melody consists of eighth and quarter notes. The lyrics are: Vy - le - tě - la ho - lu - bič - ka ze ská - ly, ze ská - ly, pro - bu - di - la mod - ré o - či ze spa - ní, pro - bu - di - la mod - ré o - či ze spa - ní.

Chords: C, G, Am, Em, F, C, Dm, C, G, C, Dm, C, G, C

Příloha H(4) – Píseň Skákal pes

Skákal pes

D A

Ská - kal pes přes o - ves, přes ze - le - nou lou - ku,

5 D

šel za ním mys - li - vec, pé - ro na klo - bou - ku.

Příloha H(5) – Píseň Pásla ovečky

Pásla ovečky

C G C

Pá - sla o - več - ky v ze - le - ném há - ječ - ku,

5 G C

pá - sla o - več - ky v čer - ném le - se.

9 G

Já na ni du - py, du - py, dup, o - na zas cu - py, cu - py, cup.

13 C G C

hou - fem o - več - ky, se - ber - te se všec - ky,

17 G C

hou - fem o - več - ky, se - ber - te se.

Příloha I – Hra Na Škarbala

Hra:

Děti si rozpočítadlem rozhodly, kdo bude Škarbal (*použijeme některé známé rozpočítadlo*). Potom si hráči, povětšinou chlapci, sedli do těsného kruhu, nohy měli mírně pokrčené a ruce schovali pod nohama. Škarbal podal jednomu z nich starou botu (jančař). Tu si hráči pod nohama rychle předávali vpravo, vlevo tak, aby to Škarbal nepostřehl. Ten měl totiž za úkol botu najít. U koho botu našel, s tím si vyměnil místo.

Příloha J – Hra Na šprtanca

Hra:

Dva hráči seděli proti sobě, položili si každý fazoli před sebe a „šprtali“ ukazovákem svou fazoli proti spoluhráčově. Kdo se trefil, ten bral fazoli spoluhráčovi.

Příloha K – Hra Hop, bramboro, do košíka!

Hra:

Je to hra soutěživá, soutěžit mohou vždy dva hráči nebo dvě skupiny. Potřebujeme pro každého hráče ve skupině menší bramboro. První hráči ze skupin se postaví např. za opěradlo židle (aby některý nebyl blíž) a asi 1 – 1,5 m před židle položíme na zem dva košíky. Po zaznění signálu se rychle střídají hráči ve skupině v házení bramborů do košíku. Vyhrává ta skupina, která se vícekrát trefila do košíku. Hrají-li dva hráči, mají stejný počet brambor (hodů).

Příloha L – Říkadlo

*Už ten oves dozrává,
už hlavěnku pokládá.*

The image shows musical notation for a rhyme in 2/4 time. It consists of two systems. The first system is for the first line of the rhyme: 'Už ten o - ves do - zrá - vá,'. It features a vocal line (Říkadlo) with quarter notes and a drum line (Mlácení obilí) with 'BUM' sounds. The second system is for the second line: 'už hla - věn - ku po - klá - dá.' It also features a vocal line (Řík.) with quarter notes and a drum line (Ml. ob.) with 'BUM' sounds. A small number '3' is placed above the second system's vocal line.

Příloha M – Neúplný text písně Okolo Frýdku cestička

/: Okolo Frýdku _____, :/
/: a na ní se zelená, a u ní se zelená _____ :/

/: Když jsem šel po ní _____, :/
/: slyšel jsem tam muziku, slyšel jsem tam muziku
pěkně _____ . :/

/: Muzika hrála, _____, :/
/: moje ze všech nejmilejší, moje nejmilejší
_____ . :/

/: Muziko nehraj, _____, :/
moje ze všech nejmilejší, moje za všech nejmilejší
_____ . :/

Příloha N – Píseň Okolo Frýdku cestička

Okolo Frýdku cestička

slezská od Těšína

O - ko - lo Frýd - ku ces - tič - ka, o - ko - lo
Když jsem šel po ní je - den - krát, když jsem šel
Mu - zi - ka hrá - la, bří - ka - la, mu - zi - ka
Mu - zi - ko, ne - hraj, ne - bří - kej, mu - zi - ko,

6 Frýd - ku ces - tič - ka a u ní se ze - le - ná,
po ní je - den - krát, sly - šel jsem tam mu - zi - ku,
hrá - la, bří - ka - la, mo - je ze všech nejmi - lej - ší,
ne - hraj, ne - bří - kej, mo - je ze všech nejmi - lej - ší,

11 a u ní se ze - le - ná tra - vič - ka. ka.
sly - šel jsem tam mu - zi - ku pěk - ně hrát. hrát.
mo - je ze všech nejmi - lej - ší pla - ka - la. la.
mo - je ze všech nejmi - lej - ší, ne - pla - kej. kej.

Příloha O(1) – Píseň Pec nám spadla

Pec nám spadla

Musical score for the song 'Pec nám spadla'. It is written in 2/4 time and C major. The melody consists of eighth notes. The lyrics are: Pec nám spad - la, pec nám spad - la, kdo - pak nám jí po - sta - ví, sta - rý pe - cař ne - ní do - ma a mla - dý to ne - u - mí.

Příloha O(2) – Píseň Maličká sú

Maličká sú

Musical score for the song 'Maličká sú'. It is written in 2/4 time and C major. The melody consists of eighth notes. The lyrics are: Ma - li - čká su, hu - sy pa - su, tan - co - va - la bych já, až se tře - su, tan - co - va - la bych já, až se tře - su.

Příloha O(3) – Píseň Kolo, kolo mlýnský

Kolo, kolo mlýnský

Musical score for the song 'Kolo, kolo mlýnský'. It is written in 2/4 time and C major. The melody consists of eighth notes. The lyrics are: Ko - lo, ko - lo mlýn - ský za čty - ři rýn - ský, ko - lo se nám po - lá - ma - lo, mno - ho ško - dy na - dě - la - lo, u - dě - la - lo bác.

Příloha O(4) – Píseň Když jsem já sloužil

Když jsem já sloužil

1. Když jsem já slou - žil to prv - ní lé - to, vy - slou - žil jsem si
 2. Když jsem já slou - žil to dru - hé lé - to, vy - slou - žil jsem si

7 ku - řát - ko za to: 2. a ta kač - ka blá - to - tlač - ká, a to ku - ře krá - ko - ře,
 ka - čen - ku za to: (a další sloky)

13 bě - há po dvo - ře, má panen - ka plá - če do - ma v ko - mo - ře.

Příloha O(5) – Píseň Já mám koně

Já mám koně

Já mám ko - ně, vra - ný ko - ně, to jsou ko - ně mí.

5 Když já jim dám ov - sa, o - ni ská - čou hop - sa...
 Když já jim dám ob - ro - ku, o - ni ská - čou do kro - ku,
 Když já jim dám je - te - le, o - ni ská - čou ve - se - le,

Příloha P – Báseň

*Naši staří předci milí s přírodou se přátelili,
 vyzráli na její triky, vymysleli pranostiky.
 Ano, ano, lidé zlatí, pranostiky stále platí,
 jisté to však někdy není,
 všechno na světě se mění!*

*Televizním rosničkám pranostiky nevadí,
když nevědí kudy kam, tak některou nasadí.
Ať se blýská z dálky, z blízka nebo třeba na časy,
rosničky nám z obrazovky věští hezké počasí.*

Příloha Q – Hra na žáby

Hra se hrála ve dvojicích a naznačovala skákání žáby. Dvě děti, nejčastěji chlapci, se k sobě obrátili zády, rukama se zaklesly za lokty. V mírném podřepu pak poskakovaly.

Příloha R – Píseň Adámku náš

Adámku náš

česká z Berounska

A - dām - ku náš, co - pak dě - lás? Dě - tí jdou do ško - ly,
A - dá - mek vstal, bo - ty hle - dal, ne - vě - děl, kam bo - ty,

7 tys ješ - tě v pos - te - li, na nic ne - dbáš, na nic ne - dbáš.
ka - bá - tek, kal - ho - ty vše - ra si dal, vše - ra si dal.

Příloha S(1) – Píseň To je zlaté posvícení

To je zlaté posvícení

To je zla - té pos - ví - ce - ní, to je zla - tá ne - dě - le,
5 má - me ma - so a zas ma - so, k to - mu kou - sek pe - če - ně.

Měla babka čtyři jabka

Es B7 Es

Mě - la bab - ka čty - ři jab - ka a dě - dou - šek jen dvě:
 Měl dě - dou - šek, měl ko - ži - šek a ba - bi - čka jup - ku.

5 Es B7 Es

Dej mi, bab - ko, jed - no jab - ko, bu - de - me mít stej - ně.
 Pojď dě - dou - šku na ma - zur - ku, já si s te - bou dup - nu.

9 Es B7 Es

Tra - la - la - la - la - la - la - la - la - la - la - la - la - la - la - la - la.

13 Es B7 Es

Tra - la - la - la - la - la - la - la - la - la - la - la - la - la - la - la.

Jedna dvě, Honza jde

C G

Jed - na, dvě, Hon - za jde, ne - se py - tel mou - ky.

5 G7 C

Má - ma se ra - du - je, že bu - de péct vdol - ky.

Příloha S(4) – Píseň Pekla vdolky z bílé mouky

Pekla vdolky z bílé mouky

The musical score is written on a treble clef staff in the key of D major (two sharps) and 2/4 time. It consists of three lines of music. The first line (measures 1-5) has chords D, A, and D. The second line (measures 6-11) has chords A, D, and A. The third line (measures 12-16) has chords D, A, and D. The lyrics are: Pe - kla vdol - ky z bí - lé mou - ky, sy - pa - la je per - ní - kem, dá - va - la je Hon - zíc - ko - vi o - te - vře - ným o - kým kem. Jez, Hon - zíc - ku, jsoudob - rý, jsou per - ní - kem sy - pa - ný, bu - dou - li ti dob - ře chut - nat, mám tam je - ště ta - ko - vý.

Příloha S(5) – Píseň Už je to uděláno

Už je to uděláno

The musical score is written on a treble clef staff in the key of D major (two sharps) and 2/4 time. It consists of two lines of music. The first line (measures 1-5) has chords D, A, D, A, and D. The second line (measures 6-10) has chords A, D, A, D, A7, and D. The lyrics are: Už je to u - dě - lá - no, už je to ho - to - vo. Pár va - jí - ček na ren - dlí - ček, kou - sek más - la do to - ho.

Příloha T – Píseň Už ty pilky dořezaly

Už ty pilky dořezaly

Už ty pil - ky do - ře - za - ly, už ty mlyn - ky do - mle - ly,
Ju - ra e - nem po - ska - ku - je, Han - ka se zas jen to - či,

5 už sed - la - ci vy - mla - ti - li, ma - ju prazd - ne sto - do - ly.
mu - zi - kan - ti po - dři - mu - ji, hrom ať do nich u - ho - di!

Příloha U – Příběh k narativní pantomimě

„Ráno vstávám, protáhnu se, protřu si oči. Vylézám pomalu z postele, jdu do koupelny. Nejprve si opláchnu obličej, vyčistím si zuby, učešu se a odcházím do kuchyně na snídani. Sednu si ke stolu, piju čaj a jím rohlík s máslem.

Jdu se obléknout, vezmu si tričko, punčocháče, svetr, oteplováky, bundu, nasadím si čepici, rukavice, беру si boty, pořádně si je zavážu a odcházím ven.

Je krásně, všude leží čerstvý křupavý sníh, svítí sluníčko. Usmívám se a s velkou radostí skočím do první závěje a udělám anděla. Vidím svého kamaráda. Zamávám mu a začneme se koulovat. Pak společně postavíme sněhuláka. Obouvám si lyže, беру si hůlky a jdeme lyžovat na kopec. Dělam krásné úhledné obloučky. Před večerí si ještě stihneme zahrát hokej na rybníku za domem. Kluci dávají parádní gól! Holky dělají krásné piruety.

Odcházím domů, vyzuji se z bot, sundám si bundu, kalhoty, tričko, vezmu si pyžamo. Jsem spokojený a unavený. Lehám si do postele, usínám“.

Příloha V – Hra Hvězdičky na obloze

Lidová pranostika říká: *Jsou-li na Štědrý večer na obloze hvězdičky, budou v příštím roce dobře nést slepičky.* To může být inspirací pro tuto hru.

Učitelka rozprostře na koberec větší kus tmavé textilie (nejlépe tmavě modrá nebo černá), což je noční obloha. Ze žlutého (zlatého) papíru má vystříženy

hvězdy dvou velikostí. Učitelka na oblohu rozhodí nebo položí určitý počet hvězdiček. Děti, nebo jedno dítě, hvězdy počítají. Kolik je hvězd, tolik vajíček denně snesou slepičky vybranému dítěti. Také můžeme pracovat s pojmy malé – velké vejce. Učitelka může pověřit rozhozením hvězd i dítě, kterému úkol pošeptá (např. rozhod' 3 malé hvězdičky a 2 velké).

Příloha W – Aktivita Vysypávání chodníčků

Na základě vánočního lidového zvyku si můžeme zhotovit malý izogram, který nám poskytne informace o vztazích mezi dětmi. Otázky a úkoly volíme samozřejmě v pozitivní formě, aby se některé dítě necítilo ponížené a zostuzené. Upozorníme děti, že nemusí, pokud nechtějí „odpovídat“.

Volíme otázky ke zjištění pozitiv, např.:

Kdo je tvůj nejlepší kamarád?

Koho bys pozval na návštěvu domů?

S kým bys rád jel do ZOO?

S kým bys rád chodil do třídy v ZŠ?

Které děvče (chlapec) ve třídě se ti líbí?

S kým si nejraději hraješ?

Kdo ti nejvíc pomáhá, když si nevíš rady?

Komu by si určitě pomohl ty, kdyby byl v nesnázích? atd.

Ten, komu otázku položíme, neodpovídá, ale pomocí kamínků, nastříhaných nebo natrhaných kousků novinového papíru (děti si mohou udělat samy) vysypou mezi sebou a vybraným dítětem úzkou cestičku. Na závěr máme o oblíbenosti některých dětí poměrně dobrou „mapu“ z vytvořených cestiček.

Vlastní poznámka: Tato aktivita ponouká žáky k přemýšlení o svém chování k druhým.

Příloha X – Hra Ježíšek má zkřehlé ruce

Motivace:

Ježíšek se narodil v chlévě. Jeho maminka Marie pro něho neměla oblečení, a tak aby mu nebyla zima, dýchali na něho teplým dechem osel a vůl. Ale i přesto měl Ježíšek zkřehlé ručičky. Víte, jak mu je můžeme zahřát?

Hra:

Samozřejmě, že necháme děti sdělit své nápady. Směřujeme je ale k tomu, že teplo vzniká třením a masírováním. Děti vytvoří dvojice, domluví se, kdo bude Ježíšek (později si role vymění). Ježíšek si položí ruce do klína, učitelka mu do dlaní kápne několik kapek dětského pleťového mléka. Druhé dítě ve dvojici má za úkol opatrně a jemně vmasírovat mléko do dlaní a na hřbet, mezi prsty. Ježíšek může dávat najevo, zda je to příjemné či ne (mimikou, vrněním, vzdechy,...).

Příloha Y – Hra Ježíškův kabátek

Motivace:

Ježíšek nemá oblečení, je mu zima. Ale má kolem sebe hodné lidi, kteří mu půjčí svoje oblečení.

Hra:

Děti si sednou na koberec. Učitelka vybere jedno dítě, které bude představovat Ježíška. Půjde do šatny a vypůjčí si něčí kabát (čepici, rukavice, šálu,...) a vrátí se zpět. Ostatní děti hádají, kdo Ježíškovi oděv půjčil.

Příloha Z(1) – Píseň Jak jsi krásné neviňátko

Jak jsi krásné, neviňátko

Jak jsi krás - né, ne - vi - ňát - ko, vpros - třed bí - dy, ne - bo - žát - ko!

5 Před te - bou pa - dá - me, da - ry své sklá - dá - me.

Příloha Z(2) – Píseň My tři králové

My tři králové

My tři krá - lo - vé jde - me k vám,
Ště - stí, zdra - ví, dlou - há lé - ta,

5 ště - stí zdra - ví vin - šu - jem vám.
my jsme k vám při - šli z da - le - ka.

Detailed description: This is a musical score for the song 'My tři králové'. It is written in G major and 3/4 time. The first system shows the first four measures with chords G, D, and G. The second system starts at measure 5 and shows chords Em, A, D, and G. The lyrics are in Czech and describe the three kings journeying to the infant Jesus.

Příloha Z(3) – Píseň Veselé vánoční hody

Veselé vánoční hody

Ve - se - lé vá - noč - ní ho - dy, zpi - vej - te, dí - ky, ko - le - dy,
o tom, co se vskut - ku sta - lo, že se li - dem na - ro - di - lo dě - rát - ko.

Detailed description: This is a musical score for the song 'Veselé vánoční hody'. It is written in C major and 3/4 time. The first system shows the first eight measures with chords C, F, C, G7, C, F, C, G7, C. The second system starts at measure 9 and shows chords G7, C, G7, C, G7, C. The lyrics are in Czech and describe the Christmas season and the birth of Jesus.

Příloha Z(4) – Píseň Koleda, koleda, Štěpáne

Koleda, koleda, Štěpáne

Ko - le - da, ko - le - da, Ště - pá - ne, co to ne - seš ve džbá - ně? Ne - su, ne - su ko - le - du,
u - pad jsem s ní na le - du, psi se na mě sběh - li, ko - le - du mi sněd - li.

Detailed description: This is a musical score for the song 'Koleda, koleda, Štěpáne'. It is written in D major and 2/4 time. The first system shows the first six measures with chords D, A7, D, A7, D, A7, D, A7, D. The second system starts at measure 7 and shows chords D, A7, D, A7, D, A7, D. The lyrics are in Czech and describe the Christmas season and the birth of Jesus.

Pásli ovce Valaši

C G7 C

Pás - li ov - ce Va - la - ši, při bet - lém - ské sa - la - ši.

5 G7 C

Haj - dom, haj - dom, tyd - li dom, haj - dom, haj - dom tyd - li dom.